

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ПМР

ДОЗ «Придністровський державний інститут
розвитку освіти»

ЗБІРНИК
нормативного і програмного
супроводу
з навчального предмета
«Українська мова»
(рідна)

Рекомендовано Міністерством освіти ПМР

Тирасполь
2009

ББК 74.202 (4ПМР)
С23

Укладач

Аношкіна І.О. — гол. методист з української мови
та літератури ДОЗ «ПДІРО»

Збірник нормативного і програмного супроводу з навчального предмета
С23 «Українська мова» (рідна). — Тирасполь: ДОЗ «ПДІРО», 2009. — 135 с. —
Тираж 10 екз.

ББК 74.202 (4ПМР)

© ДОЗ «ПДІРО», 2009

МИНИСТЕРУЛ ЕДУКАЦИЕЙ
АЛ РЕПУБЛИЧИЙ МОЛДОВЕНЕШТЬ
НИСТРЕНЕ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
ПРИДНІСТРОВСЬКОЇ МОЛДАВСЬКОЇ
РЕСПУБЛІКИ

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ
ПРИДНЕСТРОВСКОЙ МОЛДАВСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

П Р И К А З

12.05.2009 г.

№ 547

О введении в действие
решений Коллегии Министерства просвещения
от 30.04.2009 г.

В соответствии с Законом Приднестровской Молдавской Республики от 27 июня 2003 года № 292-3-III «Об образовании» (САЗ 03-26) в действующей редакции и на основании Указа Президента Приднестровской Молдавской Республики от 28 февраля 2007 года № 188 «Об утверждении Положения, структуры и штатного расписания Министерства просвещения Приднестровской Молдавской Республики» (САЗ 07-10) с изменениями и дополнениями, внесенными Указами Президента Приднестровской Молдавской Республики от 26 мая 2008 года № 314 (САЗ 08-21) от 16 сентября 2008 года № 591 (САЗ 08-37), от 3 марта 2009 года № 142 (САЗ 09-10), приказа Министра просвещения Приднестровской Молдавской Республики от 3 ноября 2004 года № 1359 «Об утверждении Положения о Коллегии Министерства просвещения»

п р и к а з ы в а ю:

1. Утвердить и ввести в действие решения Коллегии Министерства просвещения от 30.04.2009 г. по следующим вопросам:

1.1. «Об утверждении государственных образовательных стандартов начального профессионального образования» (приложение 1);

1.2. «О переутверждении государственных образовательных стандартов общего образования» (приложение 2);

1.3. «Проект Концепции исторического образования в организациях образования ПМР» (приложение 3).

2. Разрешить ГОУ «Приднестровский государственный университет им. Т.Г. Шевченко» открыть специальность:

— 210106 «Промышленная электроника».

3. Контроль за исполнением настоящего приказа по вопросу 1.1 возложить на начальника управления профессионального образования и кадровой политики С.И. Токарева; по вопросам 1.2, 1.3 возложить на начальника управления образования Т.П. Глушкову; по вопросу 2 возложить на начальника управления инспектирования Т.В. Смык.

Министр просвещения

М.Р. Пащенко

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ
ПРИДНЕСТРОВСКОЙ МОЛДАВСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

П Р И К А З

10.04.2006 г.

№ 314

О введении в действие
решений Коллегии Министерства просвещения
от 29.03.2006 г.

Согласно п. 2.4 Положения «О Коллегии Министерства просвещения Приднестровской Молдавской Республики» (приказ Министра просвещения № 1359 от 03.11.2004 г.)

п р и к а з ы в а ю:

1. Утвердить и ввести в действие решения Коллегии Министерства просвещения от 29.03.2006 г. по вопросам:

1.1. Итоги НИР и НМР, выполненных в 2005 году по заказу Министерства просвещения (приложение 1).

1.2. Выполнение ГЦП «Учебник» за 2002–2006 гг. Концептуальные основы ГЦП «Учебник» на 2007–2011 годы (приложение 2).

1.3. Состояние муниципальной системы физического воспитания и спорта Слободзейского района (приложение 3).

1.4. **Утверждение Базисного учебно-развивающего плана общего образования в ПМР** (приложение 4).

2. Разрешить Рыбницкому политехническому техникуму ведение образовательной деятельности по профессиям «Мастер по техническому обслуживанию и ремонту машинотракторного парка», «Повар».

3. Контроль за исполнением настоящего приказа по вопросам 1.1, 1.2, 1.4, 2 возложить на Первого заместителя министра Гелло В.А.; по вопросу 1.3 возложить на заместителя Министра Суринова В.Г.

Министр просвещения

Е.В. Бомешко

БАЗИСНЫЙ УЧЕБНО-РАЗВИВАЮЩИЙ ПЛАН общего образования в Приднестровской Молдавской Республике

Учебные предметы	Количество часов в неделю по классам									10(11) базовый	11(12) базовый	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9			(10)
ИНВАРИАНТНАЯ ЧАСТЬ												
Родной язык (рус., молд., укр.)	5	5	5	5	6	6	4	3	2-3-3	2-3-3	1	1
Родная литература (рус., молд., укр.)	4	4	3	3	2	2	2	2	3-4-5	3-4-5	3	3
Официальный язык (рус., молд., укр.)	1	2	2	2	3	3	3	3	2-3-4	2-3-4	2	2
Иностранный язык (англ., нем., фр., исп.)	2	2	2	2	3	3	3	3	3-4-5	3-4-5	2	2
Математика	4	4	4	4	5	5	5	5	5-6-7	5-6-7	5	5
Информатика и информационно-коммуникативные технологии	1	1	2	2				1	1-2-3	1-2-3	1	1
Окружающий мир												
Природоведение					2							
Биология					2	2	2	2	2-2-3	2-2-3	2	2
География					2	2	2	2	2-2-2	2-2-2	2	1
Физика и астрономия					2	2	2	2	2-3-4	2-3-4	2	3
Химия								2	2-2-2	2-2-2	2	2
История					2	2	2	2	3-4-4	3-4-4	3	3
Обществознание					1	1	1	1	1-1-2	1-1-2	2	2
Изобразительное искусство	1	1	1	1	1	1	1					
Музыка	1	1	1	1	1	1	1					
Физическая культура	2	2	2	2	2	2	2	2	2-3-3	2-3-3	2	2
Основы безопасности жизнедеятельности / НВП								1				
Технология, труд	1	1	1	1	2	2	2	2	2-1-0	2-1-0	2	2
ИТОГО:	20	23	23	23	29	32	32	33	34	34	33/35	33/35
Максимальная учебная нагрузка на 1 учащегося при пятидневке / шестидневке, не более	20	23/25	23/25	23/25	0/31	0/32	0/34	0/35	0/35	7/35	0/36	0/36
ВАРИАТИВНАЯ ЧАСТЬ (УЧЕНИЧЕСКИЙ И ШКОЛЬНЫЙ КОМПОНЕНТ)												
Групповые занятия, учебные курсы и факультативы	3	1	1	1	2	1	2	2	3	3	3	3
Развивающие занятия активно-двигательного и поисково-творческого характера по выбору учащихся	1	1	1	1	2	1	2	2			2	2
Общий объем учебного плана	23	25	25	25	33	34	36	37	37	37	40	40
Трудовая деятельность (в днях)					до 10	до 10	до 10	до 10	до 10	до 10		

Пояснительная записка к Базисному учебно-развивающему плану общего образования

I. Общие положения

1. Базисный учебно-развивающий план (далее — Базисный план) общего образования является основополагающим элементом Государственного образовательного стандарта начального общего, основного общего и полного (среднего) общего образования (далее — общего образования) и конкретизирует правовые основы государственных гарантий прав граждан на бесплатное общее образование.

2. Базисный план является нормативным актом, устанавливающим:

- а) перечень учебных дисциплин;
- б) объем учебного времени, отводимого на освоение содержания образования по годам обучения, классам и учебным дисциплинам;
- в) объем учебных, развивающих и коррекционных занятий исходя из типа и вида образовательного учреждения, образовательных потребностей граждан и особенностей контингента обучаемых;
- г) объем максимальной учебной нагрузки обучающихся в соответствии с СанПиНами;
- д) общий объем бюджетного финансирования учебного плана для образовательного учреждения соответствующего типа и вида.

3. Базисный план разработан в соответствии с Законом Приднестровской Молдавской Республики «Об образовании» (САЗ 03-26), на основе образовательного стандарта Приднестровской Молдавской Республики в сфере общего образования (принят Постановлением Верховного Совета № 160 от 21.05.1999), с учетом формирования единого образовательного пространства с Российской Федерацией, в рамках государственных минимальных социальных стандартов в области образования в Приднестровской Молдавской Республике (утверждены Постановлением Правительства Приднестровской Молдавской Республики № 132 от 14.04.2000), и является одним из основных государственных нормативов для государственных, муниципальных и аккредитованных негосударственных образовательных организаций в сфере общего образования.

4. Базисный план и разрабатываемые на его основе Примерные учебно-развивающие планы для различных типов и видов организаций образования, реализующих общеобразовательные программы, позволяют создать условия

для получения общего образования различного уровня направленности, обеспечить развитие, коррекцию и социально-педагогическую реабилитацию различных категорий обучаемых.

II. Структура Базисного плана

5. Базисный план включает пояснительную записку и сетку часов.

6. Сетка часов состоит из:

а) инвариантной части, включающей обязательный перечень учебных дисциплин и обязательную норму количества часов по каждой дисциплине в разрезе классов, позволяющую реализовать обязательный минимум содержания основных образовательных программ общего образования;

б) вариативной части, включающей ученический и школьный компонент, что позволяет реализовать цели и задачи образовательного учреждения, учитывая его специфику, а также создает условия для удовлетворения образовательных, индивидуально-творческих, оздоровительных и познавательных потребностей личности обучаемых, способствует их всестороннему развитию и социализации в современном обществе.

7. Для организации предпрофильной подготовки учащихся и ранней профилизации в 9 и 10 классах дана трехуровневая разбивка часов. Первая цифра обозначает количество часов, выделенных на изучение предмета на базовом уровне, вторая и третья цифры — количество часов, которое можно выделить на изучение предметов на повышенном или углубленном уровне.

8. Учебная дисциплина «Иностранный язык» изучается со 2 класса, при этом увеличено общее количества часов на ее изучение (со 2 по 9(10) класс на 6 часов). Предложенный объем учебного времени достаточен для освоения иностранного языка на функциональном уровне.

9. Учебная дисциплина «Окружающий мир (человек, природа, общество)» изучается в 1 и 2 классах по 1 часу в неделю и в 3 и 4 классах — по 2 часа в неделю. Предметная область является интегрированной. В ее содержание дополнительно введены развивающие модули и разделы социально-гуманитарной направленности, а также элементы безопасности жизнедеятельности.

10. Дисциплина «Информатика и информационно-коммуникационные технологии (ИКТ)», направленная на обеспечение всеобщей компьютерной грамотности, изучается в 3–4 классах в качестве учебного модуля в рамках учебного предмета «Технология (труд)» или за счет часов вариативной части Базисного плана и с 8 класса — как самостоятельный учебный предмет.

11. Часы, отведенные в 1–2 классах на преподавание учебных дисциплин «Искусство (ИЗО)» (1 час в неделю) и «Технология (Труд)» (1 час в неделю), по решению образовательного учреждения могут быть использованы для преподавания интегрированного учебного курса «Изобразительное искусство и художественный труд» (2 часа в неделю).

12. Учебная дисциплина «Обществознание» изучается с 6 по 11(12) класс. Предметная область является интегрированной, построена по модульному принципу и включает содержательные разделы: «Общество», «Человек», «Социальная сфера», «Политика», «Экономика» и «Право».

13. Учебная дисциплина «Основы безопасности жизнедеятельности» вводится для изучения на основной ступени общего образования. На ее освоение отведен 1 час в неделю в 8 классе. Часть традиционного содержания предметной области, связанной с некоторыми правовыми аспектами, перенесена в учебную дисциплину «Обществознание».

14. Предметная область «Технология» в начальной школе может быть представлена 2 вариантами:

— I вариант — трудовое обучение;

— II вариант — интегрированные курсы «Математика и конструирование» или «Изобразительное искусство и художественный труд».

Эта же предметная область «Технология» в основной школе может быть представлена курсами «Технология» (с разделом «Черчение» в 8 классе) или «Трудовое обучение».

Профессиональная ориентация может быть реализована как отдельным курсом в 8–9(10) классах (при наличии учебных программ), так и соответствующим разделом в учебной программе курса «Технология» или «Трудовое обучение».

15. Вариативная часть, состоящая из ученического и школьного компонента, включает:

15.1. Учебные занятия, которые предназначены:

а) для проведения консультаций и занятий, направленных на ликвидацию пробелов в знаниях учащихся, сдачу зачетов и отработок (индивидуальные и групповые занятия);

б) для углубленного изучения отдельных разделов, введения новых учебных курсов, организацию учебно-исследовательской работы с учащимися, проявившими особый интерес и способности в изучении определенного предмета. Учебные курсы и факультативы организуются только при наличии соответствующего кадрового и программно-учебно-методического обеспечения и с учетом желания учащихся и их родителей (законных представителей) и в соответствии с Инструкцией «Об организации занятий вариативной части учебного плана в общеобразовательных учреждениях ПМР» (принята приказом МП ПМР № 558 от 22.08.2002);

в) в сельских школах (при отсутствии нормативной наполняемости классов) для деления классов (классов-комплектов) на подгруппы при изучении официальных языков и трудовом обучении.

15.2. Развивающие занятия, которые предназначены для организации новых форм образовательного процесса, обеспечивающего реализацию индивидуально-творческих, оздоровительных и познавательных потребностей детей. Занятия активно-двигательного и поискового характера могут быть организованы в форме кружков, секций, детских объединений, клубов, творческих групп и т. д.

15.3. Учебные и развивающие занятия осуществляются в соответствии с расписанием второй половины дня (вне учебных занятий) и проводятся согласно рабочим календарным планам, утвержденным администрацией образовательного учреждения или соответствующим программам, разрешенным к использованию в ПМР. Комплектование групп обучаемых (других организационных форм) проводится на добровольной основе, согласно заявлению учащегося или его родителей (законных представителей). Группы могут формироваться на разновозрастной основе и иметь непостоянный количественный состав.

15.4. Учебные и развивающие занятия финансируются в зависимости от количества групп, согласно количеству часов в соответствующем классе и исходя из норм наполняемости групп (в соответствии с Инструкцией «Об организации занятий вариативной части учебного плана в общеобразовательных учреждениях ПМР»). Предусматривается формирование разновозрастных групп при проведении учебных и развивающих занятий. В этой связи разрешается использование вакансий часов вариативной части в отдельных классах на соответствующие занятия в других классах, однако, при этом не должны превышать нормы максимально допустимой учебной нагрузки на обучаемого. Продолжительность одного учебного или развивающего занятия должна составлять до 45 минут.

15.5. В 9(10) классе часы вариативной части Базисного плана, отведенные на учебные курсы, факультативы и групповые занятия, рекомендуется использовать на организацию предпрофильной подготовки учащихся.

16. Практическая подготовка предусматривает различные формы организации производительного труда учащихся (участие в сельскохозяйственных или ремонтных работах, благоустройстве территории, помощи престарелым и т. п.). Вопросы, связанные с организацией производительного труда, решаются Советом или педагогическим советом образовательного учреждения по согласованию с родительским комитетом образовательного учреждения. От участия в трудовой практике освобождаются учащиеся, имеющие соответствующее заключение врача (справка ВКК). Конкретные формы, сроки

и порядок организации трудовой практики определяются образовательным учреждением самостоятельно или в договоре с базовым предприятием (другим юридическим или физическим лицом). Возможно использование времени, выделяемого на трудовую практику, для посильного участия обучающихся в ремонте и благоустройстве образовательного учреждения. При этом нормы рабочего времени для обучающихся определяются действующим законодательством ПМР, организация труда осуществляется в соответствии с Законом ПМР «Об охране и безопасности труда» (от 08.06.1993) и Правилами по технике безопасности и производственной санитарии при трудовом обучении и летних практических работах учащихся 9–10(11) классов общеобразовательных школ в сельскохозяйственном производстве.

III. Организация образовательного процесса

17. Нормативные сроки освоения образовательных программ в сфере общего образования — 11(12) лет для очной формы обучения и 12(13) лет для очно-заочной формы обучения, в том числе по ступеням общего образования:

- а) начальное общее образование — 4 года;
- б) основное общее образование — 5(6) лет;
- в) среднее (полное) общее образование — 2(3) года.

18. Продолжительность учебного года (без учета каникул) составляет 33 (в 1-х классах), 34 (в остальных классах) учебные недели.

19. Учебный годовой график образовательного учреждения разрабатывается на основании следующей структуры организации образовательного процесса:

19.1. Начало учебного года 1 сентября, завершение учебных занятий во всех классах 25 мая следующего календарного года.

19.2. Учебный год делится на четыре учебные четверти, в промежутках между которыми проводятся каникулы:

- а) осенние — 7 календарных дней (с 1 по 7 ноября включительно);
- б) зимние — 11 календарных дней (с 31 декабря по 10 января включительно);
- в) весенние — 7 календарных дней (с 25 марта по 31 марта включительно);
- г) для учащихся первых классов устанавливаются дополнительные недельные каникулы в середине февраля.

19.3. Промежуточная аттестация проводится с 26 по 31 мая включительно, а в 10 классах с углубленным изучением отдельных предметов, лицейских и гимназических классах при введении третьего экзамена промежуточная аттестация продлевается на 3 дня.

19.4. Итоговая аттестация в 9(10) классах проводится с 1 по 12 июня включительно, а в 11(12) классах начинается с 1 июня и заканчивается не позднее 22 июня.

19.5. В случае необходимости орган управления, в ведении которого находятся вопросы образования, может вносить изменения в структуру и содержание организации образовательного процесса.

20. На I ступени общего образования предусматривается единый режим работы (в рамках пятидневной учебной недели) для организаций образования всех уровней.

21. Реализация учебного плана в классах II, III ступени общего образования массовых школ предусматривает режим шестидневной учебной недели.

Реализация учебного плана в классах II, III ступени организаций образования повышенного уровня обеспечивается в соответствии с фактической нагрузкой и с учетом санитарных правил и норм (САЗ 05-18).

22. Продолжительность урока в классах I ступени: 40 минут в I классах; 45 минут во 2–4 классах, в классах II–III ступени — 45 минут.

23. Перечень учебных дисциплин, при изучении которых осуществляется деление классов на группы, и порядок деления установлен Государственными минимальными социальными стандартами образования (утверждены Постановлением Правительства ПМР № 132 от 14.04.2000).

IV. Требования к рабочим учебным планам образовательных учреждений

24. Рабочие учебные планы образовательного учреждения разрабатываются на основе Базисного учебно-развивающего плана.

25. Рабочие учебные планы на новый учебный год рассматриваются и принимаются на педагогическом Совете образовательного учреждения не позднее 15 мая текущего учебного года, согласовываются с учредителем (органом управления образованием) и утверждаются руководителем образовательного учреждения не позднее 15 июня текущего года.

26. На титульном листе учебного плана должны быть следующие записи:

- а) дата принятия на педагогическом совете;
- б) дата согласования с УНО;
- в) дата и номер приказа его утверждения.

27. На основании рабочего учебного плана осуществляется:

а) планирование педагогической нагрузки педагогическим работникам, которая после согласования с профсоюзным комитетом образовательного учреждения доводится под роспись до сведения каждого работника перед его уходом в очередной отпуск;

б) составление основного и второго расписания занятий на новый учебный год;

в) формирование перечня учебных и развивающих занятий вариативной части и подготовка их ресурсного обеспечения;

г) проектирование годового плана работы образовательного учреждения.

28. При согласовании рабочих учебных планов образовательное учреждение обязано предоставить сетку часов и свою пояснительную записку к ней.

29. В сетке часов инвариантная часть должна соответствовать инвариантной части Базисного учебно-развивающего плана, а вариативная часть предельно конкретизирована с указанием видов и названий учебных и развивающих занятий и распределением их по классам.

30. Образовательное учреждение после утверждения рабочего учебного плана не в праве вносить в него изменения в течение учебного года без согласования с учредителем (органом управления образования).

Пояснительная записка к примерным учебно-развивающим планам для профильного обучения на III ступени общего образования (средняя школа) в ПМР

Среднее (полное) общее образование — завершающая ступень общего образования, призванная обеспечить функциональную грамотность и социальную адаптацию обучающихся, содействовать их общественному и гражданскому самоопределению. Эти функции предопределяют направленность целей на формирование социально-грамотной и социально мобильной личности, осознающей свои гражданские права и обязанности, ясно представляющей себе потенциальные возможности, ресурсы и способы реализации выбранного жизненного пути. Эффективное достижение указанных целей возможно при введении профильного обучения, которое является системой специализированной подготовки (профильного обучения) в старших классах общеобразовательной школы, ориентированной на индивидуализацию обучения и социализацию обучающихся, в том числе с учетом реальных потребностей рынка труда, отработки гибкой системы профилей и кооперации старшей ступени школы с учреждениями начального, среднего и высшего профессионального образования.

Профильное обучение — средство дифференциации и индивидуализации обучения, когда за счет изменений в структуре, содержании и организации образовательного процесса более полно учитываются интересы, склонности и способности обучающихся, создаются условия для образования старшеклассников в соответствии с их профессиональными интересами и намерениями в отношении продолжения образования. При этом существенно расширяются возможности выстраивания обучающимся индивидуальной образовательной траектории.

Переход к профильному обучению позволяет:

— создать условия для дифференциации содержания обучения старшеклассников, построения индивидуальных образовательных программ; обеспечить углубленное изучение отдельных учебных дисциплин; установить равный доступ к полноценному образованию разным категориям обучающихся, расширить возможности их социализации;

— обеспечить преемственность между общим и профессиональным образованием, в том числе более эффективно подготовить выпускников общеобразовательных организаций, реализующих программы среднего (полного) общего образования к освоению программ высшего профессионального образования.

Принципы построения Базисного учебного плана для III ступени общего образования основаны на идее двухуровневого (базового и профильного) компонента государственного стандарта. Исходя из этого, учебные дисциплины могут быть представлены в учебном плане образовательного учреждения и (или) выбраны для изучения обучающимися либо на базовом, либо на профильном уровне.

Выбирая различные сочетания базовых и профильных учебных дисциплин и учитывая нормативы учебного времени, установленные СанПиНами, каждое образовательное учреждение, а в принципе и каждый обучающийся вправе формировать собственный учебный план.

Такой подход оставляет образовательному учреждению широкие возможности организации одного или нескольких профилей, а обучающимся — выбор профильных и элективных учебных дисциплин, которые в совокупности и составят его индивидуальную образовательную траекторию.

Базовые общеобразовательные предметные области — учебные дисциплины, направленные на завершение общеобразовательной подготовки обучающихся. Базисный учебный план предполагает функционально полный, но минимальный их набор. **Обязательными базовыми учебными дисциплинами** являются: «родной язык», «литература», «иностранный язык», «математика», «история», «физическая культура», а также интегрированные

учебные дисциплины «обществознание (включая экономику и право)» и «естествознание». Остальные базовые учебные дисциплины изучаются по выбору.

Профильные общеобразовательные предметные области — учебные дисциплины повышенного уровня, определяющие специализацию каждого конкретного профиля обучения. Так, «физика», «химия», «биология» являются обязательными учебными дисциплинами в естественнонаучном профиле; «литература», «родной язык» и «иностранный язык» — в филологическом профиле; «обществоведение», «право», «экономика» и др. — в социально-экономическом профиле и т. д.

Совокупность базовых и профильных общеобразовательных учебных дисциплин определяет состав компонента базисного учебного плана.

При профильном обучении обучающийся выбирает *не менее двух* учебных дисциплин на профильном уровне.

В случае, если предметные области «математика», «родной язык», «литература», «иностранный язык», «история», входящие в инвариантную часть БУРП, изучаются на профильном уровне, то на базовом уровне они не изучаются.

Элективные учебные курсы — обязательные учебные дисциплины по выбору учащихся из компонента образовательного учреждения. Элективные учебные курсы выполняют три основные функции:

— «надстройки» профильной учебной дисциплины, когда такой дополненный профильный учебный предмет становится в полной мере углубленным (а образовательное учреждение (класс), в котором он изучается, превращается в традиционное общеобразовательное учреждение с углубленным изучением отдельных предметов);

— развивают содержание одной из базовых учебных дисциплин, что позволяет поддерживать изучение смежных учебных дисциплин на профильном уровне или получить дополнительную подготовку для сдачи единого государственного экзамена по выбранной предметной области;

— способствует удовлетворению познавательных интересов в различных областях деятельности человека.

Реализация Примерного плана предусматривает шестидневную учебную неделю.

Примерные учебные планы для некоторых возможных профилей

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
<i>Физико-математический профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Естествознание	6
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Математика	12
Информатика и информационно-коммуникационные технологии	8
Физика	10
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	6
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
<i>Физико-химический профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
Иностранный язык	4
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Биология	2
География	2
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Математика	12
Физика	10
Химия	6
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	10
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
<i>Химико-биологический профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
География	2
Физика	4
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
2. Профильные учебные предметы	
Математика	12
Химия	6
Биология	6
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	12
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
<i>Биолого-географический профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Физика	4
Химия	2
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Математика	12
География	6
Биология	6
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	12
Максимальная учебная нагрузка	76/4

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
<i>Социально-экономический профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
Информатика и информационно-коммуникационные технологии	2
История	6
Естествознание	6
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Математика	12
Обществоведение	6
Экономика	6
Право	2
География	6
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	6
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
<i>Социально-гуманитарный профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Второй официальный язык	4
Иностранный язык	4
Математика	10
Экономика	1
Естествознание	6
Мировая художественная культура	2
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Родной язык	6
Родная литература	10
История	8
Обществоведение	6
Право	4
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	7
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
<i>Филологический профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Второй официальный язык	4
Математика	8
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Естествознание	6
Мировая художественная культура	2

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Родной язык	6
Родная литература	10
Иностранный язык	12
Второй иностранный язык	4
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	6
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
Информационно-технологический профиль (как пример одного из возможных вариантов реализации технологического профиля)	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Естествознание	6
Физика	4
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Математика	12
Информатика и информационно-коммуникационные технологии	8

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	12
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
<i>Агротехнологический профиль (как пример одного из возможных вариантов реализации технологического профиля)</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
Математика	8
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Физика	4
Химия	2
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Биология	6
Основы агрономии*	4
Основы животноводства*	4
Сельскохозяйственная техника*	4
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	10
Максимальная учебная нагрузка	76/4

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
* — Профильные учебные дисциплины на основе элементов государственного стандарта начального профессионального образования.	
<i>Индустриально-технологический профиль Направление — электротехника / радиоэлектроника (как пример одного из возможных вариантов реализации технологического профиля)</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
Математика	8
Информатика и информационно-коммуникационные технологии	2
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Естествознание	6
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Физика	10
Технология (включая электротехнику и радиоэлектронику)*	9
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	7
Максимальная учебная нагрузка	76/4

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
* — Профильный учебный предмет на основе элементов государственного стандарта начального профессионального образования.	
<i>Художественно-эстетический профиль</i>	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
Математика	8
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Естествознание	6
Физическая культура	4
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Мировая художественная культура	6
Профильные учебные предметы искусства*	12
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	10
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
* — Профильные учебные дисциплины выбираются образовательным учреждением в зависимости от направления подготовки.	

Учебные предметы	Количество недельных учебных часов за два года обучения
Оборонно-спортивный профиль	
1. Базовые учебные предметы	
Родной язык	2
Второй официальный язык	4
Родная литература	6
Иностранный язык	4
Математика	8
История	6
Обществознание (включая экономику и право)	4
Естествознание	6
Начальная военная подготовка / Основы безопасности жизнедеятельности	4/4
2. Профильные учебные предметы	
Физическая культура	8
Основы безопасности жизнедеятельности	4
3. Элективные учебные предметы	
Учебные дисциплины, предлагаемые образовательным учреждением, учебные практики, проекты, исследовательская деятельность	20
Максимальная учебная нагрузка	76/4
4. Вариативная часть (ученический компонент)	
Учебные курсы, факультативы, групповые занятия	2
Развивающие занятия активно-двигательного, поисково-творческого характера по выбору учащихся	2
Общий объем учебного плана	84
* — профильные учебные дисциплины на основе элементов государственного стандарта среднего профессионального педагогического образования.	

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ СТАНДАРТ ОБЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ ПО УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ (родному)

ПОЯСНИТЕЛЬНАЯ ЗАПИСКА

Конституция Приднестровской Молдавской Республики, признавая высшую ценность человека, его прав и свобод, провозглашает как одно из неотъемлемых — право каждого на образование. Одним из важнейших инструментов реализации конституционных гарантий и права человека на образование являются государственные образовательные стандарты (ст. 41 Конституции Приднестровской Молдавской Республики).

Государственные образовательные стандарты вводятся в систему нормативного правового обеспечения развития образования на основе Закона Приднестровской Молдавской Республики «Об образовании», статьи 6–9.

Государственные образовательные стандарты — конвенциональная норма (правила политической практики, которые неукоснительно соблюдаются и считаются обязательными), отражающая общественный договор между семьей, обществом и государством.

Государственные образовательные стандарты выступают инструментом организации и координации системы образования, служат ориентиром ее развития и совершенствования, критерием оценки адекватности образовательной деятельности целям и ценностям образования.

Государственные образовательные стандарты обязательны для применения и соблюдения всеми образовательными организациями Приднестровской Молдавской Республики, реализующими основные образовательные программы независимо от организационно-правовой формы.

Государственные образовательные стандарты определяют:

— *требования к структуре и содержанию основных образовательных программ;*

— *требования к результатам освоения основных образовательных программ;*

— *требования к условиям реализации основных образовательных программ.*

Требования государственного образовательного стандарта являются основой для разработки государственной системы оценки качества образования.

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ ОСНОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Вивчення української мови на ступені основної загальної освіти спрямоване на досягнення наступних цілей:

— *виховання* громадянськості і патріотизму, любові до української мови; свідомого ставлення до мови як духовної цінності, засобу спілкування і одержання знань в різних сферах людської діяльності;

— *розвиток* мовної і розумової діяльності; комунікативних умінь і навичок, що забезпечують вільне володіння українською літературною мовою в різних сферах і ситуаціях спілкування; готовності і здібності до мовної взаємодії і взаєморозуміння; потреби в мовному самовдосконаленні;

— *освоєння знань* про українську мову, її склад і функціонування в різних сферах і ситуаціях спілкування; стилістичні ресурси, основні норми української літературної мови і мовного етикету; збагачення словникового запасу і розширення кола використовуваних граматичних засобів;

— *формування умінь* пізнавати, аналізувати, класифікувати мовні факти, оцінювати їх з погляду нормативності, відповідності сфері і ситуації спілкування; здійснювати інформаційний пошук, одержувати і перетворювати необхідну інформацію;

— *застосування* здобутих знань і умінь у власній мовній практиці.

Досягнення вказаних цілей здійснюється в процесі формування і розвитку комунікативної, лінгвістичної, культурологічної компетенцій.

Комунікативна компетенція — оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності і основами культури усної і писемної мови, уміннями і навичками використання мови в різних сферах і ситуаціях спілкування, що відповідають досвіду, інтересам, психологічним особливостям учнів основної школи на різних її етапах (5–7, 8–9 класи).

Лінгвістична компетенція — освоєння знань про мову як знакову систему і суспільне явище, її склад, розвиток і функціонування; загальні відомості про лінгвістику як науку; оволодіння основними нормами української літературної мови, збагачення словникового запасу і граматичної будови мови учнів; формування здібностей до аналізу й оцінки мовних явищ і фактів; уміння користуватися різними лінгвістичними словниками.

Культурологічна компетенція — усвідомлення мови як форми вираження національної культури, взаємозв'язку мови й історії народу, національно-культурної специфіки української мови, володіння нормами українського мовного етикету, культурою міжнаціонального спілкування.

Навчальний предмет «Українська мова» в організації освіти з українською мовою навчання виконує цілі, зумовлені роллю рідної мови в розвитку і вихованні особистості дитини, а також роллю рідної мови в засвоєнні всіх навчальних предметів, що вивчаються в школі.

ОБОВ'ЯЗКОВИЙ МІНІМУМ змісту основних освітніх програм

Зміст, що забезпечує формування комунікативної компетенції

Мовне спілкування. Мова усна і писемна, монологічна і діалогічна.

Сфери і ситуації мовного спілкування. *Функціональні різновиди мови.* Основні особливості розмовної мови, функціональних стилів (наукового, публіцистичного, офіційно-ділового), мови художньої літератури.

Основні жанри розмовної мови (*розповідь, бесіда, суперечка*), наукового (*відгук, реферат, виступ, доповідь, стаття, рецензія*), публіцистичного (*виступ, стаття, інтерв'ю, нарис*), офіційно-ділового (*розписка, довіреність, заява, резюме*) стилів.

Культура мовлення. *Критерії культури мовлення.*

Текст як продукт мовної діяльності. *Функціонально-сміслові типи тексту.* Оповідання, опис, міркування; їх ознаки. Структура тексту.

Основні види інформаційної переробки тексту: план, конспект, анотація.

Аналіз тексту з погляду його теми, основної думки; основної і додаткової інформації; структури, певного функціонального різновиду мовлення.

Оволодіння основними видами мовної діяльності: аудіювання (слухання), читання, говоріння, письмо.

Адекватне сприйняття усного і писемного мовлення відповідно до ситуації і сфери мовного спілкування.

Оволодіння різними видами читання (ознайомлювальним, вивчаючим, переглядовим), прийомами роботи з навчальною книгою й іншими інформаційними джерелами, включаючи ЗМІ і ресурси Інтернету.

Створення усних монологічних і діалогічних висловлювань на актуальні соціально-культурні, морально-етичні, побутові, навчальні теми відповідно до мети, сфери і ситуації спілкування.

Виклад змісту почутого або прочитаного тексту (докладне, стисле, вибіркове). Написання творів; створення текстів різних стилів і жанрів: *тез, конспекту, відгуку, рецензії, анотації; листи; розписки, довіреність, заяви.*

Зміст, що забезпечує формування лінгвістичної компетенції

Наука про українську мову та її основні розділи. *Короткі відомості про видатних вітчизняних лінгвістів.*

Загальні відомості про мову

Роль мови в житті людини і суспільства.

Українська мова — національна мова українського народу, офіційна мова Придністровської Молдавської Республіки, державна мова України.

Українська мова — мова української художньої літератури.

Поняття про українську літературну мову та її норми.

Українська мова як явище, що розвивається. *Лексичні і фразеологічні новації останніх років.*

Основні лінгвістичні словники. Одержання необхідної інформації із словників.

Система мови

Фонетика. Орфоенія

Основні засоби звукової сторони мови: звуки мови, склад, наголос, інтонація.

Система голосних і приголосних звуків. Зміна звуків в мовному потоці. Співвідношення звуку і букви. *Фонетична транскрипція.*

Основні орфоепічні норми української літературної мови.

Зв'язок фонетики з графікою і орфографією.

Основні виражальні засоби фонетики.

Норми вимови слів та інтонування речень. Оцінка власного і чужого мовлення з погляду орфоепічних норм.

Застосування знань і вмінь з фонетики в практиці правопису.

Морфеміка (склад слова) і словотвір

Морфема — мінімальна значуща одиниця мови. Види морфем: корінь, префікс, суфікс, закінчення. Основа слова. Чергування звуків у морфемах.

Основні способи творення слів.

Основні виражальні засоби словотвору.

Застосування знань і вмінь з морфеміки і словотвору в практиці правопису.

Лексика і фразеологія

Слово — основна одиниця мови.

Лексичне значення слова. Однозначні і багатозначні слова; пряме і переносне значення слова.

Синоніми. Антоніми. Омоніми.

Стилістично забарвлена лексика української мови.

Споконвічно українські і запозичені слова.

Лексика загальноновживана і лексика обмеженого вживання.

Фразеологізми; їх значення і вживання.

Поняття про етимологію як науку про походження слів і фразеологізмів.

Основні лексичні норми сучасної української літературної мови

Основні виражальні засоби лексики і фразеології.

Оцінка свого і чужого мовлення з погляду точного, доречного і виразного слововживання.

Морфологія

Система частин мови в українській мові.

Самостійні частини мови, їх граматичне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.

Службові частини мови.

Вигук і звуконаслідувальні слова.

Основні морфологічні норми української літературної мови.

Основні виражальні засоби морфології.

Застосування знань і вмій з морфології в практиці правопису.

Синтаксис

Словосполучення і речення як основні одиниці синтаксису.

Синтаксичні зв'язки слів у словосполученні і реченні.

Види речень за метою висловлювання і емоційним забарвленням.

Граматична (*предикативна*) основа речення. Речення прості і складні.

Головні і другорядні члени речення та способи їх вираження.

Речення двоскладні й односкладні, поширені і непоширені, повні і неповні.

Однорідні члени речення. Відокремлені члени речення.

Звертання. Вставні слова і конструкції.

Речення складносурядні, складнопідрядні, безсполучникові.

Складні речення з різними видами зв'язку.

Способи передачі чужого мовлення.

Текст. Сміслові частини і основні засоби зв'язку між ними.

Основні синтаксичні норми сучасної української літературної мови.

Основні виражальні засоби синтаксису.

Застосування знань і вмій з синтаксису в практиці правопису.

Правопис: орфографія і пунктуація

Орфографія

Правопис голосних і приголосних у складі морфем.

Правопис апострофа (’), м’якого знака (ь).

Написання слів разом, окремо і через дефіс.

Велика буква і лапки у власних назвах.

Перенос слів.

Додержання основних орфографічних норм.

Пунктуація

Розділові знаки, їх функції. Одиничні і парні розділові знаки.

Розділові знаки в кінці речення, в простому і в складному реченнях, при прямій мові, цитуванні, діалозі.

Посєднання розділових знаків.

Зміст, що забезпечує формування культурологічної компетенції

Відбиття в мові культури та історії народу.

Прислів’я, приказки, афоризми і крилаті слова.

Виявлення одиниць мови з національно-культурним компонентом, їх значення у творах усної народної творчості, в художній літературі й історичних текстах; пояснення їх значення за допомогою лінгвістичних словників (тлумачних, етимологічних та ін.).

Український мовний етикет. Культура спілкування.

ВИМОГИ до рівня підготовки випускників

В результаті вивчення української мови учень повинен знати/розуміти:

— роль української мови як національної мови українського народу, офіційної мови Придністровської Молдавської Республіки, державної мови України;

— зміст понять: мова усна і писемна; монолог, діалог; сфера і ситуація мовного спілкування;

— основні ознаки розмовної мови, наукового, публіцистичного, офіційно-ділового стилів, мови художньої літератури;

— особливості основних жанрів наукового, публіцистичного, офіційно-ділового стилів і розмовної мови;

— ознаки тексту і його функціонально-сміслових типів (оповідання, описи, роздуми);

— основні одиниці мови, їх ознаки;

— основні норми української літературної мови (орфоепічні, лексичні, граматичні, орфографічні, пунктуаційні); норми мовного етикету;

уміти:

— розрізняти розмовну мову, науковий, публіцистичний, офіційно-діловий стилі, мова художньої літератури;

— визначати тему, основну думку тексту, функціонально-смісловий тип і стиль мови; аналізувати структуру і мовні особливості тексту;

— розрізняти мовні одиниці, проводити різні види їх аналізу;

— пояснювати за допомогою словника значення слів з національно-культурним компонентом;

аудіювання і читання:

— адекватно розуміти інформацію усного і писемного повідомлення (мету, тему, основну і додаткову інформацію);

— читати тексти різних стилів і жанрів; володіти різними видами читання (вивчальним, ознайомлювальним, оглядовим);

— одержувати інформацію з різних джерел, включаючи засоби масової інформації; вільно користуватися лінгвістичними словниками, довідковою літературою;

говоріння і письмо:

— відтворювати текст різних стилів, типів і жанрів мовлення;

— створювати тексти різних стилів, типів і жанрів мовлення (відгук, анотацію, реферат, виступ, лист, розписку, заяву);

— здійснювати вибір і організацію мовних засобів відповідно до теми, мети, сфери і ситуації спілкування;

— володіти різними видами монологу (оповідання, опис, роздум) і діалогу (спонукання до дії, обмін думками, встановлення і регулювання міжособових стосунків);

— вільно, правильно висловлювати свої думки в усній і писемній формі, додержувати норми побудови тексту (логічність, послідовність, зв'язність, відповідність темі та ін.); адекватно висловлювати своє ставлення до фактів і явищ навколишньої дійсності, до прочитаного, почутого, побаченого;

— додержувати в практиці мовного спілкування основних норм сучасної української літературної мови;

— додержувати в практиці письма основних правил орфографії і пунктуації;

— додержувати норми українського мовного етикету; доречно використовувати паралінгвістичні (позамовні) засоби спілкування;

— здійснювати мовний самоконтроль; оцінювати своє мовлення з погляду його правильності, знаходити граматичні і мовні помилки, недоліки, виправляти їх; удосконалювати і редагувати власні тексти;

використовувати здобуті знання і вміння у практичній діяльності і повсякденному житті для:

— усвідомлення ролі рідної мови в розвитку інтелектуальних і творчих здібностей особистості; значення рідної мови в життя людини і суспільства;

— розвитку мовної культури, дбайливого і свідомого ставлення до рідної мови, збереження чистоти української мови як явища культури;

— задоволення комунікативних потреб в навчальних, побутових, соціально-культурних ситуаціях спілкування;

— збільшення словникового запасу; розширення кола використовуваних граматичних засобів; розвитку здібності до самооцінки на основі спостереження за власним мовленням;

— використання рідної мови як засобу одержання знань з інших навчальних предметів і продовження освіти.

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ СЕРЕДНЬОЇ (ПОВНОЇ) ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Вивчення української мови на базовому рівні середньої (повної) загальної освіти спрямоване на досягнення наступних цілей:

— *виховання* громадянина і патріота; формування уявлення про українську мову як духовну, етичну і культурну цінність народу; усвідомлення національної своєрідності української мови; оволодіння культурою міжнаціонального спілкування;

— *розвиток і вдосконалення* здібності до мовної взаємодії і соціальної адаптації; інформаційних умінь і навичок; навичок самоорганізації і саморозвитку; готовності до трудової діяльності, усвідомленого вибору професії;

— *освоєння знань* про українську мову як багатофункціональну знакову систему і суспільне явище; мовні норми та її різновиди; норми мовленнєвої поведінки в різних сферах спілкування;

— *оволодіння уміннями* пізнавати, аналізувати, класифікувати мовні факти, оцінювати їх з погляду нормативності; розрізняти функціональні різновиди мовлення і моделювати мовленнєву поведінку відповідно до завдань спілкування;

— *застосування* здобутих знань і вмінь у власній мовній практиці; підвищення рівня мовної культури, орфографічної і пунктуаційної писемності.

Досягнення вказаних цілей здійснюється в процесі вдосконалення комунікативної, лінгвістичної, культурологічної компетенцій.

ОБОВ'ЯЗКОВИЙ МІНІМУМ змісту основних освітніх програм

Зміст, що забезпечує формування комунікативної компетенції

Сфери і ситуації мовного спілкування. Компоненти мовної ситуації.

Оцінка комунікативних якостей та ефективності мови.

Розвиток навичок монологічного і діалогічного мовлення.

Використання різних видів читання залежно від комунікативного завдання і характеру тексту.

Інформаційна переробка тексту.

Вдосконалення умінь і навичок створювати тексти різних функціонально-смыслових типів, стилів і жанрів.

Навчально-науковий, діловий, публіцистичний стилі, розмовна мова, мова художньої літератури. Їх особливості.

Культура навчально-наукового і ділового спілкування (усна і писемна форми). Написання доповіді, реферату, тез, рецензії. Складання ділових документів різних жанрів (розписки, довіреність, резюме та ін.).

Культура публічної мови.

Культура розмовної мови.

Зміст, що забезпечує формування лінгвістичної компетенції

Українська мова на сучасному етапі.

Форми існування української національної мови (літературна мова, просторіччя, народні діалекти, професійні різновиди, жаргонізми та ін.).

Норми літературної мови, їх додержання в мовленнєвій практиці.
Літературна мова і мова художньої літератури.
Взаємозв'язок різних одиниць і рівнів мови.
Синонімія в системі української мови.
Словники української мови і лінгвістичні довідники; їх використання.
Удосконалення орфографічних і пунктуацій умінь і навичок.
Лінгвістичний аналіз текстів різних функціональних різновидів мови.

Зміст, що забезпечує формування культурологічної компетенції

Взаємозв'язок мови і культури.
Відбиття в українській мові матеріальної і духовної культури українського
й інших народів.
Взаємозбагачення мов як результат взаємодії національних культур.
Додержання норм мовленнєвої поведінки в різних сферах спілкування.

ВИМОГИ до рівня підготовки випускників

В результаті вивчення української мови на базовому рівні учень повинен

знати/розуміти:

— зв'язок мови й історії, культури українського й інших народів;
— зміст понять: мовна ситуація та її компоненти, літературна мова, мовна норма, культура мовлення;
— основні одиниці і рівні мови, їх ознаки і взаємозв'язок;
— орфоепічні, лексичні, граматичні, орфографічні та пунктуаційні норми сучасної української літературної мови; норми мовної поведінки в соціально-культурній, навчально-науковій, офіційно-діловій сферах спілкування;

уміти:

— здійснювати мовний самоконтроль; оцінювати усні і писемні висловлювання з погляду мовного оформлення, ефективності досягнення поставлених комунікативних завдань;
— аналізувати мовні одиниці з погляду правильності, точності й доцільності їх вживання;
— проводити лінгвістичний аналіз текстів різних функціональних стилів і різновидів мови;

аудіювання і читання:

— використовувати основні види читання (ознайомлювально-вивчальне, ознайомлювально-реферативне та ін.) залежно від комунікативного завдання;

— одержувати необхідну інформацію з різних джерел: навчально-наукових текстів, довідкової літератури, засобів масової інформації, зокрема представлених в електронному вигляді на різних інформаційних носіях;

говоріння і письмо:

— створювати усні і письмові монологічні і діалогічні висловлювання різних типів і жанрів в навчально-науковій (на матеріалі навчальних дисциплін, що вивчаються в школі), соціально-культурній і діловій сферах спілкування;

— застосовувати в практиці мовного спілкування основні орфоепічні, лексичні, граматичні норми сучасної української літературної мови;

— додержувати в практиці письма орфографічних і пунктуаційних норм сучасної української літературної мови;

— додержувати норми мовної поведінки в різних сферах і ситуаціях спілкування, зокрема при обговоренні дискусійних проблем;

— використовувати основні прийоми інформаційної переробки усного і писемного тексту;

використовувати здобуті знання і вміння у практичній діяльності і повсякденному житті для:

— усвідомлення української мови як духовної, етичної і культурної цінності народу; залучення до цінностей національної і світової культури;

— розвитку інтелектуальних і творчих здібностей, навичок самостійної діяльності; самореалізації, самовираження в різних сферах людської діяльності;

— збільшення словникового запасу; розширення кола використовуваних мовних і мовленнєвих засобів; удосконалення здібності до самооцінки на основі спостереження за власним мовленням;

— удосконалення комунікативних здібностей; розвитку готовності до мовної взаємодії, міжособистісного і міжкультурного спілкування, співпраці;

— самоосвіти й активної участі у виробничому, культурному і суспільному житті держави.

**ПРОГРАМА З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ДЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ
З УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ
5–11 класи**

В. Новосолова, Л. Скуратівський, Т. Шелехова

Пояснювальна записка

Українська мова є однією з державних мов ПМР. Перед навчальним закладом стоїть завдання створити такі умови вивчення української мови, щоб учні мали змогу засвоїти не тільки суму знань, лінгвістичних понять і граматичних правил, а й уміли активно послуговуватися мовою як засобом спілкування в усіх сферах і жанрах мовлення.

Навчальні завдання курсу:

- 1) забезпечити володіння нормами української літературної мови; дотримання вимог культури усного й писемного мовлення, навичок користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях;
- 2) дати учням глибокі й систематичні знання з усіх розділів науки про мову;
- 3) сформувати уміння й навички використання мовних знань на практиці, виробити міцні орфографічні й пунктуаційні навички;
- 4) виховувати повагу до української літературної мови, до її культури.

Аби забезпечити розв'язання поставленої мети і завдань, що з неї випливають, а також щоб надати шкільному курсу української мови більшої практичної спрямованості, зміст програми диференційовано на три взаємопов'язані змістові лінії: *лінгвістичну, комунікативну, культурологічну*.

Лінгвістична змістова лінія — це шкільний курс мовної системи, якою, без сумніву, мають оволодіти учні, щоб поліпшити своє мовлення. У ній подано основні мовознавчі поняття, вимоги до роботи над орфоепічними і граматичними нормами української літературної мови, правилами з орфографії та пунктуації. Передбачено вивчення ряду тем із загального мовознавства, зокрема суспільної ролі мови, її розвитку, поширеності української мови у світі та ін.

Програма визначає вивчення таких лінгвістичних понять, фактів і закономірностей, які забезпечують необхідний для учнів обсяг знань з української мови. Ці знання є основою для формування правильного уявлення про структуру української мови у всій сукупності її виявлень, забезпечують оволодіння літературним мовленням.

Комунікативна змістова лінія програми визначає зміст роботи над формуванням в учнів умінь сприймати усне і писемне мовлення, відтворювати, самостійно будувати усні і письмові висловлювання різних жанрів, які необхідні учням у період навчання, в процесі майбутньої діяльності і просто в життєвому спілкуванні. Загальновідомо, щоб навчити учнів добре володіти мовою можна лише в процесі мовлення. При цьому гармонійно мають розвиватися усі чотири види мовленнєвої діяльності — аудіювання, говоріння, читання і письмо. У зв'язку з цим програмою передбачається практичне ознайомлення учнів з видами мовленнєвої діяльності, різновидами аудіювання (глобальним, детальним, критичним), різновидами читання (ознайомчим, вивчальним, вибіркоким). Відповідно розширено перелік видів робіт, до якого введено аудіювання (слухання-розуміння), читання (вголос і мовчки) текстів різних типів і жанрів мовлення, складання діалогів.

Комунікативна змістова лінія містить:

- 1) відомості про мовлення;
- 2) перелік основних видів робіт.

У процесі її опрацювання учні ознайомлюються з такими мовленнєвознавчими поняття, як спілкування і мовлення, ситуація спілкування, текст, монолог і діалог, типи, стилі і жанри мовлення та ін.

Способом формування комунікативних умінь традиційно є різні види роботи, основне місце серед яких займають перекази і твори, що проводяться в тісному зв'язку і в єдиній системі: від переказу до твору того самого типу і стилю мовлення. Перекази і твори виступають як підготовчі вправи до оволодіння учнями життєво необхідними жанрами мовлення (конспект, реферат, доповідь, виступ на зборах, під час дискусії, рецензія тощо).

Велике значення в навчально-виховному процесі на уроках української мови мають мовленнєві взірці, тобто система текстів і уривків висловлювань, зміст яких концентровано представляє культуру українського народу, а також кращі зразки світової, а форма визначається довершеністю. З цією метою у програмі виділяється як самостійна **культурологічна змістова лінія**, що являє собою перелік культурологічних тем, які орієнтуватимуть учителів-словесників на добір відповідних текстів, що знайомлять з історією, звичаями і традиціями, мистецькими скарбами, духовною культурою, із загальнолюдськими моральними нормами і становлять певну систему.

У програмі подано орієнтовний розподіл годин. Учитель має змогу в разі потреби вносити в нього деякі корективи, не скорочуючи при цьому кількість уроків з розвитку зв'язного мовлення.

5 КЛАС

(204 год, 6 год на тиждень)

Лінгвістична змістова лінія

Вступ (1 год)

Значення мови в житті суспільства. Українська мова — офіційна мова Придністровської Молдавської Республіки.

Повторення вивченого в початкових класах (12 год)

Частини мови: основні способи їх розпізнавання.

Іменник. Іменники, що означають назви істот і неістот.

Велика буква і лапки в іменниках. Голосні у відмінкових закінченнях.

Прикметник. Голосні у відмінкових закінченнях.

Числівник. Дві групи числівників (без термінів).

Займенник. Особові займенники.

Дієслово. Неозначена форма дієслова. **Не** з дієсловами. Перша і друга дієвідміни. Голосні в особових закінченнях дієслів. Правопис **-ися, -ться** в кінці дієслів.

Прислівник. Правопис вивчених прислівників.

Прийменник. Написання окремо прийменників з іншими частинами мови.

Сполучник. Уживання сполучників **і, та, й, а, але** для зв'язку слів у реченні. Кома перед сполучниками **а, але**.

Учні повинні знати:

— вивчене в початкових класах про частини мови; вивчені орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

— вимовляти звуки і називати букви; визначати наголошені склади у слові; виділяти в слові основу і закінчення, корінь, префікс, суфікс, добирати спільнокореневі слова; розпізнавати частини мови (за загальним значенням, питаннями і вивченими граматичними ознаками);

— знаходити вивчені орфограми, пояснювати їх за допомогою правил; правильно писати слова з вивченими орфограмами, знаходити і виправляти орфографічні помилки; користуватися орфографічним словником.

Відомості з синтаксису і пунктуації (25 год)

Словосполучення. Головне та залежне слова у словосполученні.

Культура мовлення

Практичне засвоєння словосполучень, у яких допускаються помилки у формі залежного слова; синоніміка словосполучень різної будови.

Грамматична помилка та її умовне позначення (практично).

Речення, його граматична основа. Речення з одним головним членом (загальне ознайомлення). Види речень за метою висловлювання: розповідні, питальні, спонукальні (повторення). Оклічні речення (повторення). Розділові знаки в кінці речення (повторення). Пунктуаційна помилка та її умовне позначення (практично).

Культура мовлення

Інтонування розповідних, питальних, спонукальних, а також окличних речень.

Використання розповідних, питальних, спонукальних, а також окличних речень у вивчених стилях мовлення. Синоніміка простих речень різних видів.

Головні члени речення: підмет і присудок.

Другорядні члени речення: додаток, означення, обставина.

Речення з однорідними членами (без сполучників і з сполучниками *а, але*, одиничним *і*). Кома між однорідними членами. Узагальнююче слово перед однорідними членами. Двокрапка після узагальнюючого слова.

Культура мовлення

Додержання правильної інтонації в реченнях з однорідними членами.

Звертання. Розділові знаки при звертанні (повторення).

Ознайомлення з найбільш уживаними вставними словами (практично). Виділення вставних слів на письмі комами.

Культура мовлення

Додержання правильної інтонації в реченнях із звертаннями і вставними словами.

Використання звертань і вставних слів у розмовному і художньому стилях мовлення.

Складні речення з безсполучниковим і сполучниковим зв'язком. Кома між простими реченнями, що входять у складне і з'єднані безсполучниковим зв'язком, та перед *і, й, та, а, але, щоб, тому що, коли, який*.

Культура мовлення

Додержання інтонації складних речень. Синоніміка складних речень; складних і простих речень.

Пряма мова. Розділові знаки при прямій мові після слів автора та перед словами автора.

Діалог. Тире при діалозі.

Культура мовлення

Додержання правильної інтонації в реченнях з прямою мовою і в діалогах. Синоніміка речень з прямою і непрямою мовою.

Міжпредметні зв'язки

Звертання, діалоги в художніх творах (література).

Учні повинні знати:

— що вивчають синтаксис і пунктуація, загальні відомості про словосполучення, просте і складне речення, головні і другорядні члени речення, однорідні члени, речення із звертаннями, вставними словами і прямою мовою;

— вивчені пунктуаційні правила.

Учні повинні вміти:

— визначати в словосполученні головне і залежне слова, складати словосполучення; встановлювати межі речень у тексті простих речень, що входять до складного; визначати види речень за метою висловлювання, окличні речення;

— знаходити в реченні головні і другорядні члени, однорідні члени, звертання, вставні слова; розрізняти слова автора і пряму мову;

— правильно вживати в мовленні речення, різні за будовою (в тому числі з прямою мовою) і метою висловлювання; складати тексти з діалогом;

— обґрунтовувати розстановку розділових знаків за допомогою вивчених правил; правильно ставити розділові знаки в кінці речення, між однорідними членами, які з'єднані за допомогою інтонації і сполучників **а, але** між простими реченнями, що входять до складного, при звертанні, вставних словах і прямій мові; знаходити і виправляти пунктуаційні помилки на вивчені правила.

Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія (30 год)

Звуки мови і звуки мовлення. Голосні і приголосні звуки. Приголосні тверді і м'які, дзвінкі й глухі; вимова звуків, що позначають буквами **г** і **ґ**.

Позначення звуків мовлення на письмі. Алфавіт. Співвідношення звуків і букв. Звукове значення букв **я, ю, є, ї**.

Орфограма (практично). Ознайомлення з орфографічним словником.

Орфографічна помилка (практично), її умовне позначення.

Склад. Основні правила переносу. Наголос. Ознайомлення з орфоепічними словниками і словниками наголосів. Орфоепічна помилка (практично).

Культура мовлення

Правильна вимова наголошених і ненаголошених голосних.

Вимова наголошених і ненаголошених голосних і позначення їх на письмі.

Ненаголошені голосні *е, и, о* в коренях слів.

Ненаголошені голосні, що не перевіряються наголосом.

Культура мовлення

Правильна вимова наголошених і ненаголошених голосних.

Вимова приголосних звуків та позначення їх на письмі.

Уподібнення приголосних звуків.

Спрощення в групах приголосних.

Основні випадки чергування *у-в, і-й*.

Позначення м'якості приголосних на письмі буквами *ь, і, є, ю, я*. Сполучення *йо,ьо*.

Правила вживання м'якого знака.

Правила вживання апострофа. Правильна вимова та написання слів з апострофом.

Подвоєння букв на позначення подовжених м'яких приголосних та збігу однакових приголосних звуків.

Написання слів іншомовного походження.

Учні повинні знати:

— що вивчають фонетика і орфоепія, графіка й орфографія: групи звуків, алфавіт, співвідношення звуків і букв;

— вивчені орфоепічні та орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

— розрізняти в словах ненаголошені й наголошені голосні, тверді й м'які, дзвінки і глухі приголосні; ділити слово на склади; визначати звукове значення букв у слові; вимовляти звуки і ставити наголос відповідно до орфоепічних норм; користуватися орфоепічним словником;

— знаходити вивчені орфограми і пояснювати їх за допомогою правил; правильно писати слова з вивченими орфограмами, знаходити і виправляти орфоепічні та орфографічні помилки на вивчені правила; користуватися орфографічним словником.

Лексикологія (10 год)

Лексичне значення слова. Однозначні і багатозначні слова. Вживання багатозначних слів у прямому й переносному значеннях. Ознайомлення з тлумачним і перекладним словниками. Лексична помилка (практично).

Групи слів за значенням: синоніми, антоніми, омоніми. Ознайомлення із словниками антонімів, синонімів.

Культура мовлення

Вживання слів відповідно до їх значення. Доречне використання слів з переносним значенням, стилістично забарвлених слів, лексичних повторів і синонімів як засобу зв'язку речень у тексті, а також синонімів для уникнення невиправданих повторень слів.

Міжпредметні зв'язки

Епітети, порівняння, синоніми, характерні для усної народної творчості (література).

Учні повинні знати:

— що вивчає лексикологія, загальні відомості про лексичне значення слова, синоніми, антоніми, омоніми, пряме і переносне значення слова.

Учні повинні вміти:

— пояснювати (в нескладних випадках) відомі слова; користуватися тлумачним і перекладним словниками; добирати до слів синоніми й антоніми та використовувати їх у мовленні, вживати слова в переносному значенні.

Будова слова. Орфографія (26 год)

Спільнокореневі слова і форми слова. Основа слова і закінчення змінних слів.

Корінь, суфікс, префікс і закінчення — значущі частини слова.

Культура мовлення

Спільнокореневі слова як засіб зв'язку речень у тексті. Запобігання помилкам, що пов'язані з невиправданим уживанням спільнокореневих слів.

Найпоширеніші випадки чергування голосних і приголосних звуків (практично). Чергування *о-а, е-і, е-и*.

Чергування *о, е* з *і*.

Е-о після *ж, ч, ш*.

И, і після *ж, ч, ш, щ* та *г, к, х* у коренях слів.

Найголовніші випадки чергування приголосних звуків.

Вимова і написання префіксів *з-* (*зі-, с-*), *роз-, без-*, префікси *пре-, при-, прі-*.

Учні повинні знати:

- відомості про основу слова і закінчення змінюваних слів; корінь, префікс, суфікс та закінчення як значущі частини слова;
- вивчені орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

- відділяти закінчення слів від основи, членувати основу на значущі частини, добирати спільнокореневі слова з однаковими префіксами і суфіксами; розрізняти форми слова і спільнокореневі слова, правильно вживати їх у мовленні;
- знаходити вивчені орфограми і пояснювати їх за допомогою правил; правильно писати слова з вивченими орфограмами, знаходити і виправляти орфографічні помилки на вивчені правила.

Словотвір. Орфографія (20 год)

Змінювання і творення слів. Основні способи словотворення в українській мові: префіксальний, суфіксальний, префіксально-суфіксальний, безсуфіксальний, складання слів або основ, перехід слів з однієї частини мови в іншу (практично).

Зміни приголосних при творенні слів: іменників з суфіксом *-ин(а)* від прикметників, на *-ський, -цький*, іменників і прикметників, що мають букв.всполучення *-чн-, (-ин-)*; зміни приголосних при творенні прикметників на *-ський, -зький* та іменників на *-тво, -цтво, -ство*.

Сполучні о, е в складних словах. Написання слів з *нів-* разом, через дефіс, з апострофом. Дефіс у складних словах.

Творення і правопис складноскорочених слів.**Культура мовлення**

Правильна вимова складноскорочених слів. Узгодження із складноскороченими словами прикметників та дієслів минулого часу. Додержання словотвірних норм української літературної мови.

Учні повинні знати:

- основні відомості про способи творення слів в українській мові;
- вивчені орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

- визначати спосіб творення відомих слів; користуватися словотвірним словником;
- знаходити вивчені орфограми і пояснювати їх за допомогою орфографічних правил;

— правильно писати слова з вивченими орфограмами, знаходити і виправляти орфографічні помилки.

Повторення в кінці року (9 год)

Комунікативна змістова лінія

Зв'язне мовлення (40 год)

Відомості про мовлення

Загальне уявлення про спілкування і мовлення; види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо); адресат мовлення; монологічне і діалогічне мовлення; усне і писемне мовлення; основні правила спілкування (практично). Тема і основна думка висловлювання. Ознайомлення з вимогами до мовлення (змістовність, логічна послідовність, багатство, точність, виразність, доречність, правильність).

Текст, поділ тексту на абзаци; план готового тексту (простий). Мовні засоби зв'язку речень у тексті (сполучники, прислівники, займенники, синоніми, спільнокореневі слова, повтори).

Загальне уявлення про стилі мовлення, сфери вживання кожного з них. Поняття про розмовний, науковий, художній стилі мовлення. Стилистична помилка (практично).

Типи мовлення: розповідь, опис, роздум (практично). Особливості побудови розповіді на основі власного досвіду, опису окремих предметів і тварин, елементарного роздуму (повторення, поглиблення та вдосконалення вмінь).

Види робіт

Сприймання чужого мовлення:

Аудіювання (слухання-розуміння), *читання* текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення.

Відтворення готового тексту:

Виразне *читання* текстів різних типів, стилів, жанрів мовлення.

Перекази (за простим планом). Докладний усний і письмовий перекази невеликих художніх текстів розповідного характеру з елементами опису (предметів, тварин) і роздуму.

Докладний і вибірковий (усний) перекази текстів наукового стилю.

Створення власних висловлювань:

Діалог відповідно до запропонованої ситуації спілкування, пов'язаної із життєвим досвідом учнів.

Твори (без плану). Твір-розповідь (усний і письмовий) на основі власного досвіду.

Усний і письмовий твір-опис окремих предметів, тварин (у тому числі твори-описи за картиною).

Усний і письмовий твір-роздум на тему, пов'язану із життєвим досвідом учнів.

Усна відповідь на уроках української мови та інших предметів на основі докладного і вибіркового переказу текстів наукового стилю (за даним планом або таблицею).

Усний відгук про висловлювання товариша.

Твір-оповідання про випадок із життя (усний).

Замітка в газету (із шкільного життя) інформаційного характеру.

Ділові папери. Лист Адреса.

Учні повинні вміти:

сприймаючи чуже мовлення:

— уважно слухати; орієнтуватися в ситуації спілкування, складати первинне уявлення про зміст почутого, прогнозувати загальний характер змісту повідомлюваного на основі формулювання теми; швидко, свідомо і виразно читати відповідно до їхнього віку тексту різних стилів, типів, жанрів мовлення; виділяти і запам'ятовувати зміст і мовне оформлення почутого і прочитаного, визначати стиль тексту, знаходити в ньому вивчені типи мовлення;

відтворюючи готовий текст:

— виразно читати тексти різних стилів (розмовного, наукового і художнього), типів, жанрів мовлення, з достатньою швидкістю, плавно, з гарною дикцією відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм; переказувати почуте і прочитане за самостійноскладеним планом докладно (усно і письмово) і вибірково (усно);

створюючи власні висловлювання:

— складати діалог певного обсягу відповідно до запропонованої ситуації спілкування, досягати комунікативної мети, дотримуватися теми висловлювання, норм літературної мови, використовуючи репліки для стимулювання, підтримання діалогу, формули мовленнєвого етикету;

— складати усні та письмові твори (вказаних у програмі видів), будувати їх з урахуванням мети і адресатів мовлення, підпорядковувати висловлювання темі та основній думці; використовувати вивчені мовні засоби зв'язку між ре-

ченнями в тексті, додержувати абзаців; користуватися різними типами мовлення (в межах вимог програми), вибирати відповідно до умов спілкування стиль мовлення (розмовний, науковий, художній); знаходити і виправляти недоліки та помилки в змісті, побудові і мовному оформленні власних висловлювань, спираючись на засвоєні знання;

— додержувати основних правил спілкування (бути ввічливими, привітними і доброзичливими, уважно, не перебиваючи слухати співрозмовника, заохочувати його висловити свою думку, зацікавлено і доброзичливо вислуховувати її, вміти висловити незгоду з позицією співрозмовника так, щоб не образити його; не розмовляти без потреби голосно, не вживати грубих слів, говорити про те, що цікаво адресатові мовлення, та ін.).

Культурологічна змістова лінія

Орієнтовні теми з розвитку мовлення

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Школа. Клас. На уроці. Шкільне подвір'я. У шкільній бібліотеці. Значення для людини читання. Пошана до книги	Що значить для мене школа?
Рід. Родина. Сім'я. Члени сім'ї, їхні професії. Історія свого роду. Традиційна повага до старших. Домашні обов'язки та улюблені заняття	Мої сімейні обов'язки
Мій робочий день. Дозвілля. Мої друзі, товариші. Відвідування музею, зоопарку, виставки та ін.	Чим наповнений мій день?
Батьківщина. Мій край. Історичні відомості про рідний край, виникнення його назви. Місто, село. Наша вулиця. Тирасполь — столиця Придністров'я. Київ — столиця України	З чого починається Батьківщина?
Національна символіка Придністровської Молдавської Республіки. Її історія. Державний гімн. Прапор. Герб	Що я знаю про історію свого краю?
Великі українці — Ярослав Мудрий, Богдан Хмельницький, Григорій Сковорода, Тарас Шевченко, Михайло Грушевський та ін.	Чому цих людей називаємо великими українцями?

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Народна символіка. Улюблені рослини-символи українців (калина, верба, барвінок, мальва, мак, конвалія, м'ята та ін.)	Що таке символи? Яка їх роль? Що означають українські символи?
Духовна культура українців. Рідна мова материнська. Перлини народної творчості — казки, легенди, прислів'я, приказки, колядки, щедрівки; народні прикмети; постаті української міфології: русалки, домовики, лісовики, чорти	Чому треба берегти рідну мову?
Святкування в Україні. Народні свята: Новий рік, Різдво, Благовіщення, Великдень, Трійця, Івана Купала	Яка роль свят у моєму житті?

6 КЛАС

(170 год; 5 год на тиждень)

Лінгвістична змістова лінія

Вступ (1 год)

Краса і багатство української мови.

Повторення та узагальнення вивченого (4 год)

Словосполучення і речення; члени речення (у тому числі однорідні); звертання; вставні слова. Просте і складне речення. Пряма мова і діалог. Розділові знаки в простому і складному реченні, а також у реченні з прямою мовою.

Орфограми в коренях, префіксах, суфіксах та на межі значущих частин слова та основ.

Лексикологія. Фразеологія (10 год)

Походження слів: власне українські слова і запозичені слова. Розвиток словникового запасу: застарілі і нові слова (неологізми). Використання слів: загальнозживані (нейтральні) і стилістично забарвлені слова; діалектні, професійні слова і терміни.

Ознайомлення із словником іншомовних слів. Правопис слів іншомовного походження.

Поняття про фразеологізми. Джерела українських фразеологізмів. Прислів'я, приказки і афоризми як різновиди фразеологізмів. Фразеологізми в ролі членів речення.

Культура мовлення

Доречне вживання професійних слів, термінів, запозичених, стилістично забарвлених слів.

Міжпредметні зв'язки

Діалектизми, застарілі слова, неологізми, фразеологізми в художніх творах; терміни (література, історія, математика та ін.).

Учні повинні знати:

— основні відомості про власне українські слова, запозичені, застарілі слова, неологізми, загальноновживані і стилістично забарвлені слова, діалектні, професійні слова і терміни, фразеологізми.

Учні повинні вміти:

— Знаходити в тексті і доречно використовувати в мовленні вивчені категорії слів; пояснювати значення фразеологізмів і правильно використовувати їх у мовленні: визначати їх синтаксичну роль; користуватися різними видами словників.

Морфологія. Орфографія

Загальна характеристика частин мови (2 год)

Іменник (20 год)

Іменник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Іменники, що означають назви істот і неістот. Загальні і власні назви.

Рід іменників. Іменники спільного роду.

Число іменників. Іменники, що мають форму тільки однини або тільки множини. Відмінки іменників. Кличний відмінок в українській мові. Типи відмін іменників. Незмінювані іменники. Норми відмінювання іменників. Особливості відмінювання іменників, що вживаються тільки в множині.

Основні способи творення іменників, найчастіше вживані суфікси.

Правопис іменників

Велика буква і лапки у власних назвах.

Не з іменниками.

Букви **-а(-я), -у(-ю)** в закінченнях іменників II відміни.

Букви **е, и, і** в суфіксах **-ечок-, -ечк-, -ичок-, -ичк-, -інн(я)-, -енн(я)-, -н(я)-, -инн(я)-, -ив(о)-, -ев(о)-**.

Написання і відмінювання чоловічих та жіночих імен по батькові.

Міжпредметні зв'язки

Вживання великої букви у власних назвах (історія, географія).

Культура мовлення

Використання в мовленні іменників-синонімів.

Запобігання помилкам у визначенні роду окремих іменників (*рояль, зал, рукопис*).

Правильне вживання відмінкових закінчень іменників. Уживання кличного відмінка при звертанні: *земле, Василю, Сергію Олексійовичу, добродію, батьку*.

Синоніміка деяких відмінкових конструкцій: *купив сіль (солі), хліб (хліба), твого ім'я (імені), пас ягнята (ягнят)*.

Правильне вживання незмінюваних іменників у мові.

Міжпредметні зв'язки

Слова із суфіксами зменшувально-пестливого значення та суфіксами означення згрубілості в художніх творах (література).

Прикметник (15 год)

Прикметник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Якісні, відносні та присвійні прикметники. Повні і короткі форми прикметників. Ступені порівняння прикметників. Утворення вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників.

Прикметники твердої і м'якої груп, їх відмінювання.

Способи творення прикметників. Найчастіше вживані суфікси.

Правопис прикметників

Правопис голосних у закінченнях прикметників.

Не з прикметниками.

Букви **ь, е, о, и** в прикметникових суфіксах **-ськ-, -ев-, (-єв-), -ов- (йов-, -овєв-), -ин-, -ін-, -ичн-**, а також у прикметниках на **-зький, -цький**.

Букви **н** та **нн** у прикметниках.

Написання складних прикметників разом і через дефіс.

Написання прізвищ прикметникової форми.

Культура мовлення

Використання в мовленні прикметників-синонімів.

Використання в мовленні вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників.

Міжпредметні зв'язки

Використання прикметників для точного опису предметів, явищ і подій (географія, історія, ботаніка); епітет і метафора (література).

Учні повинні знати:

- загальне значення прикметника, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль; основні способи творення прикметників;
- вивчені орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

- розпізнавати прикметники, визначати їх форми в мовленні;
- знаходити вивчені орфограми і пояснювати їх за допомогою правил; правильно писати слова з вивченими орфограмами, знаходити і виправляти помилки на вивчені правила.

Числівник (10 год)

Числівник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.

Числівники кількісні (на означення цілих чисел, дробові і збірні) і порядкові. Числівники прості, складні і складені.

Відмінювання кількісних числівників. Відмінювання порядкових числівників.

Правопис числівників

Буква **ь** на кінці числівників та перед закінченням у непрямих відмінках.

Роздільне написання складених числівників.

Написання разом порядкових числівників з **-тисячний**.

Правильне вживання форм непрямих відмінків кількісних числівників.

Правильне вживання числівників для позначення дат, часу (годин).

Міжпредметні зв'язки

Правильне використання форм числівників під час читання і усного пояснення прикладів і задач (математика); використання числівників у відповідях на уроці (географія, історія).

Учні повинні знати:

- загальне значення числівника, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль;
- вивчені орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

- розпізнавати числівники, визначати їх граматичні ознаки, правильно утворювати форми числівників і вживати їх у мовленні;

— знаходити вивчені орфограми і пояснювати їх за допомогою правил; правильно писати слова з вивченими орфограмами, знаходити і виправляти помилки на вивчені правила.

Займенник (10 год)

Займенник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди займенників: особові, присвійні, вказівні та зворотний; питальні, заперечні та відносні; неозначені й означальні. Творення заперечних та неозначених займенників. Відмінювання займенників.

Правопис займенників

Написання прийменників із займенниками окремо (повторення).

Н в особових займенниках 3-ї особи після прийменників.

Дефіс у неозначених займенниках.

Ні в заперечних займенниках.

Культура мовлення

Уживання займенників для зв'язку речень у тексті.

Правильне вживання особових займенників (відповідно до змісту попереднього речення).

Уживання займенників **ви, вам** у ввічливому значенні при звертанні до однієї особи. Написання цих займенників з великої букви у пошанному значенні.

Учні повинні знати:

— загальне значення займенника, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль, утворення неозначених і заперечних займенників;

— вивчені орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

— розпізнавати займенники, визначати їх граматичні ознаки; правильно вживати займенники в мовленні;

— знаходити вивчені орфограми і пояснювати їх за допомогою орфографічних правил; правильно писати слова з вивченими орфограмами, знаходити і виправляти помилки на вивчені правила.

Дієслово (26 год)

Дієслово: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Особливі форми дієслова: дієприслівник, дієприкметник (загальне ознайомлення).

Неозначена форма (інфінітив) та особові форми.

Доконаний і недоконаний види дієслова.

Часи дієслова. Минулий час. Зміна дієслів у минулому часі. Теперішній час. Майбутній час. Відмінювання дієслів теперішнього і майбутнього часу.

Дієслова I і II дієвідмін.

Способи дієслів (дійсний, умовний, наказовий). Творення дієслів умовного способу. Творення дієслів наказового способу.

Безособові дієслова.

Способи творення дієслів.

Правопис дієслів

Не з дієсловами.

Правопис ***-ться, -шся*** в кінці дієслів.

Букви ***е, и*** в особових закінченнях дієслів I і II дієвідмін.

Буква ***ь*** у дієсловах наказового способу.

Культура мовлення

Використання в мовленні дієслів-синонімів.

Практичне засвоєння дієслівних словосполучень, у яких допускаються помилки у формі залежного слова. Вживання форм теперішнього і майбутнього часу замість минулого. Використання форм 2-ї особи однини в художньому мовленні і форми 3-ї особи множини в ділових висловлюваннях типу інструкції (у реченнях з одним головним членом). Правильне наголошування дієслів.

Практичне засвоєння особових форм дієслів з чергуванням кінцевого приголосного основи.

Уживання одних способів дієслів замість інших, уживання інфінітива в значенні різних способів.

Міжпредметні зв'язки

Метафора, уособлення (література).

Учні повинні знати:

— загальне значення дієслова, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль; способи дієслів, творення дієслів;

— вивчені орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

— розпізнавати дієслова, визначати їх граматичні ознаки, правильно вживати форми дієслів у мовленні;

— знаходити вивчені орфограми і пояснювати їх за допомогою правил; правильно писати слова з вивченими орфограмами; знаходити і виправляти помилки на вивчені правила.

Повторення в кінці року (4 год)

Комунікативна змістова лінія

Зв'язне мовлення (34 год)

Відомості про мовлення

Повторення вивченого про спілкування і мовлення; види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо). Загальне уявлення про ситуацію спілкування та її складові: той, хто говорить (пише), адресат мовлення, тема та основна думка висловлювання, мета і місце спілкування (практично).

Повторення вивченого про текст. Структура тексту: зачин, основна частина, кінцівка.

Види зв'язку речень у тексті (практично). Основні джерела матеріалу для твору, прийоми добору матеріалу для твору і його систематизація (практично). Складний план готового тексту; простий план власного висловлювання (практично).

Повторення відомостей про стилі мовлення. Поняття про офіційно-діловий стиль.

Повторення вивченого про типи мовлення. Особливості побудови опису приміщення і природи. Сполучення в одному тексті різних типів мовлення (розповіді й опису, розповіді з елементами роздуму).

Види робіт

Сприймання чужого мовлення:

Аудіювання (слухання-розуміння), читання текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення.

Відтворення готового тексту:

Виразне *читання* текстів різних типів, стилів, жанрів мовлення.

Перекази (за простим і складним планом). Докладний і вибірковий (усний і письмовий перекази) художніх текстів розповідного характеру з елементами опису приміщення та роздуму.

Докладний і вибірковий (усний) перекази текстів наукового стилю.

Створення власних висловлювань:

Діалог відповідно до запропонованої ситуації спілкування, пов'язаної з особистими враженнями, спостереженнями, життєвим досвідом учнів.

Твори (за простим планом). Усний і письмовий твір-опис та роздум на основі особистих вражень і за картиною.

Усний і письмовий твір-роздум про вчинки людей на основі власних спостережень і вражень.

Усний і письмовий твір-оповідання на основі побаченого і за жанровою картиною. Замітка в газету типу роздуму про вчинки людей. Усна відповідь на уроках української мови та інших предметів на основі докладного і вибіркового переказу текстів наукового стилю (за таблицею, готовим планом); повідомлення на лінгвістичну тему (типу елементарного роздуму).

Ділові папери. План роботи. Оголошення.

Міжпредметні зв'язки

Інтер'єр і пейзаж у літературному творі; усна характеристика літературного героя; письмовий відгук про невеликий твір (література); переказ текстів наукового стилю (історія, природознавство); усні роздуми на математичні теми (математика); усний опис змісту та художніх засобів творів живопису, які зображують інтер'єр, пейзаж; усна розповідь за змістом жанрової картини про вчинки людей; теплі і холодні кольори; властивості, кольорове багатство доквілля (образотворче мистецтво).

Учні повинні вміти:

сприймаючи чуже мовлення:

— уважно слухати інших людей (розповіді, лекції, повідомлення та ін.), швидко і вдумливо читати, осмислювати і запам'ятовувати почуте і прочитане; фіксувати в думках найважливіші змістові віхи; аналізувати структуру тексту, виділяти в ньому мікротеми, розуміти зміст висловлювань, виражений словами в підтексті, визначати композицію висловлювання залежно від його типу і стилю мовлення; складати простий план прослуханого і складний план прочитаного тексту;

відтворюючи готові тексти:

— виразно читати тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення з достатньою швидкістю, плавно, з гарною дикцією відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм;

— переказувати почуте, прочитане за самостійно складеним простим і складним планами докладно, вибірково (усно і письмово);

створюючи власні висловлювання:

— складати діалог певного обсягу відповідно до запропонованої ситуації спілкування, досягти комунікативної мети, висловлювати особисту позицію щодо обговорюваної теми, додержувати правил спілкування (не перебивати співрозмовника, заохочувати його висловити власну думку, зацікавлено і доброзичливо вислуховувати її, вміти висловити незгоду з позицією співрозмовника так, щоб не образити його); дотримуватись норм літературної мови;

— складати усні та письмові твори (вказаних у програмі видів), урахувати особливості ситуації спілкування, самостійно добирати для висловлювань матеріал на основі різних джерел, систематизувати його, складати простий план власного висловлювання; обирати відповідний до ситуації спілкування стиль мовлення (розмовний, науковий, художній, офіційно-діловий); уживати різні типи мовлення (в тому числі опис приміщення і природи); складати план роботи, оголошення, добирати мовні засоби відповідно до задуму висловлювання і стилю мовлення; вдосконалювати написане;

— додержувати основних правил спілкування.

Культурологічна змістова лінія

Орієнтовні теми з розвитку мовлення

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Краса і багатство української мови	В чому краса і багатство української мови?
Наша Батьківщина. Історія нашого села, міста. Історія утворення Придністровської Молдавської Республіки. Моя земля — земля моїх батьків	Що значить — любити Батьківщину?
Родина. Сім'я. Літопис своєї сім'ї. Традиційна пошана до глави сім'ї. Роль матері в українській сім'ї. Домашні обов'язки. Взаємини між батьками і дітьми, внуками і дідусем та бабусею	Яке місце займає у моєму житті сім'я?
Всесвіт. Земля — частка Всесвіту. Природа. Різноманітність рослинного і тваринного світу на Землі. Необхідність збереження і захисту природи. Погода, клімат	Як жити в єдності з природою?
Наші пращури. Найдавніші поселення народів і племен на території нашого краю. Вшанування пам'яті предків	Що єднає мене з моїми пращурами?
Великі українці – Володимир Великий, Петро Сагайдачний, Іван Котляревський, Іван Франко, Олександр Суворов та ін.	Кого з великих людей я знаю і шаную?

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Прекрасне в природі. Краса природи України та Придністров'я. Весна, літо, осінь, зима — прояви краси рідної землі. Схід і захід сонця. Квіти в житті українців	В чому я бачу красу природи?
Традиції і святкування в Україні. Весняні, літні, осінні, зимові свята й обряди. Народні звичаї (щедрування, новорічні засівання, колядування, обжинки, завивання вінків тощо)	Що таке традиції і обряди, чому їх слід дотримуватися?
Матеріальна культура. Естетика побуту українців. Інтер'єр української хати. Піч, скриня як предмети побуту і мистецтва, їх роль у народних обрядах. Предмети давнього українського побуту	Предмети інтер'єру рідної домівки. Речі, які мені дорогі
Основні галузі господарства: хліборобство, бджільництво, теслярство, гончарство, килимарство, ткацтво. Різновиди українського національного одягу	Якими галузями господарства традиційно займаються українці?
Українське мистецтво. Народна архітектура. Зразки храмів, хат, вітряків. Іконопис, дерев'яна скульптура	Які мистецькі скарби, створені народом, я знаю?
Сусіди. Моральні норми стосунків з ними. Народні традиції хрещення, гостин, взаємодопомоги, побратимства, кумівства. Правила співжиття і допомоги. Етика спілкування. Народний етикет. Вітання. Прощання. Повага до старших. Гостинність. Порада. Відмова. Запрошення	Які норми стосунків із сусідами, друзями, знайомими стали звичними для мене? Які особливості українського етикету?

7 КЛАС

(170 год; 5 год на тиждень)

Лінгвістична змістова лінія

Вступ (1 год)

Мова — скарбниця духовності.

Повторення та узагальнення вивченого (4 год)

Розділові знаки у вивчених синтаксичних конструкціях.
Частини мови. Вивчені групи орфограм.

МОРФОЛОГІЯ. ОРФОГРАФІЯ

Дієприкметник (15 год)

Дієприкметник як особлива форма дієслова: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.

Відмінювання дієприкметників. Дієприкметниковий зворот. Активні та пасивні дієприкметники. Творення активних і пасивних дієприкметників теперішнього і минулого часу. Безособові дієслівні форми на **-но, -то**.

Правопис дієприкметників

Правопис голосних у закінченнях дієприкметників.

Відокремлення комами дієприкметникових зворотів (після означуваного іменника).

Правопис голосних і приголосних у суфіксах дієприкметників.

Н у дієприкметниках та **ни** у прикметниках дієприслівникового походження.

Не з дієприкметниками.

Культура мовлення

Правильна побудова речень з дієприкметниковими зворотами. Синоніміка складних і простих речень з дієприкметниковими зворотами.

Синоніміка речень активного і пасивного стану.

Уживання в усному і писемному мовленні безособових дієслівних форм на **-но, -то**.

Міжпредметні зв'язки

Використання дієприкметників як одного із засобів створення образності (література); використання дієприкметників у наукових текстах (історія, географія, біологія, математика, фізика).

Учні повинні знати:

- загальне значення дієприкметника, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль, особливості творення;
- вивчені орфограми та пунктуаційні правила.

Учні повинні вміти:

- розпізнавати дієприкметники (зокрема відрізнити їх від дієприслівників), визначати їх граматичні ознаки, правильно використовувати в мовленні;

- знаходити вивчені орфограми, пояснювати їх за допомогою правил; обґрунтовувати вживання розділових знаків;
- правильно писати слова з вивченими орфограмами, виділяти комами дієприслівникові звороти.

Дієприслівник (10 год)

Дієприслівник як особлива форма дієслова: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Дієприслівниковий зворот. Дієприслівники недоконаного і доконаного виду, їх творення.

Правопис дієприслівників

Коми при дієприслівниковому звороті й одиничному дієприслівникові.

Не з дієприслівниками.

Культура мовлення

Складні випадки вживання доконаного і недоконаного видів. Правильне використання дієприслівників у побудові речень.

Використання дієприслівникового звороту як засобу зв'язку речень у тексті, дотримання інтонації речень з дієприслівниковими зворотами.

Міжпредметні зв'язки

Використання дієприслівників як одного із засобів створення образності (література); використання дієприслівників у наукових текстах (історія, географія, біологія, математика, фізика, література).

Учні повинні знати:

- загальне значення дієприслівника, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль, основні способи творення;
- вивчені орфографічні та пунктуаційні правила.

Учні повинні вміти:

- розпізнавати дієприслівники, визначати їх граматичні ознаки; правильно використовувати дієприслівники в мовленні;
- знаходити вивчені орфограми, пояснювати їх за допомогою правил; обґрунтовувати вживання розділових знаків;
- правильно писати **не** з дієприслівниками, відокремлювати дієприслівникові звороти і одиничні прислівники.

Прислівник (20 год)

Прислівник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Ступені порівняння прислівників. Способи їх творення.

Правопис прислівників

Букви **н** та **ни** у прислівниках.

Не і **ні** з прислівниками.

И та **і** в кінці прислівників.

Дефіс у прислівниках.

Написання прислівників разом і окремо.

Культура мовлення

Правильний наголос у прислівниках.

Використання прислівників як засобу зв'язку речень у тексті, а також для підвищення виразності мовлення.

Учні повинні знати:

— загальне значення прислівника, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль, особливості творення;

— вивчені орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

— розпізнавати прислівники, визначати їх граматичні ознаки; правильно використовувати прислівники в мовленні;

— знаходити вивчені орфограми, пояснювати їх за допомогою правил; правильно писати слова з вивченими орфограмами, знаходити і виправляти орфографічні помилки на вивчені правила.

Прийменник (8 год)

Прийменник як службова частина мови. **Прийменник** як засіб зв'язку в словосполученні.

Непохідні й похідні прийменники.

Правопис прийменників

Написання похідних прийменників разом, окремо і через дефіс.

Культура мовлення

Особливості вживання прийменників з іменниками.

Використання в мовленні прийменників-синонімів.

Учні повинні знати:

— граматичні ознаки прийменника; вивчені орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

— розпізнавати прийменники, правильно використовувати їх у мовленні;
— знаходити вивчені орфограми, пояснювати їх за допомогою правил; правильно писати прийменники, знаходити і виправляти помилки на вивчені правила.

Сполучник (8 год)

Сполучник як службова частина мови. Сполучники сурядності й підрядності, їх види. Вживання сполучників у простому і складному реченнях.

Правопис сполучників

Написання сполучників разом і окремо.

Культура мовлення

Використання сполучників для зв'язку речень у тексті.

Використання в мовленні сполучників-синонімів.

Міжпредметні зв'язки

Використання похідних складених сполучників у наукових текстах (історія, географія, біологія, фізика, математика).

Учні повинні знати:

— граматичні ознаки сполучника; поділ сполучників на сполучники сурядності й підрядності; їх види;

— вивчені орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

— розпізнавати сполучники, правильно використовувати їх у мовленні;
— знаходити вивчені орфограми, пояснювати їх за допомогою правил; правильно писати сполучники, знаходити і виправляти помилки на вивчені правила.

Частка (8 год)

Частка як службова частина мови. Розряди часток за значенням.

Правопис часток

Написання часток *-бо, -но, -то, -таки*.

Не з різними частинами мови (узагальнення).

Культура мовлення

Використання часток як засобу підвищення виразності мовлення.

Виразне читання речень із частками.

Міжпредметні зв'язки

Використання часток як виражального засобу в художніх творах (література).

Учні повинні знати:

— граматичні ознаки часток; їх розряди;

— вивчені орфографічні правила.

Учні повинні вміти:

- розпізнавати частки, правильно використовувати їх у мовленні;
- знаходити вивчені орфограми, пояснювати їх за допомогою орфографічних правил; правильно писати частки, знаходити і виправляти помилки на вивчені правила.

Вигук (3 год)

Вигук як особлива частина мови.

Правопис вигуків

Дефіс у вигуках.

Кома і знак оклику при вигуках.

Культура мовлення

Правильне читання речень з вигуками.

Міжпредметні зв'язки

Використання вигуків як засобу виразності в художніх творах (література).

Учні повинні знати:

- граматичні ознаки вигуку;
- вивчені правила правопису.

Учні повинні вміти:

- розпізнавати вигуки;
- знаходити вивчені орфограми, пояснювати їх за допомогою правил; обґрунтовувати вживання розділових знаків;
- правильно писати слова і ставити при них розділові знаки.

**Узагальнення і систематизація вивченого
з морфології та орфографії (4 год)**

Частини мови (самостійні, службові, вигук), їх значення та граматичні ознаки.

Найскладніші орфограми (за вибором учителя).

СИНТАКСИС І ПУНКТУАЦІЯ

Словосполучення і речення (8 год)

Словосполучення. Будова і види словосполучень за способами вираження головного слова.

Культура мовлення

Практичне засвоєння словосполучень, у яких трапляються помилки у формі залежного слова.

Використання в мовленні синонімічних словосполучень.

Речення. Види речень за метою висловлювання; окличні речення. Речення прості й складні, двоскладні й односкладні. Порядок слів у реченні. Логічний наголос.

Правопис речень

Розділові знаки в кінці речення.

Культура мовлення

Логічний наголос і порядок слів як засіб підвищення точності і виразності мовлення. Інтонація спонукальних і окличних речень, що передає різні емоційні відтінки значення. Риторичні запитання, виклад за допомогою запитань і відповідей як засіб виразності мовлення.

Міжпредметні зв'язки

Інверсія в художньому творі (література).

Учні повинні знати:

- загальні відомості про види і будову словосполучення і речення;
- вивчені пунктуаційні правила.

Учні повинні вміти:

- визначати головне і залежне слова в словосполученні;
- розрізняти речення різних видів (за метою висловлювання, характером граматичної основи, кількістю граматичних основ); правильно будувати і використовувати в мовленні словосполучення і речення вивчених видів;
- обґрунтовувати вживання розділових знаків за допомогою вивчених правил, ставити розділові знаки в кінці речення; знаходити і виправляти помилки на вивчені пунктуаційні правила.

ПРОСТЕ РЕЧЕННЯ

Двоскладні речення.

Головні і другорядні члени речення (14 год)

Підмет і присудок як головні члени речення. Способи вираження підмета. Простий і складений присудок (іменний і дієслівний).

Правопис

Тире між підметом і присудком.

Культура мовлення

Правильне вживання форм присудка при підметі, вираженому словосполученням або складноскороченим словом. Єдність вищо-часових форм дієслів-присудків як засіб зв'язку речень у тексті.

Означення, додаток і обставина як другорядні члени речення. Прикладка як різновид означення. Види обставин (за значенням). Порівняльний зворот.

Правопис

Написання непоширених прикладок через дефіс; прикладки, що беруться в лапки.

Виділення порівняльних зворотів комами.

Культура мовлення

Обставини часу як засіб зв'язку речень у розповідних текстах; їх синоніміка. Обставини місця як засіб зв'язку речень в описових і розповідних текстах; їх синоніміка. Стилїстична роль означень і порівняльних зворотів у художньому мовленні.

Міжпредметні зв'язки

Епітет і порівняння як художні прийоми (література).

Учні повинні знати:

- будову простого двоскладного речення; відомості про головні й другорядні члени;
- вивчені пунктуаційні правила.

Учні повинні вміти:

- визначати структуру простого двоскладного речення (знаходити його головні і другорядні члени); правильно використовувати в мовленні головні і другорядні члени речення;
- обґрунтовувати вживання розділових знаків за допомогою правил, правильно ставити розділові знаки, коли відсутній зв'язок між підметом і присудком, при непоширеній прикладці, порівняльному звороті; знаходити і виправляти пунктуаційні помилки на вивчені правила.

Повторення в кінці року (4 год)

Комунікативна змістова лінія

Зв'язне мовлення (28 год)

Відомості про мовлення

Повторення вивченого про текст і стилі мовлення. Поняття про публіцистичний стиль мовлення.

Складний план власного висловлювання (практично). Різновиди читання: ознайомче, вивчальне, вибіркоче (практично).

Повторення вивченого про типи мовлення. Особливості побудови опису зовнішності людини і процесу праці, роздуму дискусійного характеру.

Види робіт

Сприймання чужого мовлення:

Аудіювання (слухання-розуміння), читання текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення (вивчальне, ознайомче, вибіркоче).

Відтворення готового тексту:

Виразне *читання* текстів різних типів, стилів, жанрів мовлення.

Перекази (за простим і складним планами). Докладний і стислий перекази (усний і письмовий) розповідних текстів з елементами опису (зовнішності людини, процесу праці) і роздуму.

Докладний усний переказ текстів публіцистичного стилю.

Створення власних висловлювань:

Діалог відповідно до запропонованої ситуації спілкування, пов'язаної з характеристикою людей дискусійного характеру.

Твори (за простим і складним планами). Твір-опис (усний і письмовий) зовнішності людини, процесу праці (за власними спостереженнями і картиною).

Усний твір-роздум дискусійного характеру.

Усний і письмовий твір-оповідання за поданим сюжетом.

Замітка дискусійного характеру в газету.

Ділові папери. Розписка.

Міжпредметні зв'язки

Письмова характеристика літературного героя; елементарний аналіз змісту і художніх засобів твору-живопису про подвиг людей; передача динаміки дій (образотворче мистецтво).

Учні повинні вміти:

сприймаючи чуже мовлення:

— уважно слухати, прогнозувати зміст висловлювання за формулюванням теми, поданим планом, під час читання — на основі заголовку, ключових слів, малюнків та ін., виділяти логічно-сміслові частини прослуханого і прочитаного, користуватися різними видами читання; складати простий план прослуханого і складний план прочитаного тексту;

відтворюючи готові тексти різних стилів, типів, жанрів:

— виразно читати тексти з достатньою швидкістю, плавно, з гарною дикцією відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм;

— переказувати прослухане і прочитане за самостійно складеним простим і складним планами докладно і стисло (усно чи письмово);

створюючи власні висловлювання:

— складати діалог певного обсягу відповідно до запропонованої ситуації спілкування, досягти комунікативної мети, аргументувати висловлені тези, спростовувати помилкові висловлювання співрозмовника, дотримуватися норм літературної мови та правил спілкування;

— складати усні і письмові твори (вказаних у програмі видів), складати до них простий і складний плани, обирати відповідний ситуації спілкування стиль мовлення (розмовний, художній, науковий, публіцистичний, офіційно-діловий), використовувати різні типи мовлення (в тому числі описи зовнішності людини і процесу праці, роздум дискусійного характеру), складати розписку, добирати мовні засоби відповідно до задуму висловлювання і стилю мовлення; вдосконалювати написане;

— додержувати основних правил спілкування.

Культурологічна змістова лінія

Орієнтовні теми з розвитку мовлення

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Мова — скарбниця духовності народу	Носієм яких скарбів є рідна мова?
Наше місто, село, вулиця, на якій я живу. Оселя, в якій я мешкаю	Чому так дороге нам наше місто?
Родина, сім'я, її члени. Взаємини між чоловіком і жінкою та іншими членами родини. Сімейний бюджет. Сімейні традиції	Що скріплює сім'ю, забезпечує щасливе життя і що її руйнує?

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Дружба, мої друзі. Справжній друг завжди допоможе	Чи заслуговую я називатися справжнім другом (справжньою подругою)?
Робочий день. Виконання домашніх обов'язків. Допомога старшим. Мій вихідний день. Спорт. На лижах, ковзанах. Футбол. Теніс	Чи вмію я працювати і відпочивати?
Традиції і святкування в Україні. Народні обряди. Толока, вітання, вечорниці	Які традиції повинні жити і зараз?
Матеріальна культура. Деревообробні промисли (бондарство, теслярство, ложкарство, гребінництво, плетення з кори, лозоплетіння). Ковальське ремесло. Народна медицина. Музичні народні інструменти (кобза, сопілка, скрипка)	Що дає матеріальна культура людині?
Видатні постаті української історії та національної культури	Хто з видатних людей є для мене взірцем?
Світ прекрасного — у природі і в мистецтві (живопису, скульптурі, архітектурі). Петриківський розпис. Майстри школи художнього розпису	Яке місце займає прекрасне в моєму житті?
Краса людини. Зовнішня краса жінки і чоловіка. Внутрішня краса: людяність, доброта, чесність, порядність, розум, скромність, щедрість, почуття власної гідності та ін.	Що є в красі людини найціннішим?
Людина і природа. Покликання людини: пізнавати істину, творити добро, примножувати красу. Різноманітність рослинного і тваринного світу на Землі. Необхідність охорони і збереження природи. Екологічна культура людини	Що я можу зробити для природи?
Одвічні духовні цінності. Основні риси народної моралі (у сім'ї і громаді, товаристві, між старшими і молодшими, між хлопцем і дівчиною), їх краса і поетичність. Етика спілкування	Роль духовних цінностей у житті людини

8 КЛАС
(136 год; 3 год на тиждень)

Лінгвістична змістова лінія

Вступ (1 год)

Мова — найважливіший засіб пізнання, спілкування і впливу.

Повторення та узагальнення вивченого (6 год)

Розділи науки про мову та її мовні одиниці. Лексичне і граматичне значення слова. Частини мови. Головні та другорядні члени речення.

Просте речення.

Односкладні речення (10 год)

Односкладні прості речення з головним членом у формі присудка (означено-особові, неозначено-особові, безособові) і підмета (називні). Односкладні речення як частини складного речення.

Культура мовлення

Речення двоскладні й односкладні різних видів як синтаксичні синоніми. Вживання в описах називних речень для позначення часу і місця.

Міжпредметні зв'язки

Односкладні речення як виражальний засіб у художніх творах (література). Неповні речення як виражальний засіб у художньому творі (література).

Учні повинні знати:

— вивчені види односкладних речень.

Учні повинні вміти:

— визначати види односкладних речень (у тому числі і в складних реченнях), правильно використовувати їх у мовленні.

Неповні речення (5 год)

Повні й неповні речення.

Правопис

Тире в неповних реченнях.

Культура мовлення

Уживання неповних речень у діалозі, а також у складних реченнях для уникнення невиправданих повторень. Додержання інтонації неповних речень.

Учні повинні знати:

- загальні відомості про неповні речення;
- вивчене пунктуаційне правило.

Учні повинні вміти:

- знаходити неповні речення, правильно використовувати їх у мовленні;
- обґрунтовувати вживання тире в неповних реченнях, правильно використовувати його.

Речення з однорідними членами (11 год)

Однорідні члени речення (із сполучниковим, безсполучниковим і змішаним зв'язком). Речення з кількома рядами однорідних членів. Однорідні й неоднорідні означення. Узагальнюючі слова в реченнях з однорідними членами.

Правопис

Кома між однорідними членами.

Двокрапка і тире при узагальнюючих словах у реченнях з однорідними членами.

Культура мовлення

Правильна побудова речень із сполучниками *не лише..., а й...; як..., так і...*. Синоніміка рядів однорідних членів з різними типами зв'язку між ними. Інтонація речень з однорідними членами (в тому числі з узагальнюючими словами).

Міжпредметні зв'язки

Ряди різних за характером слів у ролі однорідних членів як засіб художньої виразності (література).

Учні повинні знати:

- відомості про однорідні члени речення;
- правила вживання розділових знаків при однорідних членах речення.

Учні повинні вміти:

- знаходити однорідні члени речення (непоширені й поширені), різні ряди однорідних членів в одному реченні, узагальнюючі слова при однорідних членах; використовувати в мовленні й виразно читати речення з однорідними членами;

— обґрунтовувати вживання розділових знаків за допомогою правил; правильно ставити розділові знаки при однорідних членах речення; знаходити та виправляти помилки на вивчені правила.

Речення із звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями) (10 год)

Звертання непоширені й поширені. Вставні слова (словосполучення, речення).

Правопис

Розділові знаки при звертанні і вставних словах.

Культура мовлення

Використання звертань і вставних слів для передачі ставлення до адресата. Синоніміка вставних слів і речень у тексті. Інтонація речень із звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями).

Міжпредметні зв'язки

Використання вставних слів для зв'язку частин наукового тексту (математика, фізика, історія та ін.).

Учні повинні знати:

— відомості про звертання, вставні слова (словосполучення, речення); найчастіше вживані вставні слова і словосполучення;

— вивчені пунктуаційні правила.

Учні повинні вміти:

— знаходити звертання, вставні слова (словосполучення, речення); правильно використовувати в мовленні і виразно читати речення із звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями);

— обґрунтовувати вживання розділових знаків за допомогою правил, правильно вживати розділові знаки при звертаннях, вставних словах (словосполученнях, реченнях).

Речення з відокремленими членами (17 год)

Поняття про відокремлення. Відокремлені другорядні члени речення (в тому числі уточнюючі).

Правопис

Розділові знаки при відокремлених членах.

Культура мовлення

Правильна побудова речень з дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами. Дієприслівникові звороти як засіб зв'язку речень у текстах. Інтонація речень з відокремленими і уточнюючими членами. Синоніміка простих речень з відокремленими членами і складних речень.

Міжпредметні зв'язки

Відокремлення як засіб художнього зображення (література); використання конструкцій з відокремленням у текстах наукового стилю (історія, географія, фізика, література та ін.).

Учні повинні знати:

- відомості про відокремлені та уточнюючі члени речення;
- правила вживання розділових знаків при відокремлених та уточнюючих членах речення.

Учні повинні вміти:

- знаходити відокремлені та уточнюючі члени речення;
- правильно використовувати в мовленні і виразно читати речення з відокремленими та уточнюючими членами речення;
- обґрунтовувати вживання розділових знаків за допомогою правил, правильно ставити розділові знаки при відокремлених та уточнюючих членах речення; знаходити і виправляти пунктуаційні помилки на вивчені правила.

Пряма і непряма мова. Діалог (10 год)

Пряма і непряма мова як засіб передачі чужої мови. Заміна прямої мови непрямою.

Цитата як спосіб передачі чужої мови.

Діалог.

Правопис

Розділові знаки при прямій мові.

Розділові знаки при цитаті.

Розділові знаки при діалозі.

Культура мовлення

Синоніміка різних способів передачі прямої мови. Інтонація речень з прямою мовою, діалогом.

Міжпредметні зв'язки

Мова персонажа в діалозі та словах автора (література).

Учні повинні знати:

- будову речень з прямою і непрямою мовою, з цитатами;
- особливості діалогу;
- правила розстановки розділових знаків при прямій мові, цитаті, діалозі.

Учні повинні вміти:

- знаходити слова автора і пряму мову, речення з непрямою мовою; замінювати пряму мову непрямою; правильно використовувати в тексті пряму мову і цитати; виразно читати тексти з прямою мовою, цитатами, діалогом;
- обґрунтовувати вживання розділових знаків за допомогою правил, правильно ставити розділові знаки при прямій мові, цитатах, діалозі, знаходити і виправляти помилки на вивчені правила.

Повторення в кінці року (4 год)

Комунікативна змістова лінія

Зв'язне мовлення (28 год)

Відомості про мовлення

Повторення відомостей про мовлення, спілкування. Текст, стилі і типи мовлення. Види аудіювання: глобальне, детальне, критичне (практично).

Особливості побудови опису місцевості, пам'яток історії і культури.

Види робіт

Сприймання чужого мовлення:

Аудіювання (глобальне, детальне, критичне), читання текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення (вивчаюче, ознайомче, вибіркоче).

Відтворення готового тексту:

Виразне *читання* текстів різних типів, стилів, жанрів мовлення.

Перекази (за складним планом). Докладний, стислий і вибіркочий перекази (усний і письмовий) розповідних текстів з елементами опису місцевості, пам'яток історії і культури.

Стислий переказ (усний і письмовий) текстів наукового і публіцистичного стилів (у тому числі на основі прослуханих радіо- і телепередач).

Створення власних висловлювань:

Діалог відповідно до запропонованої ситуації спілкування, самостійне визначення теми.

Твори (за складним планом) із вступом, основною частиною і висновком. Твір-опис місцевості (вулиці, села, міста), пам'яток історії і культури на основі особистих спостережень і вражень та за картиною (усний і письмовий).

Твір-роздум (усний і письмовий) на морально-етичні та суспільні теми (в публіцистичному стилі).

Усне повідомлення на тему про мову, що вимагає зіставлення і узагальнення матеріалу (в науковому стилі).

Твір-оповідання (усний і письмовий) на основі почутого (з обрамленням).

Тематичні виписки як спосіб засвоєння почутого і побаченого.

Ділові папери. Протокол.

Міжпредметні зв'язки

Роздуми з елементами аналізу художнього твору, письмова порівняльна і групова характеристики літературних героїв (література); роздуми на суспільну тему (історія).

Учні повинні вміти:

сприймаючи чуже мовлення:

— уважно слухати інших людей (розповіді, лекції, повідомлення, радіо- і телепередачі та ін.); осмислювати і запам'ятовувати почуте і прочитане, робити короткі записи (план, тематичні виписки) в процесі слухання і читання; робити висновки, висловлювати власну думку щодо сприйнятого;

відтворюючи готові тексти різних стилів:

— виразно читати тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення, з достатньою швидкістю, відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм;

— переказувати прослухане і прочитане за самостійно складеним простим і складним планами докладно, вибірково і стисло (в тому числі переказувати зміст прослуханих радіо- і телепередач);

створюючи власні висловлювання:

— складати діалог певного обсягу відповідно до запропонованої ситуації спілкування на самостійно визначену тему, використовувати репліки для стимулювання, підтримання діалогу, формули мовленнєвого етикету, дотримуватися норм літературної мови, правил спілкування;

— складати усні й письмові твори (вказаних у програмі видів), складати до них план (складний); добирати відповідно до ситуації спілкування стиль мовлення; використовувати різні типи мовлення (в тому числі опис місцевості, пам'яток історії і культури);

— складати протокол, добирати мовні засоби відповідно до задуму висловлювання і стилю мовлення; правильно використовувати цитати; вдосконалювати написане;

— додержувати основних правил спілкування.

Культурологічна змістова лінія

Орієнтовні теми з розвитку мовлення

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Мова — найважливіший засіб пізнання, спілкування і впливу	Чи повинна одна людина впливати на іншу?
Придністров'я — моя Вітчизна. Подорожі по країні. Мандрівка Дністром	Любов до Батьківщини — обов'язок кожного чи умова саморозвитку? Мій образ рідної землі
Природа. Тваринний і рослинний світ. Екологічний стан. Чорнобильська трагедія. «Червона книга» про охорону тварин	За якої умови людина перестане шкодити природі?
Сім'я. Родина. Взаємини батьків і дітей. Сімейні захоплення, свята, символи. Проблеми сучасної сім'ї. Взаємодопомога і взаємоповага	Яку майбутню сім'ю я сподіваюсь мати?
Захоплення жінок (шиття, в'язання, вишивка). Захоплення чоловіків (столярство, радіотехніка та ін.)	Мої захоплення
Ставлення людини до Всесвіту, природи, людства, рідного народу, сім'ї, самого себе. Самопізнання і саморозвиток людини, її суспільний прогрес. Людина серед людей	У чому полягає сенс життя?
Загальнолюдські етичні цінності: добро, гуманізм, милосердя, дружба, вірність, сміливість та ін. Негативні моральні якості: зловредність, грубість, лихослів'я, егоїзм, заздрість, скупість, зрадливість та ін.	Що забезпечує душевну гармонію і щастя?
Найвизначніші постаті вітчизняної та світової культури	Що дає мені знайомство з життєвим шляхом і творчістю великих людей
Етика спілкування. Етикет. Правила прийому гостей. Правила поведінки в гостях	Чи є в мене проблеми з етикою і етикетом?

9 КЛАС
(68 год; 2 год на тиждень)

Лінгвістична змістова лінія

Вступ (1 год)

Розвиток української мови.

Повторення та узагальнення вивченого (2 год)

Частини мови, їх смислові, морфологічні і синтаксичні ознаки.
Основні правила правопису (за вибором учителя).

Складне речення (1 год)

Складне речення і його ознаки. Складні речення без сполучників, з сурядним і підрядним зв'язком.

Складносурядне речення (6 год)

Складносурядне речення, його будова і засоби зв'язку в ньому. Смислові зв'язки між простими реченнями в складному.

Правопис

Розділові знаки між простими реченнями в складносурядному.

Культура мовлення

Інтонація складносурядного речення. Синоніміка складносурядних речень з різними сполучниками, а також складносурядного речення і ряду простих речень.

Міжпредметні зв'язки

Опис у художньому творі (література).

Учні повинні знати:

— відомості про складне речення, види складних речень (сполучникові і безсполучникові), засоби зв'язку між простими реченнями в складному, будову складносурядного речення;

— правила розстановки розділових знаків між простими реченнями в складносурядному.

Учні повинні вміти:

— розрізняти складні речення різних типів, визначати їх структуру і засоби зв'язку між простими реченнями, знаходити складносурядні речення і правильно використовувати їх у мовленні;

— правильно ставити і пояснювати розділові знаки між простими реченнями в складносурядному; знаходити і виправляти пунктуаційні помилки на вивчені правила.

Складнопірядне речення (10 год)

Складнопірядне речення, його будова і засоби зв'язку в ньому. Основні види пірядних речень: означальні, з'ясувальні, обставинні (місця, часу, способу дії і ступеня, порівняльні, причини, наслідкові, мети, умовні, допустові).

Правопис

Розділові знаки між головним і пірядним реченнями. Розділові знаки у складнопірядному реченні з кількома пірядними.

Культура мовлення

Інтонація складнопірядного речення. Синоніміка сполучникових складних, складнопірядних і простих речень з відокремленими членами.

Міжпредметні зв'язки

Наукові визначення, встановлення причиново-наслідкових зв'язків між явищами (історія, географія, хімія, біологія, математика, фізика).

Учні повинні знати:

— відомості про складнопірядне речення (у тому числі з кількома пірядними), види пірядних речень;

— правило вживання коми між пірядним і головним реченнями.

Учні повинні вміти:

— розпізнавати складнопірядні речення, правильно використовувати їх у мовленні;

— правильно ставити і пояснювати розділові знаки між пірядним і головним реченнями; знаходити і виправляти помилки на вивчені правила.

Безсполучникове складне речення (8 год)

Безсполучникове складне речення. Сміслові відношення між простими реченнями.

Правопис

Розділові знаки в безсполучниковому складному реченні.

Культура мовлення

Інтонація складного безсполучникового речення. Синоніміка складних речень із сполучниками, без сполучників і простих речень.

Міжпредметні зв'язки

Опис у художньому творі (література).

Учні повинні знати:

- відомості про безсполучникове складне речення;
- правила вживання розділових знаків між простими реченнями в безсполучниковому складному.

Учні повинні вміти:

- знаходити безсполучникові складні речення і визначати в них смислові відношення між простими реченнями;
- правильно використовувати безсполучникові речення в мовленні, додержувати правильної інтонації;
- обґрунтовувати вживання розділових знаків за допомогою пунктуаційних правил, правильно ставити розділові знаки між простими реченнями в безсполучниковому складному; знаходити і виправляти пунктуаційні помилки на вивчені правила.

Складне речення з різними видами зв'язку (8 год)

Складне речення з різними видами сполучникового і безсполучникового зв'язку.

Правопис

Розділові знаки в складному реченні з різними видами сполучникового і безсполучникового зв'язку.

Культура мовлення

Синоніміка складних синтаксичних конструкцій з простими.

Міжпредметні зв'язки

Використання складних синтаксичних конструкцій у художніх описах (література).

Учні повинні знати:

- особливості будови складного речення з різними видами зв'язку;
- вивчені пунктуаційні правила.

Учні повинні вміти:

- визначати структуру складних речень з різними видами зв'язку, правильно використовувати їх у мовленні;

— обґрунтовувати вживання розділових знаків у цих реченнях, правильно ставити в них розділові знаки; знаходити і виправляти помилки на вивчені правила.

Узагальнення і систематизація вивченого в 7–9-х класах (10 год)

Звуки мови і знаки письма, їх співвідношення.

Вимова голосних і приголосних звуків у словах. Типи орфограм.

Уживання м'якого знака і апострофа.

Слово і його лексичне значення. Групи слів за значенням, походженням і використанням.

Значущі частини слова. Основні способи словотвору. Орфограма в префіксах і суфіксах. Частини мови в українській мові. Правопис відмінкових закінчень іменників і прикметників. Правопис числівників і займенників. Дієслово і його особливі форми (дієприкметник, дієприслівник). Правопис особових закінчень дієслів. Букви **и**, **ни** у різних частинах мови. **Не** з різними частинами мови. Написання слів через дефіс. Правопис службових слів.

Словосполучення. Речення і його граматична основа. Види речень. Члени речення (головні і другорядні, однорідні, відокремлені). Звертання та вставні слова, словосполучення і речення. Види складних речень. Способи передачі чужої мови. Групи розділових знаків за їх функцією. Кома та крапка з комою в простому і складному реченнях. Двокрапка в простому і складному реченнях. Тире в простому і складному реченнях.

Учні повинні знати:

— вивчені в шкільному курсі лінгвістичні поняття, орфоепічні, орфографічні і пунктуаційні правила.

Учні повинні вміти:

— розпізнавати вивчені поняття, визначати їх суттєві ознаки чи пояснювати за допомогою вивчених правил; користуватися різними видами словників; правильно будувати й використовувати в мовленні речення різних типів;

— правильно ставити розділові знаки відповідно до вивчених пунктуаційних правил; знаходити й виправляти орфоепічні, орфографічні та пунктуаційні помилки на вивчені правила.

Комунікативна змістова лінія

Зв'язне мовлення (22 год)

Відомості про мовлення

Види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо).
Різновиди читання й аудіювання.

Повторення вивченого про мовлення, спілкування, текст, стилі і типи мовлення.

Види робіт

Сприймання чужого мовлення:

Аудіювання (глобальне, детальне, критичне), читання текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення (вивчальне, ознайомче, вибіркоче).

Відтворення готового тексту:

Виразне *читання* текстів різних типів, стилів, жанрів мовлення.

Перекази (за складним планом). Стислий і вибіркочий перекази (усний і письмовий) текстів наукового, публіцистичного і художнього стилів, переказ із творчим завданням.

Створення власних висловлювань:

Диалог відповідно до запропонованої ситуації (приватна розмова, обговорення певної теми, дискусія).

Твори (за складним планом). Твір (усний і письмовий) у публіцистичному стилі на морально-етичні та суспільні теми.

Оповідання на самостійно обрану тему.

Доповідь (або реферат) на основі двох-трьох джерел на морально-етичні та суспільні теми (письмово).

Ділові папери. Заява. Автобіографія.

Міжпредметні зв'язки

Виступ проблемного характеру на літературну тему (література); план-конспект, тези літературно-критичних статей, їх окремих розділів і розділів підручника (література, історія, географія та ін.).

Учні повинні вміти:

сприймаючи текст:

— орієнтуватися в змісті висловлювання, складати план і тези прослуханого і прочитаного; робити висновки з почутого і прочитаного, висловлювати власну думку щодо сприйнятого, користуватися різними видами аудіювання і читання;

відтворюючи готові тексти:

— виразно читати тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення, відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм;

— переказувати почуте і прочитане усно і письмово за самостійно складеним простим і складним планами докладно, вибірково і стисло, складати доповіді (реферати) на основі двох-трьох джерел;

створюючи власні висловлювання:

— складати діалог певного обсягу відповідно до запропонованої ситуації, демонструючи певний рівень вправності у процесі діалогу (стислість, логічність, виразність, доречність, винахідливість тощо);

— складати усні і письмові твори (вказаних у програмі видів), осмислювати тему, розкривати її, підпорядковувати висловлювання темі та основній думці, робити необхідні узагальнення і висновки; добирати з різних джерел матеріал для творів, систематизувати його, складати оповідання на самостійно обрану тему; добирати стиль, відповідний ситуації спілкування, використовувати різні типи мовлення; складати заяву, автобіографію, добирати мовні засоби відповідно до задуму висловлювання і стилю мовлення;

— вдосконалювати висловлювання згідно з вимогами до усного і писемного мовлення, правил спілкування;

— додержувати основних правил спілкування.

Культурологічна змістова лінія

Орієнтовні теми з розвитку мовлення

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Розвиток української мови	Яким був розвиток української мови?
Духовна культура українського народу. Народні звичаї, традиції, обряди. Вірування, міфологія. Українське мистецтво — архітектура, скульптура, малярство, графіка, орнамент, музика й театр. Чарівний світ К. Білокур. Українська народна педагогіка. Школа й освіта в Україні й Придністров'ї	Які тенденції спостерігаються в сучасній духовній культурі українського народу? Мої мистецькі уподобання
Найвизначніші постаті вітчизняної та світової культури	Хто є для мене взірцем?

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Мова, її роль у житті людини. Мова і мовлення. Прекрасне в мові і мовленні	Як я розвиваю своє мовлення
Неповторність людської індивідуальності, її самопізнання і саморозвиток	Мій життєвий вибір
Загальнолюдські орієнтири, їх роль у житті людини	«Поспішайте творити добро, життя таке коротке» (О. Довженко)
Прекрасне і потворне в мистецтві і житті	Мої зустрічі з прекрасним
Сім'я — клітинка суспільного організму. Проблеми сучасної сім'ї	Як зберегти сім'ю від руйнування

10 КЛАС

(34 год, 1 год на тиждень)

Лінгвістична змістова лінія

Вступ (1 год)

Українська мова у світі.

Поглиблення і систематизація найважливіших відомостей з фонетики, лексикології, фразеології, словотвору, граматики, правопису, стилістики (19 год)

Одиниці мови: основні звуки мовлення, значущі частини слова, слово, словосполучення, речення, складне синтаксичне ціле (текст).

Основні норми української літературної вимови. Знаки письма. Складні випадки правопису ненаголошених голосних, м'якого знака, апострофа. Стилiстичні засоби фонетики.

Морфологічна будова слова. Основні орфограми в коренях, префіксах та суфіксах. Творення слів. Стилiстичні засоби словотвору.

Власне українські слова. Синонімічне багатство мови. Складні випадки слововживання. Роль фразеологізмів у мовленні. Стилiстичні засоби лексикології та фразеології.

Система частин мови, спільне/відмінне в них. Складні випадки правопису різних частин мови. Стилiстичні засоби морфології.

Удосконалення вмінь здійснювати мовний аналіз, уживати вивчені засоби мови у власних усних і письмових висловлюваннях. Набуття орфоепічних та орфографічних навичок.

Комунікативна змістова лінія

Зв'язне мовлення (14 год)

Відомості про мовлення

Види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо).
Різновиди читання й аудіювання.

Повторення вивченого про мовлення, спілкування, текст, стилі і типи мовлення.

Види робіт

Сприймання чужого мовлення:

Аудіювання (глобальне, детальне, критичне), читання текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення (вивчальне, ознайомче, вибіркоче).

Відтворення готового тексту:

Виразне *читання* текстів різних типів, стилів, жанрів мовлення.

Біографія. Анотація.

Конспектування висловлювань, що сприймаються на слух.

Тематичні *виписки*, тези, конспект прочитаного (художнього твору, публіцистичної та науково-популярної статей).

Творчі *перекази* з продовженням (висловлювання власного ставлення до подій, героїв, їхніх вчинків та ін.).

Переказ-переклад.

Робота над виправленням помилок, допущених у письмовому переказі чи творі.

Створення власних висловлювань:

Діалог відповідно до запропонованої ситуації (приватна розмова, обговорення певної теми, дискусія).

Виступ на зборах, семінарах (підготовлений і заздалегідь не підготовлений).

Відгук на книгу, кінофільм, спектакль, твір образотворчого мистецтва.

Стаття в газету на морально-етичну тему.

Твори (за складним планом). Твір (усний і письмовий) у публіцистичному стилі на морально-етичні теми.

Ділові папери. Доручення.

Удосконалення вмінь:

- *сприймати* усне та писемне мовлення, користуватися різними способами засвоєння почутого і прочитаного, різновидами аудіювання і читання;
- *відтворювати* готові тексти (усно і письмово);
- *створювати* монологічні висловлювання різних типів, стилів, жанрів з урахуванням ситуації спілкування; брати участь у діалозі; перевіряти результати мовленнєвої діяльності (коректувати усне мовлення в процесі говоріння, враховуючи реакцію слухача), вдосконалювати написане; додержувати норм українського мовленнєвого етикету.

Культурологічна змістова лінія

Орієнтовні теми з розвитку зв'язного мовлення

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Національна самобутність української мови, її багатство і краса. Взаємозв'язок мови і мислення. Роль мови у формуванні особистості	«Нам треба голосу Тараса»
Дружба. Любов. Сім'я. Любов — найбільше багатство. Батьківське і материнське щастя. Культура сімейних взаємин	«Є в коханні і будні, і свята»
«Як знаходити друзів і впливати на людей» Д. Карнегі. Мистецтво спілкування. Мистецтво критики	Чи сперечаються про смаки?
Матеріальне й духовне. Загальнолюдські цінності. Пошук істини, сенсу буття	«У щастя людського два рівних крила...». «Наша ціль — людське щастя і воля»
Шляхи до життєвої гармонії. Бережімо собори своїх душ	«Найогидніші очі порожні»
Творча суть людини. Прагнення до самовдосконалення і саморозвитку. Освіченість і висока мораль — ознаки інтелігентності	Совість — найкращий порадник
Народні традиції і звичаї, свята і обряди	Свято Івана Купала

11 КЛАС

(34 год, 1 год на тиждень)

Лінгвістична змістова лінія

Вступ (1 год)

Українська мова в світі. Українська діаспора.

Поглиблення і систематизація найважливіших відомостей з синтаксису, пунктуації та стилістики (19 год)

Найважливіші відомості з синтаксису і пунктуації: словосполучення і речення, синтаксичні зв'язки в них, граматична основа речення, види простих речень, члени речення, види складних речень. Інтонавання різних видів речень.

Основні пунктограми у простому і складному реченнях, при прямій мові і діалозі.

Стилістичні засоби синтаксису.

Будова тексту. Стилї, типи і жанри мовлення.

Удосконалення вмінь здійснювати мовний аналіз, уживати вивчені мовні засоби у власних усних і письмових висловлюваннях, а також набуття пунктуаційних навичок.

Комунікативна змістова лінія

Зв'язне мовлення (14 год)

Види робіт

Сприймання чужого мовлення:

Аудіювання, читання текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення.

Відтворення готового тексту:

Виразне *читання* текстів різних типів, стилів, жанрів мовлення. *Переказ* із творчим завданням.

Створення власних висловлювань:

Діалог відповідно до запропонованої ситуації, самостійне визначення теми і змісту діалогу.

Дискусія. Виступ під час дискусії.

Розгорнута відповідь на уроці (екзамені).

Доповідь і реферат на теми, зв'язані з вивченими предметами (із залученням науково-популярної літератури).

Твори на суспільну та морально-етичну теми.

Синхронний переклад.

Ділові папери. Звіт про виконану роботу. Протокол (складний). Характеристика. Вітальний адрес. Автобіографія. Вмотивована заява. Офіційний лист.

Удосконалення вмінь:

— *сприймати* усне та писемне мовлення, користуватися різними способами засвоєння почутого і прочитаного;

— *відтворювати* готові тексти (усно і письмово);

— *створювати* монологічні висловлювання різних типів, стилів, жанрів з урахуванням ситуації спілкування; брати участь у діалозі; перевіряти результати мовленнєвої діяльності (коригувати усне мовлення в процесі говоріння, враховуючи реакцію слухача), вдосконалювати написане; додержуватись норм українського мовленнєвого етикету.

Культурологічна змістова лінія

Орієнтовні теми з розвитку мовлення

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Українська мова — офіційна мова Придністровської Молдавської Республіки. Українська мова серед інших мов світу. Дво- і багатомовність	Скільки ти знаєш мов — стільки разів ти людина
Людина і Всесвіт. Земля — наш спільний дім. Охорона довкілля	Хай б'ється завжди зелене серце природи
Конституція Придністровської Молдавської Республіки. Права й обов'язки громадян	Мовні права й обов'язки громадян ПМР

Тематика текстів	Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань
Суспільний розвиток Придністров'я. Соціальні й політичні проблеми	Придністровська Молдавська Республіка через 20 років
Надбання української літератури	Тарас Шевченко і сучасність
Загальнолюдські етичні цінності. Негативні моральні якості. Взаємини між людьми. Чоловіча й жіноча гідність	Про межі добра і зла
Краса і мода	Якою має бути сучасна мода?
Освіта. Наука. Наукові відкриття українських учених. Проблеми вибору професії	Що вам відомо про розвиток сучасних технологій (кібернетика, генна інженерія, інформатика)?
Спорт	Спортивні досягнення українців та громадян Придністров'я
Театри. Музеї. Музичне мистецтво. Кіномистецтво	Кінофільм, який сподобався

**ПРОГРАМИ
ДЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
З ПОГЛИБЛЕНИМ ВИВЧЕННЯМ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ,
ЛІЦЕЇВ ТА ГІМНАЗІЙ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ
8–11 класи**

В. Тихоша

Пояснювальна записка

Конституційне закріплення української мови як офіційної ставить перед школами, ліцеями і гімназіями гуманітарного профілю завдання підготувати національну еліту у сфері науки, освіти, мистецтва, культури та державного управління, яка б досконало володіла українською мовою і забезпечувала успішний розвиток нації.

Нові мотиви вивчення офіційної мови (використання її для міждержавного спілкування, виконання нею функцій знаряддя дипломатичних відносин та ін.) потребують диференційованого підходу до визначення змісту лінгвістичних знань і вмінь з української мови. Вихід її за межі провінційності, другорядності вимагає спеціальних ґрунтовних знань і вміння застосовувати їх у різних життєвих ситуаціях.

Цьому сприяє рання спеціалізація за інтересами, створення шкіл і класів з поглибленим вивченням мови, ліцеїв і гімназій гуманітарного профілю, запровадження факультативів, організація системи позакласних заходів.

Курс поглибленого вивчення української мови дає можливість засвоїти офіційну мову на рівні вільного володіння нею, формувати мовну особистість і майбутній інтелект держави, виховувати національно свідомих громадян. Навчання мови у школах (класах), ліцеях і гімназіях гуманітарного профілю має бути зорієнтоване на формування мовної особистості, яка забезпечує розширення функцій офіційної мови, творення україномовного середовища в усіх сферах суспільного життя, активно сприятиме поверненню українців у своєму повсякденні до природного спілкування рідною мовою, до відродження традиційної народної культури спілкування.

Українська мова у навчальних закладах гуманітарного профілю виконує кілька освітньо-дидактичних функцій: є об'єктом пізнання і засобом оволодіння іншими науками, засобом спілкування і передачі величезних культурних надбань людства новим поколінням, засобом самовираження особистості й естетичного сприйняття об'єктивної реальності.

Виходячи із суспільних і освітніх функцій української мови, можна визначити **основну мету її вивчення у навчальних закладах (класах) гуманітарного профілю: формування національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка вільно володіє всіма засобами рідної мови у процесі комунікації, відзначається свідомим ставленням до мови, високою мовною компетентністю і готовністю до подальшого професійно-орієнтованого навчання.**

Основні завдання навчання української мови:

1) **забезпечити опанування** учнями норм української літературної **мови, культури** усного й писемного мовлення, навичок комунікативно виправданого користування засобами мови в різних життєвих ситуаціях під час створення висловлювань з додержанням українського мовного етикету; формувати національно-мовну свідомість і духовність;

2) дати учням глибокі й системні знання з усіх розділів науки про українську мову на лінгвокраїнознавчих засадах;

3) сформувати вміння й навички використання мовних знань на практиці, виробити міцні орфографічні та пунктуаційні навички;

4) навчити пізнавати за словами й граматичними формами національне світосприймання, ментальність українського народу;

5) виробити вміння сприймати мову як мистецьке явище, що має етичну й естетичну цінність;

6) виховати повагу до літературної мови, до її культури;

7) формувати творчі та дослідницькі лінгвістичні уміння і навички, мовленнєву компетентність.

Виховні можливості курсу забезпечуються наявністю в ньому загальних відомостей про українську мову, її розвиток, значення в житті людини, суспільства, місце серед інших мов світу, зокрема серед слов'янських мов; залученням відповідного дидактичного матеріалу; тематикою усних і письмових висловлювань учнів.

Для занять з мови слід добирати текстовий матеріал, що відображає загальнолюдські духовні цінності, — любов до людини, доброту, милосердя, чесність, працелюбність, бережливе ставлення до природи та ін. У змісті мовного матеріалу має бути посилений національний аспект: ідеться передусім про використання на уроках мови елементів українознавства, пов'язаних з історією, культурою, звичаями й побутом українського народу.

Рідна мова мусить засвоюватись як етична та естетична цінність. Через мову, слово учням слід донести основне поняття етики — *добро* та основне поняття естетики — *красу*. У зв'язку з цим велику увагу в програмі приділено культурі мовлення. Завдання вчителя — акцентувати поняття прекрасного в мові, розвивати в учнів потребу естетичного вдосконалення власного мовлення.

Етичне та естетичне слід закласти в мовну діяльність школяра як постійну внутрішню потребу творити добро і красу засобами мови, виявляти це в різних мовних ситуаціях згідно з українським мовним етикетом.

Поглиблене вивчення української мови сприяє розвитку логічного мислення учнів: у процесі навчання вони набувають умінь аналізувати, зіставляти, порівнювати та узагальнювати мовні явища; вчать доводити думку, ілюструвати прикладами, робити висновки; добирають й систематизувати матеріал відповідно до теми та основної думки висловлювання, будувати логічно правильне й композиційно завершене висловлювання; складати план, тези, конспекти, писати реферати, доповіді.

Відповідно до визначених мети і завдань, а також принципів єдності навчання, виховання і розвитку, гуманізації й демократизації освіти зміст програми диференційовано на чотири взаємопов'язані змістові лінії: **лінгвістичну, комунікативну, культурологічну і діяльнісу.**

В основу програми загалом, а лінгвістичної змістової лінії зокрема, покладено державний стандарт української мови для загальноосвітніх шкіл.

Лінгвістична змістова лінія — це основні розділи науки про мову, які необхідно засвоїти школярам, щоб удосконалювати своє усне і писемне мовлення. У 8–9 класах передбачено поглиблене вивчення синтаксису української мови у процесі першого повного опрацювання розділу, в 10–11 класах — поглиблення і розширення знань з розділів, вивчених у 5–9 класах, на основі граматичної стилістики.

Програмою для 8–9 класів, крім вивчення тем, визначених програмою основного курсу, планується засвоєння учнями окремих синтаксичних понять, не передбачених у загальноосвітній школі (предикативність, типи підрядного зв'язку, інфінітивні та узагальнено-особові речення, слова-речення, невласне пряма мова, період та ін.), ознайомлення з деякими важливими для практики спілкування відомостями (способи вираження головного члена в односкладних реченнях, умови відокремлення другорядних членів, змістові відношення у складносурядному реченні; лексичні, лексично-морфологічні й синтаксичні засоби зв'язку в тексті тощо); розширення кола виучуваних питань, пов'язаних з удосконаленням культури мовлення школярів. Засвоєння названих та інших лінгвістичних понять і теоретичних відомостей забезпечує науковість знань і служить базою для формування мовленнєвих умінь і навичок.

Програмою 9–10 класів передбачено поглиблене повторення, а також систематизація й узагальнення знань із розділів, вивчених у середніх класах. Поряд з теоретичним осмисленням уже відомих понять планується ознайомлення з новими лінгвістичними поняттями, явищами й закономірностями мови, важливими для загального лінгвістичного розвитку й збагачення мовлення учнів (принципи української орфографії, власне українські слова, лексика обмеженого вжитку, етимологія слова, взаємоперехід частин мови та ін.). У програмі виділено розділи «Фонетика», «Орфоепія», «Графіка», «Орфографія», «Будова слова. Словотвір», «Морфологія». Це дає можливість систематизувати й диференціювати знання учнів з цих важливих для практичної роботи розділів.

Значно розширено розділ із загального мовознавства. Крім тем, які вивчалися на вступних уроках, передбачено ознайомлення старшокласників із поняттями української національної мови, української літературної мови, літературної норми, з відомостями про писемну та усну форми літературної мови, колоритно-стильовими різновидами мовлення, поглядами на культуру мовлення видатних учених, громадських діячів, письменників та ін. Це сприятиме поглибленню знань із загального мовознавства, усвідомленню природи й суті мови як суспільного явища, позитивно позначиться на національно-патріотичному вихованні школярів.

Важливо, щоб школярі й гімназисти усвідомили структурну єдність мови, елементи якої (звуки, морфеми, слова, словосполучення і речення) тісно пов'язані між собою. Опанування учнями граматичних засобів мови сприятиме виконання системи вправ, які показують, як окремі мовні категорії і конструкції взаємодіють у мовленні.

Вивчення програмового матеріалу організовується з урахуванням міжпредметних зв'язків. Це сприяє поглибленому розумінню мовних явищ, розширенню кругозору учнів, формуванню в них умінь використовувати знання з інших предметів на уроках рідної мови.

Оволодіння мовною системою повинне мати практичне спрямування — використовуватись як засіб спілкування, передачі інформації. У зв'язку з цим необхідно повсякчас дбати про мовленнєвий розвиток учнів, тобто удосконалення їхнього мовлення.

З цією метою лінгвістичний матеріал вивчається укрупненими блоками, чимало місця (водночас із виробленням орфографічних і пунктуаційних навичок) відведено питанням культури мовлення та розвиткові зв'язного мовлення, зокрема аудіюванню, читанню, аналізу мови текстів-зразків, обговоренню актуальних для особистісного розвитку школярів морально-етичних, естетичних, світоглядних, історико-культурних проблем, організації дискусій, ситуативних діалогів, написанню різноманітних творчих робіт тощо.

Комунікативна змістова лінія визначає зміст роботи над формуванням у школярів умінь використовувати мову як засіб спілкування, тобто сприймати усне і писемне мовлення (аудіювання, читання), відтворювати (говоріння), самостійно будувати усні й письмові висловлювання різних жанрів, які необхідні учням у різних життєвих ситуаціях: у навчанні, оволодінні професією, в побуті тощо.

Опанування мовленнєвою діяльністю, тобто процесом спілкування, комунікацією можливе лише в процесі мовлення. При цьому гармонійно мають розвиватися всі чотири види мовленнєвої діяльності — аудіювання, говоріння, читання і письмо. У зв'язку з цим програмою передбачено практичне ознайомлення учнів з видами мовленнєвої діяльності: глобальним, докладним і критичним *аудіюванням*; ознайомлювальним, вивчальним і вибіркоким *читанням*. Відповідно розширено перелік видів робіт, до якого введено аудіювання (слухання — розуміння), читання (вголос і мовчки) текстів різних типів і жанрів мовлення, *складання діалогів*. Комунікативна змістова лінія містить:

- 1) відомості про мовлення;
- 2) перелік основних видів робіт.

У процесі її опрацювання учні ознайомлюються з поняттями, що стосуються мовлення: мова і мовлення, мовлення і спілкування, текст, ситуація спілкування, монолог і діалог, типи, стилі й жанри мовлення та ін.

Формування комунікативних умінь передбачає і традиційні творчі роботи — перекази і твори різного стилю. Перекази текстів різних стилів і жанрів відіграють роль підготовчих вправ до оволодіння учнями необхідними у майбутньому дорослому житті такими жанрами мовлення, як виступ на зборах, під час дискусії, реферат, конспект, доповідь, рецензія тощо.

Навчання продукту мовлення — тексту — буде ефективним, якщо школярі активно включаться в мовленнєву діяльність. Це стане можливим за умови, коли теми висловлювань будуть цікавими для школярів, пов'язаними з їхнім власним життєвим досвідом, реальними обставинами життя. Учителеві треба подбати про те, щоб учні успішно оволодівали як монологічним, так і діалогічним мовленням, різними жанрами і стилями мовлення.

У процесі формування комунікативних умінь учні повинні навчитися вибирати мовні засоби відповідно до стилю, жанру і типу мовлення з урахуванням ситуації спілкування.

З метою наближення умов спілкування до реальних життєвих ситуацій необхідно ширше використовувати групові форми і види робіт: складання діалогів, полілогів, проєктів на задану тему. Таким чином, комунікативний лінгводидактичний принцип має бути одним з основоположних у навчанні мови.

Чимало місця відведено у програмі вдосконаленню культури та розвитку зв'язного мовлення. У цій частині доповнено перелік видів робіт (переказів, творів, ділових паперів), призначених для формування вмінь складати усні й письмові висловлювання в різних стилях. Значну увагу приділено роботі над науковим і публіцистичним стилями: випускники шкіл (класів) з поглибленим вивченням української мови, ліцеїв і гімназій мають добре володіти вміннями і навичками складати конспекти, анотації, рецензії, реферати, готувати й виступати доповіді на лінгвістичні, політичні, морально-етичні теми.

Навчання спілкування служить система лексико- та граматики-стилістичних вправ, аналіз мовних засобів різних за жанром і стилем текстів, робота з лексичними і граматичними синонімами, мовний експеримент, конструювання, редагування речень, текстів та інші види робіт, які закладені в нові підручники для шкіл (класів) з поглибленим вивченням мови, ліцеїв та гімназій. Вони допоможуть учителеві реалізувати завдання збагачення словникового запасу школярів власне українською лексикою, практичного засвоєння норм української літературної мови, підвищення культури мовлення і спілкування.

Вправи, запропоновані у підручниках, розвивають мовне чуття, уміння бачити (чути) незнайомі слова, виробляють звичку звертатися до словників, довідкової літератури за поясненням їх семантики і правопису. Тексти вправ зорієнтовані на тематику культурологічної змістової лінії побудовані на кращих зразках художніх і публіцистичних творів. Етнокulturознавчий компонент у текстах представлений у вигляді системи тем: національне-загальнолюдське, духовна спадщина народу і людства; краса в природі і людині, в мистецтві і мові.

Засвоєння учнями фонетичних, орфоепічних, лексичних, граматичних та стилістичних норм української літературної мови проводиться у зв'язку із засвоєнням відповідних розділів програми та на уроках розвитку зв'язного мовлення. Зміст роботи над засвоєнням норм визначений програмою в рубриці «Культура мовлення». Учитель на кожному уроці має приділяти цьому увагу, вчити школярів аналізувати своє і чуже мовлення, зіставляти з вимогами літературних норм, вчасно виправляти помилки.

Для вироблення навичок красномовства велике значення має формування вміння швидко і виразно читати, що виявляється в умінні учнів правильно наголошувати слова, інтонувати речення, обирати темп мовлення тощо. У зв'язку з цим усі тексти, що опрацьовуються на уроці, треба читати виразно й емоційно.

Отже, комунікативний лінгводидактичний принцип має бути одним з основоположних у навчанні рідної мови.

Національні особливості культури найяскравіше виявляються у мові. Важливо, щоб слово було для школярів, ліцеїстів і гімназистів не просто мовним знаком — символом, а й знаком — темою (наприклад, *оберіг, Славутич, тризуб, ненька, рушник...*), конденсатом певних культурологічних відомостей про національну культуру, духовність, ментальність народу. Треба, щоб для дітей-українців це були не просто слова на позначення конкретних предметів, а слова-символи, **знаки національної культури**.

Цьому мають сприяти тексти, зміст яких концентровано представляє національну культуру українського народу в тісному зв'язку з загальнолюдською культурою.

З цією метою у програмі виділяється як самостійна **культурологічна змістова лінія**. Вона являє собою перелік культурологічних тем, які орієнтують учителів рідної мови на добір відповідних текстів, що знайомитимуть учнів з історією, звичаями і традиціями, духовними скарбами і видатними постатями рідного народу, із загальнолюдськими моральними нормами у певній системі. Зміст цих текстів має стати зразком і опорою школярам під час творення власних висловлювань. Таким чином, культурологічний принцип також належить до базових і має реалізовуватися на кожному уроці.

Поглиблене вивчення рідної мови має забезпечити єдність навчання і виховання з цілеспрямованим інтелектуальним розвитком особистості, культурою мислення, що перебуває у діалектичному зв'язку з культурою мовлення, крім того, передбачає створення умов для самореалізації й саморозвитку особистості.

Щоб учні оволоділи вмінням самостійно здобувати знання, працювати з науковою і довідковою літературою, у процесі засвоєння курсу необхідно широко практикувати розв'язання проблемно-пошукових завдань, які подаються в програмі як перелік орієнтовних тем усних і письмових висловлювань учнів паралельно з переліком культурологічних тем. Виконання цих завдань слід індивідуалізувати, даючи можливість кожному школяреві самостійно сформулювати відповідь на проблемне запитання теми. Отже, третій основоположний дидактичний принцип навчання мови — проблемно-пошуковий, що спрямований безпосередньо на саморозвиток особистості.

Велике значення для інтелектуального зростання школярів має розвиток у них умінь здійснювати мислительні операції (аналіз, синтез, порівняння, зіставлення, систематизація, узагальнення, формулювання самостійних висновків та ін.), що знаходить своє вираження у системі завдань (проблемно-пізнавальних, проблемно-ситуативних, конструктивних, творчих), які визначатимуть характер роботи учнів із мовним і мовленнєвим матеріалом.

Усвідомлення школярами власної пізнавальної діяльності відображено у діяльнісній змістовій лінії, яка має суто процесуальний характер. Тобто її зміст на рівні знань у програмі не висвітлено, а подано на рівні узагальнених умінь. І реалізується вона через систему вправ комплексного характеру, як їх органічний складник, що забезпечує цілеспрямоване набуття учнями досвіду творчої діяльності.

Отже, програма з рідної мови для шкіл (класів) з поглибленим вивченням, ліцеїв та гімназій гуманітарного профілю має двовимірну структуру:

1) чотири змістові лінії: лінгвістична, комунікативна, культурологічна і діяльнісна, кожна з яких є відносно самостійним компонентом програми, хоч і органічно пов'язаним з іншими;

2) окремі змістові лінії (лінгвістична і комунікативна) поділяються на якісно відмінні складники:

а) відомості про українську мову та норми літературної мови, включаючи норми правопису; основні відомості про мовлення, види робіт;

б) вимоги до знань і вмінь учнів.

За своїм характером вимоги до знань і вмінь становлять певну систему, в якій виділяються знання і вміння загального і часткового (спеціального) характеру. Зокрема, до загальнонавчальних умінь належить уміння аналізувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати; конкретизувати, моделювати, мислено експериментувати, доводити і спростовувати; вміння користуватися словниками і довідниками різного характеру, складати анотації й реферати тощо.

Серед спеціальних умінь розрізняють навчально-мовні (вміння розпізнавати різні за характером звуки, значущі частини слова, частини мови та ін., групувати мовні одиниці за певною ознакою, робити їх розбір): правописні (вміння правильно писати слова і правильно розставляти розділові знаки в реченнях); нормативні (вміння правильно вимовляти словосполучення і речення та ін.); комунікативні (вміння сприймати, відтворювати і створювати усні й письмові висловлювання) тощо.

Нааявність у програмі вимог до знань і вмінь учнів сприяє практичному спрямуванню викладання української мови, міцному засвоєнню теоретичного матеріалу, вільному володінню українською мовою в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Вивчення української мови в 10–11-х класах має бути спрямоване на підвищення культури мовлення і рівня грамотності учнів. Систематизація і поглиблення вивченого в попередніх класах проводиться на більш високому рівні узагальнення. Заняття передбачають удосконалення основних мовних і мовленнєвих умінь та навичок.

Тому одним із завдань поглибленого вивчення української мови є оволодіння вмінням самостійно здобувати знання, працювати з науковою й довідковою літературою. Тому-то в процесі вивчення курсу потрібно широко практикувати самостійну роботу з підручниками, посібниками, словниками та іншою навчальною і довідковою літературою.

Робота зі зв'язного мовлення повинна забезпечити дальший розвиток у випускників школи вмінь і навичок, потрібних у їхній майбутній професійній діяльності.

Інноваційні елементи нового варіанта програми — це реальний крок у напрямку реалізації ідей проекту стандарту з рідної (української) мови, більш послідовного засвоєння учнями чотирьох основоположних елементів змісту освіти: знань, умінь і навичок, досвіду творчої діяльності і досвіду емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього середовища.

У програмі подано орієнтований розподіл годин. Учителю у разі потреби має змогу вносити в нього деякі корективи, не скорочуючи при цьому кількості уроків з розвитку зв'язного мовлення.

8 КЛАС

(170 год, 5 год на тиждень)

Лінгвістична змістова лінія

Вступ (2 год)

Мова — найважливіший засіб пізнання, спілкування і впливу. Розвиток української мови.

Повторення.

Систематизація та узагальнення вивченого.

Розділи науки про мову та її мовні одиниці (10 год)

Частини мови. Самостійні частини мови, їх значення, морфологічні ознаки і синтаксична роль. Службові частини мови. Вигук.

Написання відмінкових закінчень іменників та особових закінчень дієслова. Орфограми в числівниках і займенниках. Написання прислівників.

Культура мовлення. Поняття про культуру мови і мовлення.

Синтаксис і пунктуація (5 год)

Синтаксис української мови як учення про будову речень і словосполучень. Основні одиниці синтаксису — речення і словосполучення.

Пунктуація як учення про систему правил уживання розділових знаків у тексті. Поняття пунктограми. Типи пунктограм.

Культура мовлення. Літературна мова і мовлення.

Словосполучення і речення (20 год)

Словосполучення. Головні ознаки синтаксичного словосполучення. Відмінність синтаксичних словосполучень від лексичних і фразеологічних.

Будова словосполучень. Сміслові відношення в словосполученні. Типи синтаксичних словосполучень за вираженням головного слова. Лексична і граматична сполучуваність слів.

Культура мовлення. Норми літературної мови. Ознаки культури мови.

Сурядний і підрядний зв'язки слів. Типи підрядного зв'язку: узгодження, керування, прилягання.

Прийменникові і безприйменникові словосполучення. Словосполучення з керуючим словом, що вимагає різних відмінкових форм, з прийменником і без нього.

Синонімічність словосполучень різного типу та словосполучень і слів.

Культура мовлення. Граматична правильність мовлення. Усунення помилок в узгодженні й керуванні. Практичне засвоєння особливостей узгодження прикметника та інших частин мови з незмінюваними іменниками та іменниками спільного роду. Засвоєння словосполучень, у яких трапляються помилки у формі керованого слова, зокрема словосполучень, що розрізняються в українській і російській мовах, словосполучень із прийменниками **по, у(в), з(із)**. Використання у мовленні синонімічних словосполучень та словосполучень і слів.

Речення як комунікативна одиниця. Основні ознаки речення: предикативність, інтонаційна і смислова завершеність, модальність.

Типи речень за метою висловлювання. Речення розповідні, питальні та спонукальні. Риторично-питальні, власне питальні, питально-спонукальні речення. Інтонаційні і структурні особливості розповідних, питальних і спонукальних речень. Розповідні, стверджувальні та заперечні речення. Загальнозаперечні і частково заперечні речення.

Окличні речення: розповідно-окличні, питально-окличні, спонукально-окличні.

Поширені і непоширені речення.

Прості і складні речення. Порядок слів у простому реченні. Інверсія в простих реченнях. Логічний наголос.

Поняття про активний і пасивний зворот.

Культура мовлення. Правильне інтонування різного типу речень. Інтонія в спонукальних та окличних реченнях з різними змістовими та емоційними відтінками. Уміння використовувати логічний наголос і порядок слів для підвищення точності й виразності мовлення. Використання риторичних запитань як виражального засобу мовлення. Синоніміка активних і пасивних зворотів.

Міжпредметні зв'язки. Риторичні запитання в художньому тексті. Інверсія в художньому тексті (література).

Учні повинні знати: загальні відомості про типи й будову словосполучення і речення.

Учні повинні вміти: визначати головне і залежне слова у словосполученні, тип зв'язку між ними; розрізняти речення за метою висловлювання, емоційністю, кількістю граматичних основ, наявністю другорядних членів; правильно аналізувати, конструювати й використовувати у мовленні словосполучення і речення вивчених типів; обґрунтовувати вживання розділових знаків у кінці речення.

Просте речення (1 год)

Структурні особливості простого речення. Двоскладні й односкладні речення.

Двоскладне просте речення.

Головні і другорядні члени речення (22 год)

Підмет як головний член речення. Поняття про складений підмет. Способи вираження підмета.

Присудок як головний член речення. Простий присудок, його вираження.

Складений присудок. Іменний складений присудок. Способи його вираження. Зв'язка в іменному складеному присудку. Форми іменної частини складеного присудка. Тире між підметом і присудком.

Дієслівний складений присудок. Способи вираження його. Характер зв'язки в дієслівному складеному присудку.

Зв'язок простого і складеного присудка з підметом. Складний присудок.

Культура мовлення. Єдність видо-часових форм дієслова-присудка як засіб зв'язку речень у тексті. Засвоєння складних випадків зв'язку підмета з присудком. Правильне вживання форм дієслова-присудка при підметі, вираженому словосполученням, незмінюваним та складноскороченим словом. Семантико-стилістичні відтінки складених присудків з іменною часиною в називному, орудному й знахідному відмінках.

Другорядні члени речення. Додаток, означення, обставини.

Додаток. Придієслівні та приіменні додатки. Прямі й непрямі додатки. Способи вираження їх.

Означення. Узгоджені і неузгоджені означення. Способи їх вираження. Розмежування неузгоджених означень і приіменних додатків.

Прикладка як різновид означення. Місце прикладки при означуваному слові. Дефіс при непоширеній прикладці. Прикладки, які беруться в лапки.

Обставини. Типи обставин за значенням. Способи вираження їх. Розрізнення обставин і додатків; обставин, додатків і неузгоджених означень.

Порівняльний зворот. Виділення порівняльних зворотів комою.

Культура мовлення. Вживання синонімічних узгоджених і неузгоджених означень, означень-епітетів. Зв'язок географічних назв із означуваним іменником. Використання обставин часу і місця для зв'язку речень у розповідних та описових текстах. Синонімічні та антонімічні обставини як засіб зв'язку в різного типу висловлюваннях. Стилістична роль означень і порівняльних зворотів у художньому й розмовному стилях.

Міжпредметні зв'язки. Епітет і порівняння як зображувально-виражальні в художніх творах (література). Особливості вживання іменного складеного присудка в науковому стилі (історія, географія, фізика та ін.).

Учні повинні знати: будову простого двоскладного речення; правила вживання тире між підметом і присудком, лапок, дефіса — при прикладці, коми — при порівняльному звороті.

Учні повинні вміти: визначати структуру простого двоскладного речення, знаходити й характеризувати головні й другорядні члени речення; використовувати в мовленні речення з різними видами головних і другорядних членів (простий і складений присудок та підмет, прямий і непрямий додаток, узгоджене й неузгоджене означення, різні типи обставин); знаходити й пояснювати за допомогою пунктуаційних правил вивчені пунктограми; правильно ставити розділові знаки між підметом та іменною частиною складеного присудка, при непоширеній прикладці, порівняльному звороті; знаходити й виправляти в чужому й своєму тексті помилки на вивчені правила.

Односкладне просте речення (13 год)

Односкладні речення з головним членом, співвідносним із присудком: означено-особові, узагальнено-особові, безособові, інфінітивні. Вираження головного члена в них.

Односкладні речення з головним членом, співвідносним із підметом (називні). Розрізнення називних речень і двоскладних з іменним складеним присудком, вираженим прикметником.

Поширені й непоширені односкладні речення.

Культура мовлення. Вживання односкладних речень з певною стилістичною настановою. Використання називних речень в описах для позначення місця і часу. Речення двоскладні та односкладні різних видів як синтаксичні синоніми.

Міжпредметні зв'язки. Односкладні речення як виражальний засіб у художніх творах. Узагальнено-особові речення в усній народній творчості — прислів'ях (література).

Учні повинні знати: вивчені односкладні речення, їх будову, структурні типи.

Учні повинні вміти: виділяти односкладні речення у тексті, визначати їх тип (у тому числі й у складних реченнях); правильно аналізувати й конструювати односкладні речення; використовувати їх з певною стилістичною метою у мовленні.

Неповне речення (5 год)

Повні і неповні речення. Односкладні повні і неповні речення. Умови вживання неповних речень. Еліптичні речення.

Правопис. Тире в неповних реченнях. Поняття про слова-речення.

Культура мовлення. Інтонація в неповних реченнях. Вживання неповних речень з метою уникнення повторень. Неповні речення в художньому і розмовному стилях.

Міжпредметні зв'язки. Еліipsis як стилістична фігура (література).

Учні повинні знати: відомості про неповне речення; розділові знаки в ньому.

Учні повинні вміти: виділяти та аналізувати неповні речення, відрізнити їх від односкладних; правильно й доречно використовувати неповні речення у мовленні; вживати тире в них.

Речення з однорідними членами (12 год)

Однорідні члени речення. Поширені й непоширені однорідні члени. Інтонація і сполучники сурядності (єднальні, протиставні, розділові, градаційні, приєднувальні) в реченнях з однорідними членами. Однорідні члени речення зі сполучниковим, безсполучниковим і змішаним зв'язком. Речення з кількома рядами однорідних членів. Однорідні означення, відмінність їх від неоднорідних.

Правопис. Кома між однорідними членами. Узагальнюючі слова в реченнях з однорідними членами. Синтаксична роль узагальнюючих слів.

Двокрапка і тире в реченнях з узагальнюючими словами при однорідних членах речення.

Культура мовлення. Інтонація в реченнях з однорідними членами, в тому числі з узагальнюючими словами. Особливості зв'язку присудка з однорідними підметами, означення — з однорідними підметами, означення — з однорідними означуваними словами. Усунення логічних і граматичних помилок у реченнях з однорідними членами. Правильна побудова речень зі сполучниками **не лише... ай, як... так і**. Особливості різних способів поєднання однорідних членів. Синоніміка рядів однорідних членів з різними типами зв'язку між ними.

Міжпредметні зв'язки. Ряди різних за характером слів у ролі однорідних членів як засіб художньої виразності; однорідні означення-епітети (література).

Учні повинні знати: відомості про однорідні члени речення; правила вживання розділових знаків при однорідних членах речення.

Учні повинні вміти: знаходити однорідні члени й узагальнюючі слова в реченні; аналізувати й конструювати речення з однорідними членами, в тому числі з узагальнюючими словами, різними рядами однорідних членів в одному реченні; виразно читати речення з однорідними членами; правильно вживати речення з однорідними членами в мовленні; знаходити та обґрунтовувати вивчені пунктограми, правильно ставити розділові знаки при однорідних членах речення; знаходити та виправляти в чужому і своєму тексті помилки на вивчені правила.

Речення із звертаннями, вставними словами, словосполученнями, реченнями (12 год)

Звертання поширені і непоширені. Способи вираження звертання. Інтонація речень із звертанням. Риторичні звертання. Правопис. Розділові знаки при звертанні. Поняття про вокативні речення. Культура мовлення. Інтонація речень із звертаннями. Використання звертань у різних стилях. Мовний етикет.

Вставні слова, словосполучення і речення. Типи вставних слів. Функції вставних слів, словосполучень і речень. Інтонація речень із вставними словами, словосполученнями і реченнями. Розділові знаки при вставних словах, словосполученнях і реченнях.

Культура мовлення. Правильне інтонування речень із вставними словами, словосполученнями і реченнями. Особливості використання вставних слів, словосполучень і речень у різних стилях. Вживання вставних слів, словосполучень і речень для передачі ставлення до висловлюваної думки, принагідного зауваження.

Міжпредметні зв'язки. Риторичне звертання як виражальний засіб у художніх творах (література). Використання вставних слів для зв'язку частин наукового тексту (математика, фізика, хімія, історія та ін.).

Учні повинні знати: відомості про звертання, вставні слова, словосполучення, речення, їх функції, слова і словосполучення, що найчастіше вживаються у ролі вставних; правила вживання розділових знаків при звертанні та вставних словах, словосполученнях і реченнях.

Учні повинні вміти: знаходити звертання та вставні слова, словосполучення і речення; з'ясувати їхню роль; виразно читати речення зі звертаннями та вставними словами, словосполученнями і реченнями; правильно й доречно використовувати їх у мовленні; знаходити й пояснювати вивчені пунктограми; правильно ставити розділові знаки при звертанні, вставних словах, словосполученнях і реченнях.

Речення з відокремленими членами (18 год)

Поняття про відокремлення. Основні умови відокремлення другорядних членів речення.

Відокремлені узгоджені означення. Поширене відокремлене означення, виражене дієприкметниковим і прикметниковим зворотом.

Неузгоджені відокремлені означення. Правопис. Розділові знаки при відокремлених означеннях.

Відокремлена прикладка як особлива форма означення. Вираження поширених і непоширених відокремлених прикладок. Правопис. Розділові знаки при відокремлених прикладках.

Відокремлення додатків із словами *крім, окрім, за винятком*.

Відокремлені обставини. Способи вираження поширених і непоширених відокремлених обставин. Поширена відокремлена обставина, виражена дієприслівниковим зворотом.

Правопис. Розділові знаки при відокремлених обставинах.

Уточнюючі слова і словосполучення. Способи вираження уточнюючих слів і словосполучень, їхня синтаксична роль.

Правопис. Розділові знаки при уточнюючих словах і словосполученнях.

Культура мовлення. Інтонація речень з відокремленими другорядними членами й уточнюючими словами. Правильна побудова речень з дієприкметниковими і дієприслівниковими зворотами. Дієприслівникові звороти як засіб зв'язку речень у тексті. Роль відокремлених другорядних членів у текстах різних стилів. Синонімічність відокремлених і невідокремлених другорядних членів речення.

Міжпредметні зв'язки. Використання конструкцій з відокремленням у текстах художнього (література) і наукового (історія, географія, фізика, біологія та ін.) стилів. Уточнююча та увиразнююча роль відокремлених обставин у художніх творах (література).

Учні повинні знати: відомості про відокремлені другорядні члени речення та уточнюючі слова і словосполучення, умови відокремлення; правила пунктуації при відокремлених членах речення та уточнюючих словах.

Учні повинні вміти: знаходити відокремлені та уточнюючі члени речення; аналізувати й конструювати речення з відокремленими другорядними членами й уточнюючими словами; виразно читати речення з відокремленими членами й уточнюючими словами; використовувати такі речення у мовленні; знаходити й обґрунтовувати вивчені пунктограми; правильно ставити розділові знаки при відокремлених другорядних членах речення й уточнюючих словах; виправляти пунктуаційні помилки у власних і чужих текстах.

Пряма і непряма мова. Діалог (12 год)

Способи передачі чужого мовлення. Пряма і непряма мова. Поняття про не-власне пряму мову. Заміна прямої мови непрямою та непрямої — авторською.

Правопис. Розділові знаки при прямій мові.

Діалог.

Правопис. Розділові знаки при діалозі.

Цитата. Особливості й способи цитування.

Правопис. Розділові знаки при цитаті.

Культура мовлення. Практичне засвоєння різних способів передачі чужого мовлення. Уникнення помилок, які полягають у змішуванні прямої і непрямої мови. Оволодіння різними способами цитування. Виразне читання текстів з прямою мовою, діалогом.

Міжпредметні зв'язки. Стилiстичнi особливостi прямої, непрямої мови та діалогу в художньому творі; внутрішній монолог (література). Цитати в науковому стилі (історія, література, географія).

Учні повинні знати: відомості про пряму, непряму і невласне пряму мову, діалог, цитату; правила вживання розділових знаків при прямій мові, діалозі, цитатах.

Учні повинні вміти: знаходити конструкції з прямою, непрямою і невласне прямою мовою у тексті; виділяти слова автора; замінювати пряму мову непрямою і навпаки; виразно читати текст із прямою мовою, діалогом, цитатами; правильно використовувати пряму мову, діалог, цитати у зв'язному мовленні; виділяти та обґрунтовувати пунктограми при прямій мові; правильно ставити розділові знаки при прямій мові, діалозі, цитатах; знаходити й виправляти у чужому і своєму тексті помилки на вивчені правила.

Повторення в кінці року (4 год)

Комунікативна змістова лінія

Загальні відомості про текст і стилі мовлення (34 год)

Повторення вивченого про текст, мовлення, спілкування, стилі і типи мовлення. Удосконалення вмінь усвідомлювати тему, визначати її межі, знаходити й розкривати основну думку висловлювання.

Складові частини тексту: вступ, основна частина, висновок.

Особливості побудови опису місцевості, пам'яток культури та історії.

Оповідання на основі почутого (з обрамленням).

Збір матеріалу до твору за картиною, систематизація зібраного матеріалу.

Поняття про реферат. Добирання матеріалу для реферату.

Повторення вивченого про стилі мовлення.

Види робіт

Сприймання чужого мовлення:

Аудіювання (глобальне, докладне, критичне), читання текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення (вивчальне, ознайомлювальне, вибіркове).

Виразне *читання* текстів різних типів, стилів, жанрів мовлення.

Перекази (за складним планом). Докладний, стислий і вибірковий перекази (усний і письмовий) розповідних текстів з елементами опису місцевості, пам'яток історії і культури.

Стислий переказ (усний і письмовий) текстів наукового і публіцистичного стилів (у тому числі на основі прослуханих радіо- і телепередач).

Створення власних висловлювань:

Діалог відповідно до запропонованої ситуації спілкування, самостійне визначення теми.

Твори (за складним планом) із вступом, основною частиною і висновком. Твір-опис місцевості (вулиці, села, міста), пам'яток історії і культури на основі особистих спостережень і вражень та за картиною (усний і письмовий). Твір-опис місцевості за уявою (усний і письмовий).

Твір-роздум (усний і письмовий) у публіцистичному стилі на морально-етичну та суспільну теми (в публіцистичному стилі). Твір-роздум на дискусійну тему з використанням матеріалів газети, радіо- і телепередачі (усний і письмовий).

Усне *повідомлення* на тему про мову, що потребує зіставлення й узагальнення матеріалу (в науковому стилі).

Реферат на наукову й публіцистичну тему.

Твір-оповідання (усний і письмовий) на основі почутого (з обрамленням).

Тематичні виписки як спосіб засвоєння почутого і прочитаного.

Ділові папери. Протокол. Доручення.

Міжпредметні зв'язки. Перекази текстів наукового стилю (історія, географія, біологія, фізика та ін.). Оповідання, пейзаж, портрет у художньому творі; перекази художніх описів тварини, місцевості, зовнішності людини; роздуми з елементами аналізу художнього твору, письмова порівняльна і групова характеристики літературних героїв (література). Роздуми на патріотичні теми; опис пам'яток історії і культури (історія). Аналіз змісту й художніх особливостей творів живопису, на яких зображено місцевість (образотворче мистецтво).

Учні повинні вміти:

сприймаючи чуже мовлення:

— уважно слухати інших людей (розповіді, лекції, повідомлення, радіо- і телепередачі та ін.); осмислювати й запам'ятовувати почуте й прочитане, робити короткі записи (тематичні виписки) в процесі слухання і читання; робити висновки, висловлювати власну думку щодо сприйнятого;

відтворюючи готові тексти різних стилів:

— переказувати їх за самостійно складеним простим і складним планом докладно, вибірково й стисло (в тому числі переказувати зміст прослуханих радіо- і телепередач);

створюючи власні висловлювання:

— складати діалог певного обсягу відповідно до запропонованої ситуації спілкування на самостійно визначену тему, використовувати репліки для стимулювання, підтримання діалогу, формули мовленнєвого етикету, додержувати норм літературної мови, правил спілкування; складати усні й письмові твори (зазначених у програмі видів), складати до них план (складний); добирати відповідно до ситуації спілкування стиль мовлення; використовуючи різні типи мовлення (в тому числі опис місцевості, пам'яток історії і культури); складати протокол, добирати мовні засоби відповідно до задуму висловлювання і стилю мовлення; правильно використовувати цитати; вдосконалювати написане; додержувати основних правил спілкування.

Культурологічна змістова лінія

Орієнтовні теми з розвитку мовлення

Тематика текстів

Мова — найважливіший засіб пізнання, спілкування і впливу.

Мій край. Українці. Українська мова. Подорожі по країні. Мандрівка Дністром.

Національні спільноти України, особливості їхніх національних культур.

Природа. Тваринний і рослинний світ. Екологічний стан. Чорнобильська трагедія. «Червона книга» про охорону тварин.

Духовна культура українців. Народні традиції і святкування. Вірування. Міфологія. Фольклорна творчість.

Українська культура у світовому культурному середовищі. Найвизначніші постаті світової культури.

Світогляд українців. Вірування. Релігія.

Українське мистецтво: краса національної архітектури, малярства, театру, кіномистецтва, літератури, графіки, орнаменту. Пам'ятки історії та архітектури. Ставлення до пам'яток історії, символів.

Матеріальна культура українців. Землеробство, його галузі: рільництво, садівництво. Хліб.

Українці завжди шанували хліб. Хліб і сіль у житті народу. Скотарство та птахівництво.

Естетика побуту українців у минулому (квітники, вітряки, білі хати, хатні розписи, рушники, різьблені меблі, досконалість ремісничих виробів) і тепер. Народний одяг.

Видатні люди України: письменники, художники, вчені, конструктори, робітники, хлібороби, воїни і правозахисники. Найвидатніші постаті української історії та національної культури.

Норми моралі. Етика спілкування й український етикет. Народна педагогіка про етикет юнака і дівчини.

Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань

Чи повинна одна людина впливати на іншу.

Любов до Батьківщини — обов'язок кожного чи й умова саморозвитку? Мій образ рідної землі.

Чим збагачують національні спільноти українську культуру.

За якої умови людина перестане шкодити природі. Екологія природи й екологія душі.

Чому наше національне відродження — благо не лише для нас. Вклад українців у світову культуру.

Якими культурними скарбами збагатили нас народи світу.

Перехід від язичництва до християнства — регрес чи прогрес?

Які зразки українського мистецтва мені подобаються найбільше. Чи потрібне українське кіно.

У чому краса матеріальної культури українців. Хліб і сіль на столі — добробут у сім'ї.

Прекрасне і потворне у нашому житті. Що з побуту українців минулого хотілося б повернути.

Чи кожна людина може стати видатною. Чи матиме Україна колись свого Мойсея.

Ієрархія моральних цінностей з мого погляду.

Діяльнісна змістова лінія

Учні повинні вміти: усвідомлювати структуру власної пізнавальної діяльності: мотив-мету, план її досягнення, хід здійснення плану, оцінювання

результату; самостійно визначити мету власної пізнавальної діяльності й забезпечувати її досягнення (практично); виконувати мисленнєві дії — аналіз, порівняння, узагальнення, конкретизацію, синтез, робити висновки за аналогією, моделювання, наводити аргументи на підтвердження певних тез, а також спростовувати хибні твердження, оперуючи відомими уявленнями і лінгвістичними та позалінгвістичними поняттями.

9 КЛАС

(170 год, 5 год на тиждень)

Лінгвістична змістова лінія

Вступ (1 год)

Українська мова у світі.

Повторення.

Систематизація та узагальнення вивченого (8 год)

Розділи науки про мову та її мовні одиниці

Самостійні частини мови. Службові частини мови. Сполучник. Просте речення. Розділові знаки в простому реченні.

Складне речення (10 год)

Складне речення, його основні ознаки. Засоби зв'язку частин складного речення: сполучники, сполучні слова, інтонація, порядок речень, співвідносність форм дієслів-присудків. Типи складних речень. Складні речення зі сполучниками і без сполучників. Сурядність і підрядність у складному реченні зі сполучниками.

Складносурядне речення (17 год)

Будова складносурядного речення. Засоби вираження синтаксичних і змістових відношень між частинами складносурядного речення. Єднальні, протиставні і розділові сполучники в складносурядному реченні. Синонімічність та антонімічність сполучників сурядності. Змістові відношення між

частинами складносурядного речення: одночасність, послідовність, чергування, несумісність дій, протиставлення та ін. Розрізнення складносурядних речень і простих з однорідними членами і сполучниками.

Правопис. Розділові знаки між частинами складносурядного речення.

Культура мовлення. Інтонація складносурядного речення. Правильне вживання сполучників сурядності для передачі змістових відношень між частинами складносурядного речення. Синонімічність складносурядних речень і простих з однорідними членами.

Міжпредметні зв'язки. Використання складносурядних речень для описів у художньому творі; градація як стилістична фігура (література).

Учні повинні знати: структурно-синтаксичні ознаки складного речення, засоби зв'язку й змістові відношення між його частинами; структуру складносурядного речення; правила вживання розділових знаків між частинами складносурядних речень.

Учні повинні вміти: знаходити складні речення; виділяти, аналізувати й конструювати складносурядні речення; використовувати їх в усному й писемному мовленні; правильно інтонувати складносурядні речення; знаходити та обґрунтовувати пунктограми; правильно ставити розділові знаки між частинами складносурядних речень.

Складнопірядне речення (35 год)

Складнопірядне речення з одним пірядним. Будова складнопірядного речення. Головне й пірядне речення. Місце головного й пірядного в складному реченні. Пірядні речення, що залежать від певного члена головного речення і від головного речення в цілому. Роль сполучників і сполучних слів у складнопірядному реченні, їх синонімічність та омонімічність. Вказівні слова в головному реченні.

Правопис. Розділові знаки в складнопірядному реченні.

Основні типи пірядних речень. Означальні пірядні речення, їх структура. Сполучники і сполучні слова в реченнях з означальними пірядними. Займенниково-означальне речення.

Культура мовлення. Синонімічність складнопірядних речень з пірядними означальними і простих речень з дієприкметниковим та дієприслівниковим зворотами. Заміна означальних пірядних речень дієприкметниковим зворотом і навпаки.

З'ясувальні пірядні речення. Сполучники і сполучні слова в складнопірядних реченнях з пірядними з'ясувальними. Співвідношення членів речення з пірядним з'ясувальним.

Обставинні підрядні речення. Різновиди підрядних обставинних речень: місця, часу, способу дії, міри і ступеня, порівняльні, причини, умови, мети, наслідкові, допустові. Сполучники й сполучні слова в складнопідрядних реченнях з обставинними підрядними реченнями. Розрізнення порівняльних зворотів і підрядних порівняльних речень.

Культура мовлення. Синонімічність обставинних речень і дієприслівникового звороту. Заміна дієприслівникового звороту підрядним обставинним реченням і навпаки.

Складнопідрядне речення з кількома підрядними. Супідрядність. Одно-рідна і неоднорідна супідрядність. Послідовна підрядність.

Правопис. Розділові знаки в складному реченні з кількома підрядними.

Культура мовлення. Практичне засвоєння структури складнопідрядних речень з одним і кількома підрядними. Усунення помилок у будові складних речень з одним і кількома підрядними, складних речень з підрядними означальними та наслідковими, у вживанні сполучників і сполучних слів для поєднання частин складнопідрядного речення. Використання синонімічних складнопідрядних речень і простих з відокремленими другорядними членами речення. Правильне інтонування складних речень з кількома підрядними.

Міжпредметні зв'язки. Передача причиново-наслідкових зв'язків складнопідрядними реченнями в науковому стилі (історія, біологія, фізика та ін.). Використання складних речень з однорідною супідрядністю в художніх творах (література).

Учні повинні знати: особливості будови складнопідрядних речень з одним і кількома підрядними; види підрядних речень, засоби зв'язку їх з головним; правила пунктуації між частинами складнопідрядного речення.

Учні повинні вміти: розпізнавати, виділяти, аналізувати й конструювати складнопідрядне речення з одним і кількома підрядними; замінювати складнопідрядні речення з підрядними означальними та обставинними на прості речення з дієприкметниковим або дієприслівниковим зворотом; правильно вживати складнопідрядні речення в мовленні; додержувати правил інтонації в таких реченнях; правильно ставити розділові знаки в них; знаходити й виправляти помилки на вивчені правила в своїх і чужих текстах.

Безсполучникове складне речення (15 год)

Смислові відношення і засоби зв'язку між частинами безсполучникового складного речення. Безсполучникові складні речення, синонімічні до сполучникових складносурядних і до сполучникових складнопідрядних речень.

Правопис. Розділові знаки між частинами безсполучникового складного речення. Інтонування безсполучникових складних речень.

Культура мовлення. Інтонування безсполучникових складних речень. Правильне й доречне використання безсполучникових складних речень у зв'язному мовленні. Ознайомлення зі стилістичним забарвленням безсполучникових складних речень у порівнянні з синонімічними сполучниковими. Виразне читання безсполучникових складних речень.

Міжпредметні зв'язки. Використання безсполучникових складних речень у художньому описі (література).

Учні повинні знати: особливості будови безсполучникового складного речення; правила вживання розділових знаків у безсполучниковому складному реченні.

Учні повинні вміти: виділяти безсполучникові складні речення в тексті; аналізувати й конструювати їх; правильно й доречно використовувати безсполучникові складні речення в мовленні; додержувати правильної інтонації в них; знаходити та обґрунтовувати пунктограми; правильно ставити розділові знаки між частинами безсполучникового складного речення; знаходити й виправляти пунктуаційні помилки на вивчені правила.

Складне багатокомпонентне речення з різними видами зв'язку (15 год)

Складні речення з різними видами зв'язку (сполучниковим і безсполучниковим). Різне поєднання сурядних і підрядних зв'язків у таких реченнях. Складні речення зі сполучниковим і безсполучниковим зв'язком.

Правопис. Розділові знаки у складних реченнях з різними видами зв'язку.

Період. Основні його ознаки. Структурні типи періоду. Особливості інтонації, розділові знаки між частинами періоду.

Культура мовлення. Використання складних речень з різними видами зв'язку в мовленні. Виразне читання періодів. Синоніміка складних синтаксичних конструкцій з простими.

Міжпредметні зв'язки. Використання складних синтаксичних конструкцій у художньому стилі; період у художніх творах (література).

Учні повинні знати: особливості будови речень з різними типами зв'язку; структурно-синтаксичні особливості періоду; правила пунктуації в складних реченнях з різними типами зв'язку між частинами періоду.

Учні повинні вміти: знаходити, аналізувати й конструювати складні речення з різними типами зв'язку, періоди; правильно використовувати їх у мовленні; виразно читати складні речення з різними типами зв'язку і періоди; правильно ставити розділові знаки між частинами таких конструкцій; знаходити й виправляти помилки на вивчені правила.

Узагальнення і систематизація вивченого в 5–9 класах (22 год)

Звуки мови і знаки письма.

Вимова голосних і приголосних звуків у словах. Типи орфограм.

Уживання м'якого знака й апострофа.

Слово і його лексичне значення.

Групи слів за значенням, походженням і використанням.

Культура мовлення. Точність, багатство й різноманітність мовлення.

Практичне використання синонімів, антонімів, вибір слова під час створення текстів. Значущі частини мови. Основні способи словотвору. Орфограми у префіксах і суфіксах. Частини мови. Рід, число іменників.

Правопис відмінкових закінчень іменників і прикметників.

Культура мовлення. Деякі особливості вживання роду іменників.

Правопис числівників і займенників.

Дієслово і його особливі форми (дієприкметники і дієприслівники).

Правопис особових закінчень дієслів.

Правопис прислівників.

Культура мовлення. Морфологічна правильність мовлення. Практичне застосування: додержання правил змінювання слів, побудови словосполучень і речень. Букви *н, ни* у різних частинах мови. *Не* з різними частинами мови.

Правопис складних слів.

Правопис службових частин мови.

Словосполучення. Речення і його граматична основа.

Культура мовлення. Синтаксична правильність мовлення. Практичне використання фразеологічних словосполучень типу *впадати в очі*.

Лінгвістика тексту (10 год)

Актуальне членування: дане і нове. Структура тексту. Складне синтаксичне ціле (ССЦ), його основні ознаки.

Учні повинні знати: основи сучасної української пунктуації, вивчені в шкільному курсі лінгвістичні поняття, морфологічні, орфоепічні, орфографічні й пунктуаційні правила.

Учні повинні вміти: розпізнавати вивчені поняття, визначати їхні суттєві ознаки чи пояснювати за допомогою вивчених правил: користуватися різними видами словників; правильно будувати й використовувати в мовленні речення різних видів; правильно ставити розділові знаки відповідно до вивчених пунктуаційних правил; знаходити й виправляти орфоепічні, орфографічні та пунктуаційні помилки на вивчені правила.

Комунікативна змістова лінія

Зв'язне мовлення (37 год)

Відомості про мовлення. Відтворення готового тексту:

Виразне читання текстів різних типів, стилів, жанрів мовлення.

Перекази (за складним планом). Стилий і вибірковий переказ (усний і письмовий) текстів наукового, публіцистичного і художнього стилів.

Переказ (усний і письмовий) газетної статті, радіо- і телепередачі на суспільно-політичну й морально-етичну теми.

Створення власних висловлювань:

Діалог відповідно до запропонованої ситуації (приватна розмова, обговорення певної теми, дискусія).

Твори (за складним планом). Твір-опис (усний і письмовий) зовнішності людини за уявою. Твір-роздум (усний і письмовий) у публіцистичному стилі на суспільно-політичну й морально-етичну теми. Твір-характеристика за літературним твором і кінофільмом. Твір проблемного характеру (усний і письмовий).

Доповідь на основі двох-трьох джерел на суспільно-політичні й морально-етичні теми (усно і письмово).

Тези статей на наукові, суспільно-політичні, морально-етичні теми.

Ділові папери. Заява (проста і вмотивована). Автобіографія.

Міжпредметні зв'язки. Твір проблемного характеру на літературну тему (література); план-конспект, тези літературно-критичних статей, їх окремих розділів, підручників, реферати за кількома джерелами (історія, біологія, фізика).

Учні повинні вміти:

сприймаючи текст:

— орієнтуватися в змісті висловлювання, складати план і тези прослуханого й прочитаного; робити висновки, висловлювати власну думку щодо прочитаного;

відтворюючи готові тексти:

— виразно читати тексти різних стилів, переказувати їх усно й письмово, за самостійно складеними планами (простим і складним) докладно, вибірково й стисло, складати доповіді (реферати) на основі двох-трьох джерел;

створюючи власні висловлювання:

— складати діалоги певного обсягу відповідно до запропонованої ситуації, демонструючи певний рівень вправності у процесі діалогу (стилість, логічність, виразність, доречність, винахідливість тощо); складати усні й письмові твори (зазначених у програмі видів), осмислювати тему, розкривати її, підпорядковувати висловлювання темі та основній думці, робити необхідні узагальнення й висновки; добирати з різних джерел матеріал для творів, систематизувати його, переказувати послідовно за самостійно складеним простим або складним планом; добирати стиль, відповідний ситуації спілкування, використовувати різні типи мовлення; складати заяву, автобіографію, добирати мовні засоби відповідно до задуму висловлювання і стилю мовлення; вдосконалювати висловлювання згідно з вимогами до усного і писемного мовлення; додержувати основних правил спілкування.

Культурологічна змістова лінія

Орієнтовні теми з розвитку мовлення

Тематика текстів

Розвиток української мови.

Україна, її географічне положення, природні багатства. Природа різних регіонів України та Придністров'я.

Український народ: походження, формування, етнографічні групи. Українська громада, родина, сім'я. Український національний характер. Національні спільноти України та Придністров'я.

Господарство, матеріальна культура українців та інших етнічних спільнот. Основні галузі господарства: ремесла та народні художні промисли; транспорт. Поселення та житло. Народний одяг, їжа та харчування.

Духовна культура українського народу. Народні звичаї, традиції, обряди. Вірування, міфологія. Українське мистецтво — архітектура, скульптура, малярство, графіка, орнамент, музика й театр. Чарівний світ Катерини Білокур. Українська народна педагогіка. Школа й освіта в Україні.

Найвизначніші постаті вітчизняної та світової історії й культури.

Свідчення іноземців про Україну й українців. Історичне минуле України — від часів Київської Русі до сучасності. Козаччина і національно-визвольний рух. Освіта, роль Києво-Могилянської академії. Національно-культурне відродження в XIX столітті. Україна в XX столітті.

Мова, її роль у житті людини. Мова і мовлення. Прекрасне в мові і мовленні.

Праця розумова і фізична. У світі професій. Ким і яким бути. Дороги, які ми обираємо. Професія і характер.

Загальнолюдські моральні цінності: доброта, вірність, щирість, любов, великодушність, милосердя, мужність, сміливість, людяність.

Етика спілкування й етикет.

Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань

Яким був розвиток української мови.

Достоїнства і вади українського національного характеру.

Як видозмінюється матеріальна культура українців.

Які тенденції спостерігаються в сучасній духовній культурі українського народу. Мої мистецькі уподобання.

Хто є для мене взірцем.

Що нам потрібно відроджувати.

Як я розвиваю своє мовлення.

Мій професійний вибір.

Найважчий труд — це творення самого (самої) себе. У чому полягає відмінність між етикою спілкування і етикетом.

Діяльнісна змістова лінія

Учні повинні вміти: усвідомлювати структуру власної пізнавальної діяльності: мотив-мету, план її досягнення, хід здійснення плану, оцінювання результату; самостійно визначити мету власної пізнавальної діяльності й забезпечувати її досягнення (практично), виконувати мисленнєві дії — аналіз,

порівняння, узагальнення, конкретизацію, синтез, експериментування, робити висновки за аналогією, моделювати, робити припущення і добирати переконливі аргументи на підтвердження висловлених тез, критично оцінювати сприйняту інформацію, а також спростовувати хибні твердження, оперуючи відомими уявленнями і лінгвістичними та позалінгвістичними поняттями.

10 КЛАС

(102 год, 3 год на тиждень)

Лінгвістична змістова лінія

Вступ (2 год)

Мова як суспільне явище. Функції мови. Українці: звідки ми і наша мова. Джерела української мови. Виникнення давніх українських діалектів. Сучасні територіальні діалекти.

Формування літературної мови. Писемна й усна форми української літературної мови.

Культура мовлення. Культура усного й писемного мовлення. Питання культури мовлення в оцінці видатних громадських діячів, учених, письменників. Поняття про колоритно-стильові різновиди мовлення: урочисте, ввічливе, офіційне, інтимно-ласкаве, фамільярне, гумористичне, сатиричне.

Поглиблення, систематизація та узагальнення вивченого. Фонетика (9 год)

Фонетика української літературної мови як учення про її звукову систему. Основні фонетичні одиниці: звук, склад, фонетичне слово, фраза.

Звуки української мови. Творення звуків. Взаємодія звуків у процесі мовлення.

Поняття про фонетичну транскрипцію.

Голосні звуки. Особливості їх артикуляції і звучання. Позиційні зміни голосних.

Культура мовлення. Фонетичні та орфоепічні норми усного мовлення.

Приголосні звуки. Особливості артикуляції їх і звучання. Класифікація приголосних.

Правопис. Зміни приголосних у потоці мовлення. Асиміляція (уподібнення). Дисиміляція (розподібнення). Спрощення в групах приголосних. Подовження приголосних. Приставні приголосні в українській мові.

Основні історичні чергування голосних при словозміні і словотворенні, їх функції. Чергування [o], [e] з [i]; [o], [e] з нулем звука; [e] з [o] після шиплячих та [й] [o], [e] з [й], у сполученнях **-ри-**, **-ли-**. Чергування [o]-[a], [e]-[i], нуль звука — [e]-[й] та інші як засіб розрізнення відтінків у лексичному значенні та граматичних значень.

Основні чергування приголосних при словозміні і словотворенні. Чергування [г], [к], [х], [д], [ж], [ч], [ш] та [з'], [ц'], [с']. Зміни приголосних [г], [к], [х], [ж], [ч], [ш], [ц], [с] перед прикметниковим суфіксом **-ськ(ий)** та іменниковим **-ств(о)**. Чергування приголосних перед суфіксом **-ин(а)**. Явище метатези (перестановка звуків).

Наголос в українській мові. Слова з рухомим і нерухомим наголосом. Роль наголосу в розрізненні слів і їхніх ферм.

Культура мовлення. Стилiстичні засоби фонетики. Засоби милозвучності української мови. Фонетичні варіанти слів.

Міжпредметні зв'язки. Мовний апарат (біологія). Фонетична анафора та епіфора; асонанс та алітерація; римованість слів (література).

Учні повинні знати: основні фонетичні одиниці; особливості творення звуків; класифікацію приголосних; зміни голосних і приголосних звуків у мовному потоці, чергування голосних і приголосних при словозміні і словотворенні; особливості українського наголосу, його роль.

Учні повинні вміти: транскрибувати; робити фонетичний аналіз слів; характеризувати звуки й склади; знаходити і пояснювати зміни звуків у мовному потоці, чергування голосних і приголосних при словозміні і словотворенні; використовувати засоби милозвучності в мовленні.

Орфоепія (35 год)

Українська орфоепія як учення про систему загальноприйнятих правил української літературної вимови.

Значення орфоепічних норм української літературної мови. Причини відхилення від орфоепічних норм.

Культура мовлення. Орфоепічний словник. Особливості використання орфоепічного словника. Літературна вимова наголошених і ненаголошених голосних. Додержання правил літературної вимови приголосних. Звуки [г] і [ґ] в українській мові.

Усунення помилок у вимові й наголошенні слів.

Міжпредметні зв'язки. Віршовий розмір, засоби ритміки тексту (література).

Учні повинні знати: орфоепічні норми української мови; причини відхилення від них; основні правила української орфоепії.

Учні повинні вміти: дотримувати норм літературної вимови голосних і приголосних у питомих і запозичених словах; правильно наголошувати слова; використовувати орфоепічний словник; виявляти і виправляти орфоепічні помилки, встановлювати їх причину.

Графіка (1 год)

Мова і писемність. Графіка української мови. Знаки письма. Український алфавіт, апостроф, знак наголосу, розділові знаки.

Співвідношення між буквами українського алфавіту і звуками української літературної мови.

Міжпредметні зв'язки. Поява писемності в східних слов'ян (історія).

Учні повинні знати: особливості графіки сучасної української мови, співвідношення між буквами і звуками.

Учні повинні вміти: встановлювати звукове значення букв; виконувати графічний розбір слів.

Орфографія (10 год)

Українська орфографія як учення про систему загальноприйнятих правил написання слів. Співвідношення орфографії з фонетикою, орфоепією, графікою.

Поняття про орфограму. Типи орфограм.

Принципи української орфографії. Фонетичний, морфологічний, традиційний і диференціюючий принципи.

Характеристика фонетичних, морфологічних, традиційних і диференціюючих написань.

Правопис. Основні орфограми в коренях, префіксах та суфіксах (ненаголошені голосні [е], [и], [о]; апостроф; м'який знак; подвоєння приголосних).

Правила вживання великої літери.

Правопис. Написання прізвищ і географічних назв.

Написання слів разом, окремо і через дефіс.

Правопис. Написання слів іншомовного походження.

Правила переносу слів.

Культура мовлення. Орфографічний словник. Використання орфографічного словника для перевірки написання та наголошення слів і їхніх форм.

Міжпредметні зв'язки. Становлення і розвиток української орфографії (історія, література).

Учні повинні знати: принципи української орфографії, типи орфограм; правила української орфографії, що базуються на фонетичному, морфологічному, традиційному й диференціюючому принципах; правила вживання великої літери, написання прізвищ і географічних назв, написання слів разом, окремо і через дефіс; написання слів іншомовного походження; правила переносу та графічного скорочення слів.

Учні повинні вміти: знаходити орфограму, визначати її тип, принцип, на якому базується написання; виконувати повний орфографічний розбір; додержувати правил орфографії; використовувати орфографічний словник.

Лексикологія (14 год)

Українська лексикологія як учення про лексичний склад української мови. Семасіологія як учення про значення слів і виразів.

Слово як лексична одиниця. Слово й поняття.

Лексичне значення слова. Походження і розвиток лексичного значення слова. Типи лексичних значень слів.

Культура мовлення. Тлумачний словник. Особливості будови словникової статті тлумачного словника. Використання тлумачного словника.

Однозначні й багатозначні слова. Пряме й переносне значення слова. Основні типи переносних значень слів — метафора, метонімія, синекдоха.

Культура мовлення. Метафоризація як один із засобів збагачення семантики і функції слів. Правильне використання багатозначних слів у мовленні.

Омоніми. Омоформи, омофони, омографи. Міжмовні омоніми. Пароніми. Синоніми. Типи синонімів. Синонімічні ряди. Типи лексичних синонімів. Антоніми. Стилістичні фігури, основані на антонімах (антитеза, оксюморон).

Культура мовлення. Словник синонімів. Словник антонімів. Використання словника синонімів. Добір лексичних синонімів для точного й образного висловлення думки. Використання лексичних і текстуальних синонімів для уникнення невиправданого повторення слів. Використання синонімів і антонімів як засобів зв'язку речень у тексті. Усунення лексичних помилок, зумовлених змішуванням паронімів.

Склад слов'янської лексики за походженням. Питома українська лексика. Спільнослов'янські, спільнослов'янські та власне українські слова.

Запозичена лексика. Засвоєння із слов'янських мов (старослов'янської, російської, польської та ін.). Засвоєння з класичних (старогрецької, латинської)

та західноєвропейських (французької, німецької, англійської, італійської та ін.) мов. Інтернаціоналізми в складі української мови. Кальки.

Слова українського походження в лексичному складі інших мов (російської, білоруської, польської та ін.).

Культура мовлення. Словник іншомовних слів. Усунення з мовлення кальок. Правильне й доцільне використання запозичених слів. Старослов'янізми, їхня стилістична роль у мовленні.

Активна й пасивна лексика. Застарілі слова та їх різновиди. Нові слова. Загальнономовні та авторські неологізми.

Культура мовлення. Стилістична роль архаїчної лексики. Стилістичні функції неологізмів. Правильне вживання застарілих слів і загальнономовних неологізмів.

Склад української лексики з погляду її стилістичного використання. Міжстильові, або загальноновживані слова. Наукова, суспільно-політична, професійна, офіційно-ділова, побутова лексика.

Нейтральна та емоційно забарвлена лексика.

Лексика обмеженого вжитку.

Культура мовлення. Лексикографія. Стилістичні засоби лексикографії. Лексичні норми, важливість додержання їх. Використання наукової, суспільно-політичної, професійної, офіційно-ділової та побутової лексики у відповідних стилях. Вживання експресивної та емоційно забарвленої лексики в усному й писемному мовленні. Очищення мовлення від діалектизмів, жаргонізмів, вульгаризмів, канцеляризмів, штампів. Поняття просторічної лексики.

Міжпредметні зв'язки. Метафора, метонімія, синекдоха як види тропа: омоніми в каламбурах; використання синонімів і антонімів у художніх творах; перифраза, антитеза як стилістичні фігури; експресивна та емоційно забарвлена лексика в художніх творах (література); терміни; використання інтернаціоналізмів у науковому стилі (математика, фізика, біологія, історія та ін.). Новотвори письменників (література). Роль застарілої лексики в науковому й художньому стилях (історія, література). Діалектизми в художніх творах (література).

Учні повинні знати: відомості про семасіологію, лексичне значення слова, однозначність і багатозначність, основні типи переносних значень; омоніми, суміжні з ними явища. Типи синонімів, антоніми; склад лексики за походженням; слова української лексики в лексичному складі інших мов; застарілі й нові слова, їх різновиди; склад української лексики з погляду її стилістичного використання та емоційного забарвлення.

Учні повинні вміти: визначати лексичне значення слів, робити лексичний розбір; використовувати словники: тлумачний, синонімів, антонімів, іншомовних слів; використовувати багатозначні слова, омоніми, синоніми й антоніми з певною стилістичною метою; правильно й доцільно вживати в мовленні запозичені слова; визначати роль застарілих слів, неологізмів, діалектизмів у художньому стилі; правильно використовувати в усному й писемному мовленні стилістично забарвлену лексику.

Фразеологія (6 год)

Фразеологічне багатство української мови. Різновиди фразеологізмів. Роль фразеологізмів у мовленні. Фразеологізми-синоніми, фразеологізми-антоніми.

Джерела фразеології української мови. Походження деяких фразеологізмів. Роль фразеологізмів у мовленні.

Культура мовлення. Стилістичні засоби фразеології. Фразеологічні словники. Використання фразеологічних словників. Вживання фразеологізмів у відповідних стилях. Запобігання помилкам у вживанні фразеологізмів.

Міжпредметні зв'язки. Фразеологізми в художніх творах; народнопоетичні фразеологізми (література).

Учні повинні знати: відомості про фразеологію, значення фразеологізмів, джерела.

Учні повинні вміти: знаходити фразеологізми, характеризувати їх; користуватися фразеологічними словниками; вживати фразеологізми в усному й писемному мовленні.

Будова слова (3 год)

Морфеміка як учення про будову слова. Типи морфем. Особливості кореневої морфеми. Основа слова. Типи основ. Морфемний словник.

Культура мовлення. Усунення помилок, пов'язаних з невиправданим повторенням спільнокоренових слів. Суфікси із значенням здрібнілості, пестливості, ласкавості, збільшеності, згрубілості, фамільярності.

Міжпредметні зв'язки. Слова з суфіксами пестливості й згрубілості в художніх творах (література).

Учні повинні знати: типи морфем, будову слова, морфемний словник.

Учні повинні вміти: виконувати морфемний розбір слова; правильно, доцільно вживати слова з суфіксами емоційної оцінки; використовувати морфемний словник.

Словотвір (5 год)

Словотвір української мови. Мотивоване й мотивуюче слово, структурно-семантичні зв'язки між ними.

Твірна основа і словотворчі засоби.

Основні способи словотвору в сучасній українській літературній мові. Стилiстичні властивості префіксів і суфіксів. Стилiстичні функції осново-складання і словоскладання.

Словотворчий словник.

Етимологія слова. Етимологічний словник.

Культура мовлення. Стилiстичні властивості слів, утворених різними способами. Особливості вживання абревіатур. Правильна вимова і вживання складноскорочених слів. Усунення помилок, пов'язаних з порушенням норм українського словотвору.

Міжпредметні зв'язки. Вживання безафіксних утворень у художньому стилі (література). Абревіатури в художньому й науковому стилях (література, історія).

Учні повинні знати: відомості про український словотвір, способи словотвору; особливості творення різних частин мови; словотворчий та етимологічний словники; стилістичні засоби словотвору.

Учні повинні вміти: робити словотворчий розбір слів, утворених різними способами; добирати слова одного словотворчого типу; з'ясувати етимологію деяких слів (прозорих за етимологією); використовувати словотворчий та етимологічний словники; додержувати норм українського словотвору.

Морфологія (24 год)

Українська морфологія як розділ граматики, що вивчає частини мови.

Частини мови і принципи виділення їх в українській мові.

Самостійні й службові частини мови. Вигук. Взаємоперехід частин мови.

Самостійні частини мови (20 год)

Іменник. Лексико-семантичні групи іменників, граматичні особливості їх. Рід іменників. Рід невідмінюваних іменників. Стилiстичні функції категорії роду іменників. Число іменників.

Іменники, що вживаються тільки в однині або тільки в множині. Стилістичні функції категорії числа іменників.

Форми однини іменників для іронічно-зневажливого визначення збірності, масовості.

Використання категорії числа для вираження ввічливості, пошани.

Особливості вживання форм множини власних імен.

Відмінювання іменників. Іменники II відміни, поділ їх на групи. Родовий відмінок іменників II відміни. Кличний відмінок, особливості його вживання.

Стилістичні властивості відмінкових форм іменників.

Правопис. Форми орудного й місцевого відмінків з прийменником *по* на означення руху в просторі.

Називний відмінок порівняння зі сполучниками *як, мов, наче* та орудний відмінок.

Паралельні форми знахідного відмінка, стилістичні особливості їх.

Культура мовлення. Стилістичні функції іменника. Зв'язок іменників спільного роду та незмінюваних іменників із прикметниками, займенниками, родовими формами дієслова. Стилістичні властивості іменників спільного та середнього роду. Особливості використання форми множини іменників, що вживаються в однині. Правильне вживання відмінкових закінчень іменників. Використання кличної форми. Словозмінні паралелі іменників, стилістичні можливості їх.

Прикметник. Лексико-граматичні групи прикметників. Перехід відносних прикметників у якісні, присвійних — у якісні та відносні. Засоби вираження міри якості прикметників, особливості їх використання.

Прикметники повні й короткі. Стягнені й нестягнені форми повних прикметників як один із засобів вираження урочистості, емоційної піднесеності.

Правопис. Відмінювання прикметників. Відмінювання прикметників на *-лиций*.

Паралельні відмінкові закінчення прикметників, особливості їх використання.

Культура мовлення. Стилістичні функції прикметника. Вживання прикметників з переносним значенням. Синоніміка форм ступенів порівняння прикметників. Особливості вживання коротких і нестягнених повних прикметників. Наголошення відмінкових форм прикметника.

Числівник.

Правопис. Відмінювання кількісних числівників на позначення десятків і сотень, дробових та власне кількісних складених числівників. Особливості вживання числівників у різних стилях.

Культура мовлення. Стилістичні функції числівника. Вживання числівників певних семантичних груп у різних стилях. Правильне використання відмінкових форм числівника. Паралельні відмінкові закінчення кількісних числівників, стилістичні особливості їх. Правильне вживання числівників з іменниками в називному і непрямих відмінках. Наголос у числівниках.

Займенник. Співвідносність займенників за значенням, морфологічними ознаками й синтаксичною роллю у реченні з іншими частинами мови — іменником, прикметником, числівником.

Групи займенників за значенням. Синоніміка форм особи. Експресивно-стилістичні відтінки в значенні особових займенників. Авторська форма множини особових і присвійних займенників. Стилістичне використання прономіналізації та переходу займенників в інші частини мови.

Культура мовлення. Стилістичні функції займенників. Правильне вживання займенників, їхніх форм; запобігання двозначності висловлювання у використанні їх. Стилістичне використання займенникових форм: форми займенників першої і другої особи множини у значенні однини та ін. Наголос у займенниках.

Дієслово. Система дієслівних форм: дієвідмінювані (особові й родові), відмінювані й незмінювані форми.

Дві основи дієслова.

Способи творення видових пар дієслова. Двовидові дієслова. Зворотні дієслова, особливості вживання їх.

Перехідні й неперехідні дієслова. Зв'язок їх з особливостями дієслівного керування.

Спосіб дієслова. Форми вираження способів дієслова. Синоніміка способів дієслова. Стилістичні можливості наказового способу.

Час дієслова. Давноминулий час, його стилістичні функції. Творення часових форм дієслова.

Правопис. Особові форми дієслова. Безособові дієслова, стилістичні функції їх.

Дієприкметник як форма дієслова.

Правопис. Творення активних і пасивних дієприкметників.

Перехід дієприкметників у прикметники. Стилістичні функції дієприкметників.

Дієприслівник як форма дієслова.

Правопис. Творення активних і пасивних дієприслівників.

Стилістичні властивості дієприслівника.

Культура мовлення. Стилістичні функції дієслівних форм. Особливості використання синонімічних дієслів і дієслівних словосполучень. Вживання одних способових і часових форм та інфінітива у значенні інших. Особливості

використання паралельних форм майбутнього часу недоконаного виду. Вживання особових форм — в узагальнено-особовому та неозначено-особовому значенні. Використання дієприкметників у різних стилях. Правильне вживання дієприслівників у писемних та усних висловлюваннях. Стилiстичні особливості дієслівних форм на **-но, -то**. Правильне наголошення дієслівних форм.

Прислівник. Групи прислівників за значенням. Творення прислівників.

Правопис прислівників і прислівникових сполучень, утворених від іменника з прийменником.

Культура мовлення. Стилiстичні функції прислівника. Правильне вживання прислівників. Зображально-виражальні властивості прислівників. Стилiстичні особливості прислівників із суфіксами емоційної оцінки. Правильне наголошення прислівників.

Службові частини мови (4 год)

Прийменник. Перехід повнозначних слів у прийменники.

Сполучник. Синтаксичні функції сполучника. Перехід повнозначних слів у сполучники. Відмінність сполучників від сполучних слів.

Частка. Функції часток. Групи часток за значенням.

Вигук. Групи вигуків за походженням і значенням.

Культура мовлення. Стилiстичні функції службових слів. Синоніміка прийменників. Повторення прийменника як засіб увиразнення мовлення. Повторення сполучників з метою членування та увиразнення мовлення. Вживання часток у препозиції і постпозиції. Функції модальних часток. Особливості вживання заперечних часток **не** і **ні**. Використання часток для посилення виразності висловлювання. Стилiстичні функції вигуків.

Міжпредметні зв'язки. Використання стилістичних властивостей, синоніміки частин мови, метафоризованих повнозначних слів у художньому стилі; кличний відмінок; прикметники й прислівники-епітети, короткі й нестягнені форми прикметників у художніх творах; вживання середнього роду як засобу іронії й сатири; теперішнього і минулого часу замість майбутнього; вигуків як засобу емоційно-експресивного мовлення в художньому стилі (література). Вживання власних географічних назв і прізвищ, числівників на позначення дат (географія, історія). Правильне вживання форм числівників на уроках математики, фізики, хімії (математика, фізика, хімія).

Учні повинні знати: самостійні частини мови, їх значення, морфологічні особливості й синтаксичні функції, групи за значенням і будовою; форми, особливості словозміни і словотворення; службові частини мови й вигук, їхні функції, групи; взаємоперехід частин мови.

Учні повинні вміти: розпізнавати частини мови, виконувати повний морфологічний, морфемний і словотворчий розбір їх; утворювати форми, властиві кожній частині мови; правильно наголошувати їх; вправно використовувати самостійні й службові частини мови в усних і письмових висловлюваннях.

Комунікативна змістова лінія

Зв'язне мовлення (23 год)

Повторення в кінці року (2 год)

Основні поняття про мовлення і спілкування, види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо). Різновиди читання й аудіювання. Вимоги до культури мовлення: змістовність, логічна послідовність, багатство мовних засобів, виразність, точність, доречність, правильність.

Види робіт

Сприймання чужого мовлення:

Аудіювання, читання текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення.

Конспектування висловлювань, що сприймаються на слух.

Тематичні виписки, тези, конспект прочитаного (художнього твору, публіцистичної та науково-популярної статей).

Відтворення готового тексту:

Виразне читання текстів різних типів, стилів, жанрів мовлення відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм.

Перекази (усні та письмові) з творчим завданням (висловити власне ставлення до подій, героїв, їхніх вчинків та ін.).

Створення власних висловлювань:

Діалог відповідно до запропонованої ситуації, самостійне визначення теми і змісту діалогу.

Твори (усний і письмовий) про тему та ідейний зміст літературного твору.

Нарис на матеріалі з життя школи.

Відгук про твір мистецтва (книжку, спектакль, кінофільм, картину, світлинку та ін.).

Бібліографія. Анотація.

Редагування чужого і власного переказу чи твору.

Ділові папери: віза, субсидія, ваучер, приватизаційний сертифікат, фінансова ідентифікаційна картка (ознайомлення).

Культурологічна змістова лінія

Орієнтовні теми з розвитку мовлення

Тематика текстів

Українська мова у світі.

Найважливіші історичні відомості про Україну. Сьогодення України.

Земля — наш спільний дім. Екологічна культура людини. Охорона і збереження природи.

Сім'я. Родина. Взаємини батьків і дітей. Сімейні захоплення, свята, символи. Проблеми сучасної сім'ї. Взаємоповага і взаємодопомога в сім'ї.

Захоплення жінок (шиття, в'язання, вишивка). Захоплення чоловіків (столярство, радіотехніка та ін.).

Ставлення людини до Всесвіту, природи, людства, рідного народу, сім'ї, самого себе. Самопізнання і саморозвиток людини, її суспільний прогрес. Людина серед людей.

Духовна культура українців. Народні свята і пов'язані з ними обряди. Українські народні звичаї і традиції (дружба й товаришування, побратимство, кумівство, толока, вечорниці). Етнічна культура українського народу, відображена в народних традиціях і звичаях, в усній народній творчості. Народна медицина.

Загальнолюдські етичні цінності: добро, гуманізм, милосердя, справедливість, миролюбність, дружба, вірність, сміливість та ін. Негативні моральні якості: зловредність, грубість, лихослів'я, егоїзм, заздрість, скупість, зрадливність та ін.

Найвизначніші постаті вітчизняної та світової культури. Етика спілкування, етикет. Правила прийому гостей. Правила поведінки в гостях.

Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань

Що я можу зробити для рідної мови. Що забезпечить нам державна незалежність. Моя громадянська позиція.

Що для мене значить Земля.

Яку майбутню сім'ю я сподіваюсь мати.

Мої захоплення.

У чому полягає сенс життя.

Чим багатий мій народ. Якими скарбами він може поділитися іншими.

Що забезпечує душевну гармонію і щастя.

Що дає мені знайомство з життєвим шляхом і творчістю великих людей.
Чи є в мене проблеми з етикою і етикетом.

Діяльнісна змістова лінія

Учні повинні вміти: усвідомлювати структуру власної пізнавальної діяльності: мотив-мету, план її досягнення, хід здійснення плану, оцінювання результату; самостійно визначити мету власної пізнавальної діяльності й забезпечувати її досягнення (практично); виконувати мисленнєві дії — аналіз, порівняння, узагальнення, конкретизацію, синтез, експериментування, формулювати висновки за аналогією, моделювати, робити припущення і добирати переконливі аргументи на підтвердження висловлених тез, критично оцінювати сприйняту інформацію, а також спростовувати хибні твердження, оперуючи відомими уявленнями і лінгвістичними й позалінгвістичними поняттями.

11 КЛАС

(102 год, 3 год на тиждень)

Лінгвістична змістова лінія

Вступ (1 год)

Роль мови у формуванні й самовираженні особистості.

Поглиблення і систематизація найважливіших відомостей з синтаксису, пунктуації та стилістики

Словосполучення і речення (18 год)

Найважливіші відомості з синтаксису та пунктуації: словосполучення й речення, синтаксичні зв'язки в них. Синтаксичні (вільні) та стійкі (фразеологічні) сполучення, їхня роль у мові. Словосполучення дієслівні, іменникові, прикметникові, числівникові, займенникові, прислівникові.

Культура мовлення. Стилiстичнi засоби синтаксису. Практичне використання у рiзних стилях синонiмiчних дiєслiвних словосполучень рiзного типу (*скласти конспект — конспектувати; iти дорогою — iти по дорозi; бути батьком — бути за батька*) та паралельних дiєслiвних, iменникових

і прикметникових словосполучень (*читати вголос — читання вголос; радіти успіхам — радий успіхам; мріяти про політ — мрія про політ; любов до матері — материнська любов; зустрічатися з космонавтом — зустріч з космонавтом; відданий Україні — відданість Україні*), визначення їхніх стилістичних особливостей.

Варіанти узгодження означень. Варіанти словосполучень з різними формами керування. Синоніміка безприйменникових і прийменникових конструкцій. Словосполучення з різними відмінковими формами і прийменниками при одному керуючому слові.

Культура мовлення. Практичне використання в мовленні керування при синонімічних словах (*звертати увагу на що, приділяти увагу чому та ін.*); варіантів словосполучень із синонімічними прийменниками; словосполучень із прийменниками *згідно, відповідно*, а також із так званими новими прийменниками у *справі, по лінії* та ін.

Просте речення (35 год)

Грамаітична основа речення, види простих речень, члени речення.

Стилiстичні особливості питальних і спонукальних речень.

Риторичне запитання, його стилістичні функції.

Особливості вживання односкладних і двоскладних речень у різних стилях.

Синоніміка безособових та означено-особових речень. Різні форми присудка.

Узгодження означень і прикладок. Синоніміка узгоджених і неузгоджених означень. Активний і пасивний звороти. Роль додатка в активних і пасивних зворотах.

Синоніміка обставин, виражених прислівником і сполученням відмінюваних слів, із прийменником. Порівняльний зворот у ролі різних членів речення.

Культура мовлення. Вживання односкладних і двоскладних синонімічних речень у текстах різних стилів. Використання зі стилістичною метою в мовленні учнів підметів, виражених прислівником, дієсловом, часткою, вигук; присудків, виражених інфінітивом, вигук, повторюваним дієсловом. Використання неповних речень у розмовному стилі (в побудові діалогів). Спостереження над стилістичною роллю узагальнюючих слів, однорідних членів речення. Побудова речень із порівняльним зворотами у ролі різних членів речення.

Звертання. Стилiстичнi функцiї звертання i мiсце його в реченнi.

Вставнi слова i речення. Мiсце їх у реченнi. Синонiмiка вставних слiв. Використання їх у рiзних мовних стилях.

Культура мовлення. Практичне використання звертання i вставних слiв у власних висловлюваннях рiзних стилiв. Вживання звертань *пане, панi, добродiю, добродiйко, панове товариство, шановна громадо* та звертань, що супроводяться означеннями *шановний, вельмишановний, поважний, вельмиповажний, високоповажний, ласкавий* i под.

Побудова дiалогiв з уживанням вставних слiв i словосполучень, що надають мовленню рiзних смислових та експресивних вiдтiнкiв.

Вiдокремленi другоряднi члени речення. Синонiмiка вiдокремлених i невiдокремлених членiв речення. Особливостi узгодження й неузгодження вiдокремлених означень. Стилiстична роль означень, виражених дiєприкметниковим зворотом. Речення з дiєприкметниковим зворотом i паралельнi йому конструкцiї з однорiдними присудками.

Конструкцiї з вiддiєслiвними iменниками, використання їх у рiзних стилях.

Правопис. Роздiловi знаки у простих реченнях.

Культура мовлення. Вiдшукування в усних i писемних висловлюваннях помилок у використаннi дiєприкметникових i дiєприслiвникових зворотiв, практичне засвоєння засобiв запобiгання їм. Правильна побудова речень з дiєприслiвниковим зворотом.

Учнi повиннi знати: теоретичнi основи побудови простих речень рiзних видiв, у тому числi ускладнених однорiдними членами речення, звертаннями, вставними словами й реченнями; правила постановки роздiлових знакiв.

Учнi повиннi вмиги: знаходити простi речення в тексті; аналізувати й конструювати їх; правильно використовувати їх у мовленнi; обґрунтовувати вживання роздiлових знакiв у простих ускладнених реченнях, правильно ставити роздiловi знаки у простому реченнi; знаходити i виправляти пунктуацiйнi помилки на вивченi правила.

Пряма мова та iншi засоби iндивiдуалiзацiї мови в контекстi.

Стилiстична роль прямої i непрямої мови (5 год)

Невласне пряма мова. Здогадна пряма мова. Пiдрядно-пiдпорядкована пряма мова.

Правопис. Роздiловi знаки при прямій мові.

Культура мовлення. Синонiмiка рiзних способiв передачі прямої мови. Iнтонacja речень з прямою мовою, дiалогом. Стилiстична роль прямої i непрямої мови у зв'язному тексті.

Складне речення (15 год)

Використання різних типів складного речення в стилях української літературної мови.

Синоніміка сурядних сполучників у складному реченні.

Особливості зв'язку підрядних речень з головними в українській мові. Синоніміка підрядних сполучників.

Стилістичні особливості безсполучникових складних речень. Синоніміка безсполучникових і сполучникових складних речень.

Правопис. Розділові знаки у складному реченні.

Паралельні синтаксичні конструкції. Дієприкметниковий зворот і означальне складнопідрядне речення.

Дієприслівниковий зворот і обставинне складнопідрядне речення.

Стилістична роль періоду в різних видах писемного та усного мовлення.

Правопис. Розділові знаки у складному реченні.

Культура мовлення. Інтонація складних речень різних видів. Синоніміка складних речень зі сполучниками, без сполучників і простих речень.

Стилістичні особливості синтаксичного цілого (5 год)

Стилістичні функції абзацу.

Засоби зв'язку в складному синтаксичному цілому. Надфразові єдності як синтаксично-стилістичні одиниці літературного мовлення.

Повторення (2 год)

Учні повинні знати: особливості будови складних речень різних видів; правила вживання розділових знаків у складних реченнях різних видів.

Учні повинні вміти: знаходити складні речення різних видів у тексті; аналізувати й конструювати їх; правильно й доречно використовувати складні речення у власному мовленні відповідно до ситуації та умов спілкування; знаходити й обґрунтовувати пунктограми; правильно ставити розділові знаки між частинами складного речення; знаходити й виправляти помилки на вивчені правила.

Комунікативна змістова лінія

Зв'язне мовлення (21 год)

Види робіт

Сприймання чужого мовлення:

Аудіювання, читання текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення.

Відтворення готового тексту:

Виразне читання текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення.

Перекази. Творчий переказ з продовженням. Докладний творчий переказ із деталізацією викладеного за самостійним домислом (усний і письмовий).

Створення власних висловлювань:

Діалог відповідно до запропонованої ситуації, самостійне визначення теми і змісту діалогу.

Виступ під час дискусії.

Твори (за складним планом). Твір на морально-етичну тему за матеріалами двох і більше художніх творів (усний і письмовий). Нарис на краєзнавчому матеріалі (письмовий). Твір у науковому чи публіцистичному стилі з широким узагальненням (усний і письмовий). Виступ під час дискусії. Стилістичне редагування тексту.

Доповідь і реферат на теми, пов'язані з виучуваними предметами (із залученням науково-популярної літератури).

Ділові папери. Звіт про виконану роботу. Заява. Доручення. Автобіографія. Розписка. Акт. Офіційний лист.

Учні повинні вміти: складати всі визначені програмою типи висловлювань і ділових паперів.

Елементи практичної риторики

Вступ

Жанри та види ораторського мистецтва. Виступ. Будова промови (вступ, головна частина, висновки).

Вимоги до виступу (правильність, точність, ясність, логічність, мовне багатство, емоційність).

Підготовка до виступу: добір матеріалів, визначення структури; план виступу, стиль. Вступ і закінчення виступу. Виразальні засоби риторики (порівняння, деталі, метафори, цитування, протиставлення, заклик, парадокс, гіпербола, риторичні запитання).

Культурологічна змістова лінія

Орієнтовні теми з розвитку мовлення

Тематика текстів

Роль мови у формуванні і самовираженні особистості.

Україна в Європі і світовому співтоваристві.

Основні віхи історичного шляху України.

Наші національні святині і скарби.

Неповторність людської індивідуальності, її самопізнання і саморозвиток.

Ті, що відійшли, але залишилися з нами назавжди (найвидатніші постаті вітчизняної та світової культури).

Загальнолюдські етичні орієнтири, їхня роль у житті людини.

Прекрасне і потворне в мистецтві і житті. Сім'я — клітина суспільного організму. Проблеми сучасної сім'ї.

Орієнтовні теми учнівських усних і письмових висловлювань

Рідна мова — найбільше багатство. Яким я уявляю майбутнє своєї країни.. Мої громадські обов'язки. Уроки історії, які ми маємо знати. «Я есть народ, якого правди сила ніким звойована ще не була» (*П. Тичина*). Мій життєвий вибір. Наші духовні провідники. Мої зустрічі з прекрасним. Як зберегти сім'ю від руйнування.

Діяльнісна змістова лінія

Учні повинні вміти: усвідомлювати структуру власної пізнавальної діяльності: мотив-мету, план її досягнення, хід здійснення плану, оцінювання результату; самостійно визначити мету власної пізнавальної діяльності й забезпечувати її досягнення (практично); виконувати мисленнєві дії — аналіз, порівняння, узагальнення, конкретизацію, синтез, експериментування, формулювати висновки за аналогією, моделювати, робити припущення і добирати переконливі аргументи на підтвердження висловлених тез, критично оцінювати сприйняту інформацію, а також спростовувати хибні твердження, оперуючи відомими уявленнями і лінгвістичними й позалінгвістичними поняттями.

ЗМІСТ

Приказ Міністра просвіщення № 547 от 12.05.2009 г. «О введе- нии в действие решений Коллегии Министерства просвещения от 30.04.2009 г.»	3
Приказ Міністра просвіщення № 314 от 10.04.2006 г. «О введе- нии в действие решений Коллегии Министерства просвещения от 29.03.2006 г.»	5
Базисный учебно-развивающий план общего образования в При- днестровской Молдавской Республике	6
Государственный образовательный стандарт общего образования по украинскому языку (родному)	26
Державний стандарт основної загальної освіти	28
Державний стандарт середньої (повної) загальної освіти	34
Програма з української мови для загальноосвітніх закладів з укра- їнською мовою навчання. 5–11 класи	38
Програми для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням української мови, ліцеїв та гімназій гуманітарного про- філю. 8–11 класи	88

Навчальний посібник

ЗБІРНИК
нормативного і програмного супроводу
з навчального предмета
«Українська мова»
(рідна)

Редактор *І.О. Аношкіна*

Комп'ютерна верстка,
виготовлення оригінал-макета *О.М. Тимчук*

Підписано до друку 09.09.2009.

Формат 60 × 84 1/16. Папір офсетний. Друк офсетний.

Гарнітура «Times New Roman».

Умовн. др. а. 7,85. Тираж 10 екз.

ДОЗ «ПДІРО», 3300. м. Тирасполь, вул. Каховська, 17.

Віддруковано на ГППП «Бендерська типографія „Поліграфіст”».

м. Бендери, вул. Пушкіна, 52.